

UNIVERZITA KARLOVA v Praze

FILOZOFICKÁ FAKULTA

katedra psychologie

**VLIV TRESTNÉ ČINNOSTI
ODSOUZENÝCH ŽEN A JEJICH POBYTU
VE VÝKONU TRESTU NA VNÍMÁNÍ VINY
A SMYSLUPNOSTI ŽIVOTA**

**INFLUENCE OF CRIMINAL ACTIVITY OF SENTENCED
WOMEN AND OF THEIR IMPRISONMENT DURING AN
EXECUTION OF PUNISHMENT ON PERCEPTION OF
GUILT AND MEANINGFULNESS OF LIFE**

Rigorózní práce

Zpracovala:

Mgr. Hana Kušnírová

Děkuji PhDr. Miluši Urbanové, Csc. za vedení rigorózní práce,
její cenné rady a připomínky,
za odbornou pomoc při řešení problémů souvisejících s touto prací.

Děkuji také doc. Ing. Petru Čermákovi, Ph.D. a Tomáši Soukupovi
za významnou pomoc
při zpracování výsledků výzkumu.

Mgr. Hana Kušnírová

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala
samostatně
a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Hradec nad Moravicí, srpen 2011

OBSAH

ABSTRAKT.....	7
---------------	---

A. TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD.....	9
1. VINA.....	11
1.1 Vina z pohledu křesťanské tradice.....	11
1.2 Vina z filozofického a psychologického hlediska.....	15
1.3 Vina v pojetí dnešního práva.....	21
2. TREST.....	25
2.1 Funkce trestu.....	25
2.2 Trest odnětí svobody u odsouzených žen ve Věznici Opava.....	29
2.3 Vliv trestu a jeho vnímání z vývojového hlediska.....	31
3. LÍTOST – pokání.....	37
3.1 Obecný rozbor pojmů lítost – pokání.....	37
3.2 Lítost – pokání ve výkonu trestu.....	39
4. ODPUŠTĚNÍ.....	46
4.1 Odpuštění.....	46
4.2 Neodpuštění.....	49
5. ODPOVĚDNOST.....	52
5.1 Odpovědnost v běžném životě.....	52
5.2 Odpovědnost odsouzených žen ve výkonu trestu odnětí svobody.....	55
6. SMYSLUPLNOST BYTÍ.....	59
6.1 Smysluplnost bytí.....	59
6.2 Ztráta smyslu.....	67

B. EMPIRICKÁ ČÁST.....	72
1. VYMEZENÍ PROBLÉMU A STANOVENÍ CÍLE VÝZKUMU.....	72
1.1 Vymezení problému.....	72
1.2 Cíl výzkumu.....	73
2. POUŽITÉ METODY.....	75
2.1 Metoda PIL.....	75
2.2 Sebeposuzovací škály.....	75
3. SOUBOR POKUSNÝCH OSOB.....	76
4. POSTUP PŘI PRÁCI S MATERIÁLEM.....	78
5. VÝSLEDKY.....	79
5.1 Seznámení s počtem získaných dat.....	79
5.2 Výsledky testu PIL	82
5.3 Výsledky Sebeposuzovacích škál č. 1-3.....	85
5.4 Výsledky doplňujícího dotazníku.....	90
6. DISKUSE.....	92
ZÁVĚR.....	98
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	99
SEZNAM PŘÍLOH.....	103

Je možné začít znovu?

Začít znovu, to je dobré a často i upřímné přání všech lidí, kteří se dostali do vážných životních situací. Nešťastná náhoda, okamžik nepozornosti, vlastní selhání, otroctví závislosti a hned je všechno jinak.

Co bychom v takové chvíli dali za to, kdybychom dokázali vrátit čas. To ale neumíme. Otázka uznání svého podílu na takové situaci je pak podmínkou, aby člověk skutečně mohl vykročit znovu a jinak.

Nepřijetí viny a následného trestu tuto možnost blokuje. Takový člověk se pak stále hlouběji utápí v pocitech křivdy, nespravedlnosti, nepochopení a nedostatku šancí. Často pak svoji frustraci řeší pomocí alkoholu, drog a v nekonečných debatách o tom, co by udělal jinak, kdyby dostal možnost začít znovu.

Těžké je to pro člověka, který současně s tím ztratil domov, rodinu, zaměstnání nebo svobodu. Není div, že mnozí v takové situaci svůj boj vzdávají. Častým důvodem pro takový postoj je fakt, že lidé ztratili to nejcennější, co dostal každý člověk jako věno od svého Stvořitele – naději, víru a lásku. Proto je na každém z nás pokusit se ztracené znovu získat.

Napsáno odsouzenou ženou v září 2008 ve výkonu trestu v Opavě

ABSTRAKT

Jméno: Hana Kušnířová
Obor: psychologie

Název rigorózní práce: Vliv trestné činnosti odsouzených žen a jejich pobytu ve výkonu trestu na vnímání viny a smysluplnosti života

Rigorózní práce se zabývá otázkou viny, lítosti – pokání, odpuštění, odpovědnosti a smysluplnosti bytí u odsouzených žen na začátku a v průběhu výkonu trestu. Vina je pojata z křesťanského, filozoficko – psychologického pohledu a také z pohledu práva. Vinu většinou stíhá trest. V další kapitole je rozebráno, jaký trest je adekvátní jaké vině, jaký trest je pozitivní a jaký již negativní. Další kapitola se věnuje pojmu lítosti – či pokání – jako nezbytné součásti procesu odpuštění. Odpuštění sobě i druhým vnímá autorka jako nutnou součást „úzdavného procesu“, ke kterému by měla práce specialistů ve výkonu trestu odnětí svobody směřovat. Odpuštění není myslitelné bez přijetí vlastní odpovědnosti za své rozhodování a činy. Se všemi uvedenými tématy souvisí vnímání vlastní smysluplnosti. Tématu smyslu života a ztrátě smyslu se věnuje poslední kapitola teoretické části.

Praktická část je zaměřena na skupinu žen, které byly odsouzené za násilný trestný čin a na skupinu žen odsouzené za majetkový trestný čin. Každá z těchto dvou skupin je rozdělena dále podle toho, zda se jednalo o ženy v nástupním oddělení nebo o ženy pobývající ve vězení delší dobu, tzn. v běžném výkonu trestu. Zjišťuje se rozdíl v jejich vnímání vlastního smyslu života, v sebehodnocení, hodnotovém žebříčku, pohledu na trestný čin a vnímání viny. Práci doplňují kazuistiky dvou odsouzených žen. Jedna z nich byla odsouzena za majetkovou trestnou činnost, jedna za násilnou trestnou činnost. Práce se snaží poukázat na potřebu pracovat s uvedenými tématy v rámci výkonu trestu tak, aby výkon trestu odnětí svobody plnil nejen represivní roli.

Klíčová slova:

Vina
Trest
Lítost
Odpuštění
Odpovědnost
Smysl života
Sebehodnocení odsouzených žen
Životní hodnoty odsouzených žen

ABSTRACT

Name: Hana Kušnírová
Discipline: Psychology

Title of the doctoral thesis: Influence of criminal activity of sentenced women and of their imprisonment during an execution of punishment on perception of guilt and meaningfulness of life

The doctoral thesis is engaged in the question of guilt, compassion - repentance, forgiveness, responsibility and meaningfulness of existence in the sentenced women's lives at the beginning and during their execution of punishment. Guilt is presented from Christian, philosophical- psychological point of view and also from the perspective of law. Guilt is usually prosecuted by punishment. The next chapter analyzes what kind of punishment is adequate to what guilt, which punishment is positive and which one is negative. The next chapter is devoted to a term of compassion-or repentance- as an inevitable part of the forgiving process. An author perceives forgiveness towards self and others as a necessary part of "the healing process", towards which the work of specialists in execution of punishment should be directed. Forgiveness is unthinkable without acceptance of own responsibility for one's decisions and deeds. Perception of own meaningfulness is connected with all mentioned topics. The last chapter in the theoretical part of the paper is devoted to the subject of meaning of life and loss of its meaning.

The practical part focuses on the group of women sentenced for a violent crime and on the group of women sentenced for property crime. Each group is further divided according to length of their imprisonment (entry department or usual execution of punishment). The paper finds out the difference between their perception of meaning of life, self-evaluation, scale of values, view on crime and perception of guilt. The cases of two sentenced women complete the paper. One of them was sentenced for property criminal activity and the other one for the violent criminal activity. The paper tries to refer to a need to work with the mentioned topics during execution of punishment of custodial sentences the way it (execution of punishment) would fulfill not only repressive role.

Key words:

Guilt
Punishment
Compassion
Forgiveness
Responsibility
Meaning of life
Self-evaluation of the sentenced women
Life values of the sentenced women

A. TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

V opavské věznici si odpykávají trest ženy všech kategorií (dohled, dozor, ostraha a zvýšená ostraha). Délka trestu odsouzených žen se různí podle druhu a míry provinění. Některé ženy nejsou ve výkonu trestu odnětí svobody ani měsíc, jiné mají před sebou doživotní trest.

Odsouzené ženy, které mají vyhlídku toho, že budou brzy zase se svou rodinou a blízkými, nejsou nuceny si příliš na život ve vězení přivykat. Ty odsouzené ženy, které však mají před sebou několik let strávených ve vězení, pokud si chtějí zachovat fyzické i duševní zdraví, jsou nuceny se životu ve vězení do určité míry přizpůsobit a alespoň částečně vnímat vězení jako svůj „přechodný domov“. Přitom je pro ně obtížné uchovat si žádoucí, zralé způsoby chování a nepřivlastnit si patologické projevy mnoha spoluodsouzených.

Pro většinu odsouzených žen, hlavně těch prvotrestaných, představuje věznění nadměrnou psychickou zátěž bez ohledu na délku trestu. Jejich přijímání „svého údělu“ se váže na přijetí viny a trestu a jejich zapracování do vlastního životního smyslu. Ženy, kterým se podaří přiznat se ke své vině, přijmout trest a z pobytu ve věznici si vzít poučení, patří většinou ke skupině těch, které nemají problém pojmenovat svůj životní smysl. Ty také přijímají svou odpovědnost, která s vinou i trestem úzce souvisí.

Velkou skupinu žen tvoří ty, které pochybují o svém bytí, o účelu své existence, o sobě jako o člověku. Nemají pádný důvod, proč své jednání měnit. Špatně pak také snáší trest, který neberou jako možnost změny, ale jako další potvrzení toho, jak je svět kolem zlý a jak je nechápe. Těžce se rozhodují, k ničemu nesměřují a svůj život berou jen jako přežívání, či přímo utrpení. Mnohé se litují, samy nad sebou hořekují, ale to není ta úlevná lítost či pokání, které vedou k odpuštění a ke změně. Pokud přestanou litovat sebe a spíše litují toho, co se nepovedlo, budou se snažit něco na přístupu ke svému životu změnit, je možno říct, že jsou na začátku nové, lepší cesty.

Témata viny, trestu, lítosti, odpuštění, odpovědnosti a smysluplnosti života jdou spolu ruku v ruce, v mnohém se překrývají a je jim věnována teoretická část práce. V této práci zkouším nastínit zmíněnou problematiku z pozice psychologa s více než osmiletou

praxí ve vězeňském prostředí. V empirické části se věnuji výzkumu, který má porovnat vnímání smysluplnosti života, pohledu na sebe, trestné činnosti a životních hodnot odsouzených žen s majetkovou a násilnou trestnou činností. Dále se zabývám tím, jak se toto vnímání liší u žen v nástupním oddělení od žen, které již pobývají nějaký čas v přímém výkonu trestu.

Cílem empirické části je nabídnout specialistům pracujícím ve výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen náhled na odlišnosti u jednotlivých skupin podle výše uvedeného rozdělení a tím také možnost přizpůsobit práci s odsouzenými ženami jejich skutečným potřebám. Naplnění těchto potřeb by mohlo vést k tomu, aby došlo k žádaným změnám v chování či přímo v osobnosti odsouzených. Pouhou represí se tohoto výsledku nelze dobat.

Problematika odsouzených žen se do určité míry odlišuje od problematiky odsouzených mužů, tímto rozdílem se však zabývají jiné práce. Odsouzených žen je v porovnání s množstvím odsouzených mužů jen zlomek. Jak uvádí Valečková (Valečková, 2007), stane před soudem šestkrát více mužů než žen. Poměr uvalených trestních vazeb je 20:1 a ve výkonu trestu je poměr mužů a žen 30:1.

Tessy West (West, 1994) zkoušela přijít na to, proč je odsouzených žen o tolik méně než odsouzených mužů. Předurčení žen k páčání trestné činnosti je podle Tessy West podstatně nižší než u mužů vzhledem ke třem skutečnostem:

- a) Ženy nejsou s materiálním světem spojeny tak silným poutem, jako je tomu v případě mužů. Jejich touha po bohatství a materiálních věcech je tudíž nižší.
- b) V případě odsouzení za spáchaný trestný čin jsou ženy nuceny nést nepoměrně výraznější společenské a sociální stigma nežli je tomu u mužů.
- c) Každodenní život žen s sebou nese i prvek odpovědnosti a starostlivosti o druhé a z tohoto důvodu se podvědomě brání učinit něco, co by jim znemožnilo tuto starostlivost aplikovat.

Sama autorka výše uvedeného připouští, že se nejedná o vyčerpávající seznam příčin.

Ženy podílející se na páčání trestné činnosti, se většinou rekrutují z té části společnosti, která je nejvíce znevýhodněna: pocházejí většinou z bídých majetkových poměrů, mají špatné ubytování, nízký stupeň vzdělání a často rovněž zdravotní potíže. Proti nim však stojí většina těch, kteří vyšli ze stejných poměrů a pro kriminální kariéru se nerozhodli. V téměř každé situaci existuje možnost volby.

To, že některá vězení jsou schopna nabídnout příznivější společenské klima, než ve kterém někteří odsouzení vyrůstali, je skličujícím faktorem.

1. V I N A

Každý člověk bez rozdílu za svůj život zažije mnohokrát nějakou křivdu, nespravedlnost, někdy i násilí vůči své osobě. Každý člověk se ale také vůči druhým tímto způsobem také provinuje. Ne každý pak dokáže svou vinu přiznat, ne každý dokáže tomu, kdo se vůči němu provinil, odpustit. Z toho pramení mezi lidmi spousta zbytečného zla. Navzájem se mezi sebou provínujeme, někdy záměrně, někdy nevědomě.

Jak se o vině pojednává v Heslech mladých svišťů (Kohák, 2000, s.69-70):

„Co že je vina? No, taková zkouška dospělosti. Totiž neviněnátko je ten, kdo za nic nemůže...Kdo za nic nemůže, pak o sobě prohlašuje, že není plnoprávným člověkem. Že je jenom takový chudák, kterému se věci dějí, ale on sám za nic nemůže. ...Dospělost začíná doznáním viny. Ne zapíráním, ne výmluvami. Přijetím odpovědnosti. Nejsem chlapeček, nejsem blbeček. Jsem člověk, sám nesu odpovědnost za své činy. Mea culpa, mojí vinou, a důraz je na to mea, mojí. Hrozně bych si přál, aby k tomu bylo nedošlo. Vyčítám si to a udělám, co mohu, abych to napravil a aby se to neopakovalo. Odpusť mi to. Avšak nezapírám, nevzdávám se toho. Ta vina je moje, já nesu odpovědnost. Totiž ona to opravdu je taková zkouška dospělosti.“

1.1 Vina z pohledu křesťanské tradice

Pojem „vina“ není možno najít ani v psychologickém, ani v psychiatrickém slovníku, jeho definicí se psychologická a psychiatrická odborná literatura nezabývá. Také pojem odpuštění se autorce v odborných slovnících nepodařilo najít. A přitom se s vinou a pocity viny, potřebou odpustit sobě či druhým setkáváme každý den. Všeobecně je rozšířená představa, že tyto pojmy patří do teologických oborů.

V Biblickém slovníku (Novotný, 1956) je u pojmu „vina“ uvedeno, že původně jde o dluh, který je člověk povinen splatit, nebo o škodu, kterou způsobil a má nahradit. A nešlo jen o krácení Božích práv a nároků, nýbrž také o krácení práv bližního. Pro vinu užívají starozákonní pisatelé různých obrazů: člověk ji táhne za sebou, nemůže se jí zbavit, je shromažďována, svázaná v uzlíčku, zapisována do knihy. Není-li odstraněna, „rozjídá“ se na všechny, kdo patří k provinilci, jako nakažlivá nemoc. Viník „těžce padne srdcem“, „srdce jej zahanbuje“, cítí „nesnesitelnou palčivost“.

Otázkou je, jak vlastně člověk poznává, že něco dělá špatně. Někteří jsou založeni více racionálně a musí si umět svou vinu zdůvodnit. Jiní, kteří jsou založeni emocionálně, uznají svou vinu, až když ji pocítí.

Vina nemusí být vždy něčím negativním, může odkrýt i nesplněné touhy člověka, nenaplněná přání. Aby člověk svou vinu prožil, potřebuje mít k tomu určitý prostor, svobodu. Z hlediska logoterapie představuje zúžení svobody snížení možnosti prožívání pocitu viny. Vinen se cítí člověk za to, za co se cítí být také zodpovědný.

Říčan (Říčan, 2002) uvádí, že duchovní nemocí společnosti v současné době je všeobecná tupost vůči vině.

B. Graham ve své knize „Pokoj s Bohem“ (byla vydána tajně před rokem 1989, proto nemá udaného vydavatele a kniha není uvedena v použité literatuře) rozděluje biblický „hřích“ (provinění) do několika oblastí:

- a) nezákonné jednání, přestoupení zákona
- b) nepravost, odchýlení od pravého, správného směru, a to i v případě, že daný čin nebyl výslovně zakázán
- c) minutí, nedosažení určeného cíle
- d) přestupek, nedělání správných věcí, zaměření se na sebe, egoismus a sobectví, kterému je podřízeno naše jednání
- e) nevěra, která je zde v křesťanském duchu vnímána jako nevíra Bohu

Mnoho lidí trápí pocity viny, ale ty se neshodují s vinou. Pocity viny se většinou vztahují na něco, za co člověk ve své podstatě nemůže. Pocity viny je třeba odstranit, uvědomit si, z čeho pramení, přiznat si, že máme omezenou odpovědnost. U lidí, které trápí pocity viny, často zjišťujeme, že nesou odpovědnost za něco, co jim nepřísluší. Velice čitelné jsou v tomto ohledu děti. Mnohdy se stává, že se cítí vinnými za to, že se jejich rodiče hádají, nebo i rozvádějí.

Je třeba také rozlišit, kdy člověk má vinu a kdy se pouze zmýlil, ať už pro nezralost, nebo pro nedostatek poznání. Samotnou vinu je potřeba uznat. Jedinou smysluplnou odpovědí na vinu je náprava.

V náboženském pojetí stejně tak jako v logoterapii se doporučuje, aby člověk svou nápravu dokázal na stejném objektu, kterému ublížil. Pokud to není možné, pak je třeba nabídnout svou pomoc někomu druhému.

Když ani to není možné, pak se doporučuje zaměřit svou nápravu na vlastní vnitřní proměnu. Viník by se měl distancovat od toho, co udělal špatně a zaujmout k tomu svůj

vlastní postoj. V logoterapii se předpokládá, že proměna aktu lítosti vede k proměně člověka k dobrému. Když už člověk nemůže nic utvořit, může utvářet sám sebe.

Jedna žena, která byla odsouzená za velice brutální trestnou činnost k výjimečnému trestu, mi po několika letech ve výkonu trestu sdělila, že si svou vinu uvědomuje, trest si plně uvědomuje jako zasloužený. Neuměla by se svou vinou žít na svobodě, vězení jí umožňuje žít. Získání tohoto postoje ji stálo velké vnitřní úsilí a ona si uvědomuje, že její současná vyrovnanost může během let kolísat. Přesto vnímá, že i ve vězení má její existence smysl, protože může pomáhat novým, které přicházejí a mají velký problém se adaptovat a vyrovnat se svou vinou. Ona jim může ukazovat cestu. Toto nyní vnímá jako svůj úkol a své poslání.

Baštecká (Baštecká, Goldmann, 2001) uvádí příklad prožívání viny v rodinném tajemství, kde se nějaké nuceně udržované tajemství může chovat podobně jako v těle nádor. Vina a strach zabírají mnoho energie a křiví ostatní děje v systému. Někteří členové se stávají vydíratelnými.

Příkladem může být odsouzená mladá žena, kterou v období dospívání zneužíval vlastní děda. S doktorkou psychiatrie, ke které docházela kvůli problémům s chováním, byla domluvená na podání trestního oznámení. Když problém sdělila vlastní matce, ta jí začala vyhrožovat, že pokud udělá rodině tak velkou ostudu, tak „není její dcera“ a vykáže ji z domova. Ze strachu z odmítnutí vlastní rodinou trestní oznámení nepodala. Tak se na trauma způsobené zneužíváním vázala další traumata, která ženu vedla až k páchání trestné činnosti – utekla později z domova, jako bezdomovec začala užívat ve zvýšené míře alkohol. Projevily se u ní lesbické sklony. Když nesehnala práci, kradla, aby měla z čeho žít.

Reálná vina, která nebyla odčiněna, může být příčinou problémů při ztrátě blízkého člověka (Baštecká, 2003). Skutečná vina může člověka ničit.

Dříve lidé chodili ke zpovědi a mohli se tak ze svých vin vyzpovídat, dostalo se jim ústy kněze „rozhřešení“, dostali odpuštění. Dnes psychologové a psychoterapeuti převzali funkci zpovědníků, ale právě v oblasti uznání vin a odpuštění jejich funkce občas selhává.

Na potřebu spolupráce duchovní služby s psychoterapeutickou péčí upozorňuje J. Křivohlavý. Klade za vinu minulému režimu, že tato spolupráce byla snížena a omezována na minimum. Uvádí duchovní službu jako spolupodílení se na osobním životě druhého člověka, jako péči o jeho blaho, zvláště pak jeho duchovní dimenzi. Jedná se o péči o duchovní život věřících lidí (Křivohlavý, 1993). Jinými slovy jde duchovní péči o to, aby

směřování života bylo ke kladným, hodnotným a nadějným cílům. Cituje Bennerovo rozdělení základních lidských potřeb:

1. Potřeba identity (odpovědi na otázku „Kdo jsem já? Proč tu jsem? Jaký je smysl mého života“ atp.).
2. Potřeba štěstí (plnosti života, radosti, uspokojení hlubších sfér potřeb).
3. Potřeba úspěchu (potvrzení vlastní hodnoty).
4. Potřeba dokonalosti (nepropadání depresím a frustracím).
5. Potřeba pravdy (poznání jádra věci).
6. Potřeba spravedlnosti (hledání spravedlivých mezilidských relací).
7. Potřeba krásy (poznávání estetických hodnot).
8. Potřeba stimulace k plnosti (být plně živ, žít cele).
9. Potřeba mystéria – toho, co člověka přesahuje (potřeba zážitků, fascinace).

V pozadí výše uvedených potřeb je zřejmá člověku přirozená duchovní potřeba. Křivohlavý (Křivohlavý, 1993) uvádí v duchovní péči dva kroky. Prvním z nich by mělo být naslouchání člověku v tísní, porozumění jeho situaci a její správnou interpretaci. Jako druhý krok pak vidí tzv. „duchovní vedení“, pomoc tomu, aby člověk duchovně dozrál. To srovnává s psychologickým vedením, které má za cíl osobnostní zrání. Duchovní zrání by pak mělo mít tři dimenze:

- a) Míti – býti – odpoutávat se od potřeby vlastnit a zaměřit se na lidské bytí
- b) Pýcha – pokora – od nadutosti, namyšlenosti, falešně předimenzovaného sebevědomí přejít k přiznání vlastní nedokonalosti, být skromný a střízlivý v sebehodnocení
- c) Soběstřednost – transcendence osobních zájmů – od „žití jen pro sebe“ přejít ke vnímání a cítění potřeb druhých, snažit se je uspokojit, překročit hranici vlastního „já“

Křivohlavý (Křivohlavý, 1993) se domnívá, že pokud v péči o člověka opomíjíme duchovní dimenzi, je možno se domnívat, že vynecháváme něco, co je pro člověka podstatné.

1.2 Vina z filozofického a psychologického hlediska

Vina se z psychologického hlediska v mnohém shoduje a překrývá s pojetím viny z hlediska křesťanského.

Říčan (Říčan, 2002) vnímá vinu jako pojem s více významy. Z psychologického hlediska je podle něj podstatné, zda subjekt svou vinu pouze uznává, tj. ví, že porušil danou normu, nebo zda ji také cítí – a to i v případě, že o ní ví pouze on sám. A to už je otázkou svědomí. Svědomí pak uvádí metaforicky jako „vnitřní hlas“, který nás může za něco chválit, ale také může být varující, kárající a trestající, jako „výčitka svědomí“.

Pro společnost má svědomí jejich jednotlivců velký význam. Je spolehlivým regulačním mechanismem, a to zvláště tam, kde není místo pro jinou kontrolu. Výčitky svědomí mají buď varovný charakter, tzn. snaží se nám zabránit vykonat nějaký čin, nebo pak trestající charakter. Někdy má člověk tendenci se výčitkám svědomí vzepřít, ale jak dále zmiňuje Říčan Freuda, nesnese úzkost, která přichází z nevědomé hloubky jeho Superega, či podle Junga se prosadí aktivovaný archetyp.

Příkladem může být odsouzená žena, která igelitovým sáčkem zadusila svého pětiletého syna. „Trýzeň jejího svědomí“ se projevila v psychopatizaci osobnosti, a to výrazným způsobem. Než spáchala tento trestný čin, žila spořádaně a studovala vysokou školu. Během trestu se stala osobou s výraznou poruchou osobnosti, která je na hranici právní způsobilosti. Provokuje ostatní odsouzené k šikaně vůči své osobě, sama sebe staví do role oběti. Během rozhovorů hovoří o „svém Tomáškově“, který ji venku čeká. Vědomě si nepřipustí skutečnost, že syn zemřel její rukou.

Podobně se do role oběti staví nevědomě další vražedkyně svého dítěte. Ta svého novorozence utopila při koupání ve vaničce. Její druh jí řekl, že si na ni počká a až bude propuštěna, tak ji zabije. Žena se bojí ostatních odsouzených, nechává se šikanovat bez projevu sebeobrany. I ona – zjednodušeně řečeno- přijetím své role oběti sama sebe trestá, protože navenek si výčitky příliš nepřipouští, neprojevuje lítost.

Podle Říčana je citlivost svědomí a schopnost mravního usuzování závislá na předchozím jednání, případně také nejednání. Vnitřní smlouvání a manévrování vede k tomu, že se svědomí postupně „rozšiřuje“, ochota ke kompromisům stoupá a mravní život upadá.

Na druhou stranu pod nátlakem nadměrně přísné a autoritativní výchovy může být mravní život zatížen nadměrnou úzkostí, ztrátou spontaneity, potlačováním a vytěsňováním pudovějších přání a impulsů. .

Být sám sebou, realizovat svůj tvůrčí potenciál a schopnost ke štěstí, to je podle Fromma (Říčan, 2002), zastánce humanistické psychologie, nejvyšší norma humanistického svědomí. Podřízení se svědomí je pak výrazem odpovědnosti člověka k sobě. Pokud člověk nesplní vlastní očekávání sebe sama, cítí se vinen.

Podle Kopřivy (Kopřiva, 1997) je člověk vybaven vědomím, které mu umožňuje vystoupit ze sebe a podívat se na svět (včetně sebe) okem nezaujatého pozorovatele. To způsobuje, že žije v neustálém napětí mezi skutečností a ideálem, mezi prostým žitím v realitě a snahou o dokonalost.

Tato schopnost může zvětšovat utrpení v traumatických situacích (pocity křivdy, viny, studu, úzkost z budoucnosti), ale může být též využita k odstranění bolesti při sebeochranných vnitřních manévrech, kdy člověk rušivé pocity vytěsňuje mimo vědomí. Proces, který udržuje odmítané zážitky mimo vědomí, se nazývá charakterovou obranou (vytěsněním) a spotřebovává mnoho sil. V momentech velké zátěže nestačí a objevují se silné, nepříznivé pocity – příznaky. Představují příležitost k tomu, aby zablokované místo vstoupilo do procesu vědomého zpracování, a tím aby se stará rána začala hojit.

Bohužel je ve výkonu trestu více těch, kteří pokračují ve vytěsňování vlastní viny a hledání viníka mimo sebe. Pokud nepříjemné pocity přetrvávají, dochází pak k ventilaci těchto nepříjemných pocitů neadekvátním způsobem (např. verbální nebo fyzický útok na osobu, která je slabší a „je zrovna po ruce“).

Podle Jasperse (Jaspers, 2006) je z mravního a duchovního hlediska podstatné proniknout do smyslu svojí vlastní viny, i když hovoříme o vině druhých. Nést podíl viny znamená nést odpovědnost za to, co se stalo. Vina nemůže být smazána, ale přiznána a pokud možno odčiněna.

Š. Vymětal zmiňuje ve své práci německý termín „Schuld“, který v sobě zahrnuje nejen vinu, ale také dluh. Tento termín obsahuje rozměr nápravy, očisty a odčinění zla. Je tedy třeba přijmout skutečnost, že vina je tedy zároveň dluhem.

Žádný člověk není bez viny. Podle Tourniera (Tournier, 1995) je vina univerzální. Vyvolává však jeden ze dvou protichůdných procesů podle toho, zda ji uznáváme nebo potlačujeme. Potlačená vina vede ke hněvu, vzpouře, strachu a úzkosti, k ukolébání svědomí, k rostoucí neschopnosti rozeznat své chyby a ke vzrůstu agresivních tendencí.

Vina, kterou vědomě uznáme, vede naopak k pokání, k uklidnění, poté i k větší citlivosti svědomí a k nepřetržitému slábnutí agresivních impulsů.

Pokud se někdo již přizná ke svým špatným činům, stane se tak v tichém soustředění nebo v uklidňující atmosféře důvěrné chvíle s někým, kdo ho nekritizuje.

Mnozí lidé, a také odsouzené ženy, sami sebe neznají a nemají dost odvahy, aby se důkladněji zkoumali. Bojí se, aby sami o sobě neudělali nějaký nepříjemný objev. A tak v mají v sobě mnoho tajných a skrytých míst, která představují množství různých komplexů, zbytečných a nepřiznaných snů, nemorálních myšlenek... Ta místa nepodléhají kontrole jejich vůle. Je to něco v nich, co nemohou řídit. Pak jsou občas schopné udělat něco, co je překvapí. Nerozumí svým reakcím.

Do výkonu trestu odnětí svobody se tak dostala žena, která žila v manželství, ve kterém už děti dospěly a žily vlastním životem. S manželem si příliš nerozuměla, přesto ji velice trápilo, když se začal více zajímat o její kamarádku. Podle údajů ve spisu dělala žárlivé scény jak před manželem, tak před svou kamarádkou. Nemohla unést, že ona, která se o manžela takové roky starala, se ocitla „na vedlejší koleji“. Snažila se do sporu zatahovat i své děti, které však jejím manipulacím odolávaly, i když jinak stály spíše na její straně.

Když jednou přišel manžel opilý a ona měla také v sobě určitou dávku alkoholu, který požíla u své kamarádky, které se byla vypovídat, došlo k vzájemné hádce. Ona v tu dobu držela v ruce hrnec, kterým začala manžela bít po hlavě. Odpočíval se do své postele a po dvou dnech, kdy v posteli sténal, umřel na vnitřní krvácení mozku.. Domnívala se, když manžel sténal v posteli, že mu je špatně „po opici“ a více se o něj nestarala, protože na něj měla zlost. Odsouzená žena nerozumí svému chování. Uvádí, že by nikdy „ani kuřeti neublížila“, nerozumí, kde se v ní vzalo tolik zlosti a agresivity. Je přesvědčená, že je velice podřídivý, naprosto neagresivní člověk.

Některé ženy se snaží samy sebe pochopit a porozumět si. Většina žen se však snaží na nepříjemnou situaci co nejdříve zapomenout, případně najít viníka situace, hlavně když se nemusí zaobírat samy sebou. Tím se ale viny nezbaví. Naopak vzpoura proti přiznání viny se pro ně stává pouze zdrojem nového zla, a tím i mnohých dalších vin.

Lachmanová (Lachmanová, 1996) nazývá přenášení své viny na druhé „Adamovým syndromem“. Vrací se tak k biblickému příběhu o Adamovi a Evě. Když se Bůh rozhněval na Adama, že porušil jeho zákaz, Adam se začal vymlouvat na Evu, na hada, a málem i na samotného Boha, že ten svět „tak hloupě“ stvořil. Již v Bibli je také zmíněn verš týkající se problematiky přenášení své viny na druhé ve verších z knihy Matouše (Matouš 7,3-5): „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ? Anebo jak to,

že říkáš svému bratru: Dovol, ať ti vyjmu třísku z oka – a hle, trám ve tvém vlastním oku! Pokrytče, nejprve vyjmi ze svého oka trám, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra.“

Bývá až zarážející, jak jsou u některých odsouzených nedostatečné výčitky svědomí. Mnohé si namluví, že jejich činy jsou dovolené anebo dokonce i statečné, takže když je pak dokonají, pocítí spíše úlevu a v žádném případě toho nelitují.

Příkladem může být odsouzená, která okradla vlastní babičku. Vztahy mezi nimi nebyly nikdy dobré. Když však babička dávala ostatním vnoučatům více než odsouzené, ta cítila morální právo babičku okrást a i přes trest, který ji za její jednání stihl, se cítí v právu a je ráda, že krádež provedla.

Čírtková (Čírtková, 2004) jako základní limitující podmínku pro změnu kriminálního chování uvádí, že pachatel musí své činy doznat a sám musí usilovat o svou změnu a musí také věřit, že změna je možná. Chybí-li tyto předpoklady, popírá-li pachatel své skutky a zaujímá odmítavý postoj k možnosti spolupráce se specialisty věznice, jsou šance na jeho nápravu minimální.

Dokud jsme podle Tourniera (Tournier, 1995) mladí, můžeme klamat sami sebe. To, co uděláme, nám nahradí to, co jsme neudělali. To, co se nepovede ve skutečnosti, nahradíme sny a nadějemi. Nežádáme na budoucnosti pomstu za minulost a přítomnost. Čím více stárneme, tím méně se spokojíme s takovými náhražkami. Musíme si přiznat, že jsme se zklamali v tom, na co jsme se upnuli a co se ve skutečnosti nikdy nestane. Na prahu dospělosti a pak na prahu stáří se objevují hrozné krize, jež mohou být příčinou jak psychických, tak i fyzických chorob.

Z pohledu Junga (Kratochvíl, 2006) člověk musí ve druhé polovině svého života projít tzv. individuací, kdy potřebuje najít sám sebe, přijmout se se svými žádoucími, ale i stinnými stránkami osobnosti.

Lidé, a odsouzení zvláště, mají potřebu předkládat, co vše vykonali, ukazovat, co hodnotného udělali. A snaží se tak přesvědčit hlavně sami sebe o smysluplnosti svého žití. Jindy si naopak stěžují na rodinu, rodiče, přátele, představené, případně další osoby a v nich se snaží najít viníky svých neúspěchů a nedostatků. Kvůli vnějším okolnostem nemohli ukázat, jak jsou dobří.

Za tím vším vězí nespokojenost se sebou samým, a také neuznání svých vlastních omezení a hranic. Jsou příliš slabé, zbabělé, aby se viděly pravdivě. Péguy napsal

(Tournier, 1995): „ Kapitulace je většinou aktem, při němž začínáme vysvětlovat místo jednat. A zbabělci jsou lidé, kteří oplývají nekonečnými vysvětleními.“

Mnohé ženy jsou překvapeny otázkou, zda si samy sebe váží. A mnohé odpovídají, že si nemají čeho na sobě vážit ať už pro to, co udělaly, nebo pro to, co neudělaly. Stojí hodně odvahy, aby člověk dokázal přijmout za sebe i svůj život odpovědnost a začal se sebou i svým životem aktivně nakládat.

Jedna odsouzená žena napsala roce 2005 krátký příspěvek do vězeňského časopisu : Pocit viny
Pocit viny se nedá spláchnout vodou, ani smýt mýdlem. Kráčí pomaloučku v našich stopách a potichu se vkrádá do našich myšlenek. Nemůžeme ho jenom tak vymazat ze své hlavy, zůstane v nás navždy. Pronásleduje nás všude, na každém kroku a stává se naším celoživotním, věrným druhem...
Moc rádi bychom mu řekli: „Nech už mě na pokoji a ztrať se z mého života...“ Ale nejde to! Zákeřně nám našeptává svým tichým hlasem slova, která nás občas nenechávají v klidu spát: “Ty za to můžeš, je to Tvoje vina...” Tato tichá slova se občas podobají nočním můrám. Naskakuje nám z nich husí kůže. Musíme se naučit s tímto „pocitem viny“ žít, ale většinou to bývá velice obtížné...
(tato žena ubila bezdomovce, který snědl jejího psa)

Filozof Martin Buber (Tournier, 1995) žádá, aby psychoterapie rozeznávala „ryzí“ vinu vedle „neurotické“ nebo „neopodstatněné“ viny.

I když je do určité míry možné vypracovat diagnózu, jak rozlišovat falešnou a skutečnou vinu, nelze to provést v praxi na základě jediného rozhodujícího kritéria, spíše je třeba posoudit každý případ v celé jeho šíři, s komplexním pohledem na osobnost každého člověka a na vše, co o něm víme a můžeme zjistit. Pokud si o sobě někdo myslí, že je vinen, má to stejný účinek, jako by opravdu vinen byl, právě tak jako když si někdo myslí, že není už tolik milován, je to stejné, jako by opravdu dostával méně lásky.

Člověku jeho přesvědčení nevyvrátíme. Nemůžeme zbavit člověka trápení tím, že si budeme hrát se slovy. V životě člověk spoustu záležitostí spíš protrpí a procítí než promyslí. Podle Rabagliaové (Turnier, 1995) člověk pociťuje vinu pokaždé, když se mu hroutí představy, se kterými se ztotožnil. Všichni lidé chybují a neočistí se tím, že se budou chlubit svou bezúhonností, ale že se přiznají ke svým slabostem a svých chyb budou litovat.

Jak říká Tournier, prožití viny je hnací silou k uzdravení, rozhodujícím činitelem, který určuje výsledek veškerého snažení. Ve vnitřním zápasu se setkávají dva druhy viny: jedna, díky níž pociťujeme hroznou hanbu, že máme vůbec vyjádřit určitou vzpomínku nebo pocit, a druhá, která nařizuje dané osobě, aby byla zticha a nějak to zahrála do autu

nebo zbaběle utekla od tohoto těžkého úkolu. Pokud se tato druhá forma ukáže jako převládající, propásli jsme možnost, kdy v léčení mohl nastat základní zvrat.

Zážitek z vlastního selhání, povědomí o tom, že jsem v životě udělal, co jsem udělat neměl, může být spouštěcím faktorem pro depresi. Spouštěcím faktorem na druhé straně může být sobectví, kdy člověk vidí jen sebe sama, vidí jen vlastní zájmy.

Jaspers (Jaspers, 2006, s. 25-26, zkráceno) rozlišuje čtyři pojmy viny:

- a) **Vina kriminální** – vychází z objektivně prokazatelných činů, které porušují jednoznačné zákony. Zločin dochází trestu, pokud soudce shledá pachatele vinným. Instancí je zde soud.
- b) **Vina politická** – spočívá v činech státníků a v příslušnosti občana k určitému státu. Všichni občané odpovídají za to, jakou mají vládu, odpovídají za důsledky jednání státu. Instancí je zde moc a vůle vítěze. Důsledkem viny je zde náprava a ztráta nebo omezení politické moci. Krajním důsledkem může být pro poražené zničení, deportace, vyhlazení. Možný je však také převod důsledků do zákonů.
- c) **Vina morální** – spočívá ve vlastním hodnocení vlastních činů jedince. Morální prohřešky jsou základem poměrů a vzniku veřejné atmosféry, z nichž politická vina a zločin teprve vyrůstají. Z morálního náhledu pak vyplývá pokání a obroda jedince, které jsou vnitřním procesem. Instancí je zde vlastní svědomí a komunikace s bližním.
- d) **Vina metafyzická** – je založena na mezilidské solidaritě, plyne z příslušnosti k lidskému rodu. Každý je spoluodpovědný za všechno bezpráví ve světě, zvláště za zločiny, ke kterým dochází v jeho přítomnosti nebo s jeho vědomím. Pokud neučiníme všechno, abychom zlým činům zabránili, jsme za ně spoluodpovědní. Tuto vinu nelze právně, politicky ani morálně postihnout. Instancí je zde Bůh. Tato vina vyplývá z toho, že nejsme schopni bezpodmínečného vztahu vůči všem lidem. Důsledkem metafyzické viny je proměna vlastního já před Bohem. Vede k pokoře, kdy svévole je nemožná.

Filozof Paul Ricoeur (Vymětal, písemná práce) existenci politické a metafyzické viny zpochybňuje a vinu kriminální a morální podřazuje pod jedinou vinu morální (byť různého stupně závažnosti). Rozdíl vidí v povaze sankcí, nikoli v typu viny. Co se týče sankcí, tak stojí na jedné straně trest za zločin, který stanovuje zákon a na druhé straně

výčitky a lítost ve vlastním nitru, které určuje morální svědomí jedince. Podle něj existuje tedy jen jediná morální a individuální vina, která se jednou promítá na rovinu zákona, pak se odráží v rovině svědomí a konfrontuje se s požadavkem absolutní solidarity s bližním (který je zakotven v náboženství).

Podle Vymětala se většina psychologů shoduje v tom, že schopnost vnímání pocitu viny (či viny jako takové, v terminologii těchto pojmů není všeobecná shoda) vzniká až v určitém stádiu vývoje jedince. Je zásadní kvalitativní rozdíl mezi tím, když neublížíme druhému z obavy trestu, nebo proto, že mu ublížit nechceme. Dynamické směry psychoterapie vysvětlují, že pocity viny vznikají zpravidla tehdy, když je naše sebehodnocení v rozporu s námi přijímaným hodnotovým systémem – a jsou doprovázeny a akcentovány úzkostí, případně strachem. Vina je podobně jako vztek formou zranění sebeúcty.

1.3 Vina v pojetí dnešního práva

O to, aby byl viník potrestán a bezúhonný člověk byl chráněn, se stará právo a právní instituce. Právo je konkrétní mezilidský vztah, který vzniká účinnou normou zahrnující více osob (Berlích, Hungr, Zoubek, 1995). Skrze tyto normy mezi lidmi vzniká právní vztah. Právní normy upravují, že účinnost norem se může zajistit i vynucením. Dodržování norem zajišťuje stát. Jeho úkolem je uskutečňovat všeobecné dobro.

Právo lze označit také podle Kejdové (Kejdová, 1998) jako zvláštní a specificky normativní systém. Jak dále uvádí, právní systém se začíná vytvářet až v období vzniku majetkové nerovnosti a s ní spojeného vzniku skupin s rozdílným postavením a také i zájmy. Právo v dnešní době má plnit funkci regulační, informační, motivační a preventivní. Umožňují to stanovené normativní systémy, které mohou působit ve shodě s veřejným míněním, tzn. právo sankcionuje jako protiprávní to jednání, které morálka vnímá jako nemorální. Mohou také ale působit protikladně, tzn. právo sankcionuje něco, co veřejné mínění schvaluje.

Jako příklad lze uvést odsouzenou ženu, která i podle objektivních zjištění byla spolu s dětmi týraná svým manželem. V tu dobu ještě neměla policie zákonnou možnost zasáhnout. Žena to vyřešila zabitím manžela. Většina lidí v okolí, kteří jejího manžela znali jako agresivního člověka, ji podpořili a také ve vězení se setkala spíše s uznáním.

V případě protikladného působení práva a veřejného mínění je společenská efektivnost právní normy nízká. Morálka hodnotí podle Kejdové chování lidí z hlediska pojmů dobrý a zlý, spravedlivý a nespravedlivý, čestný a nečestný. Morální sankce pak mají formu vnitřní (výčitky svědomí) a vnější (morální hodnocení konkrétního chování společností, má podobu odsouzení veřejným míněním). Zde již je zřejmé, že morálka uznávaná společností vytváří člověku normy pro jeho vlastní svědomí a vnímání viny. Přitom obsah morálky se mění v průběhu času a je odlišná v odlišných kulturách.

Společenské normativní systémy stanovují právní odpovědnost. Kdo poruší normu, jedná protiprávně. Právní odpovědnost plní funkci preventivní, satisfakční (kompenzace, zadostiučinění), reparační (účelem uplatnění odpovědnosti je odčinění škodlivého následku) a represivní (účelem je potrestat porušitele práva). Porušením právní povinnosti vzniká právní delikt.

Právní řád ČR lze rozdělit na soukromoprávní a veřejnoprávní. Trestní právo spadá pod veřejnoprávní odvětví. Trestní právo stanovuje charakteristiku trestné činnosti, druhy trestných činů a postup při ukládání trestu. Účelem trestního zákona je podle Trestního zákona a trestního řádu (Jelínek, Sovák, 1996) chránit zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Účelem trestního zákona je ochrana nejdůležitějších, výslovně vypočtených celospolečenských zájmů a práv.

Jednotný pojem soudně trestního deliktu se jmenuje „trestný čin“. Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou.

Trest uložený za provedený trestný čin musí odpovídat vině. Hegel poukazoval na to, že zločince může smířit se spravedlností a tím se společností pouze spravedlivý trest (Gerloch, Hungr, Zoubek, 1995). Trest je z hlediska prevence terapie k zabránění budoucího abnormálního chování. Vina může být pojímána jako psychicky nebo sociálně podmíněné abnormální chování, tedy v podstatě nemoc. Na místo „Vina vyžaduje trest“ by pak muselo nastoupit „Nemoc vyžaduje léčení“. Kdyby se však tento mechanismus uplatnil a nepočítalo se s odpovědností, nikdo by se nemohl stát vinným a nemohl by být

trestán, ale léčen. Na toto téma vedl také úvahu Kant (Gerloch, Hungr, Zoubek, 1995). Podle něj trest uložený soudem nemůže být nikdy uložen pouze jako prostředek k podpoře nějakého dobra pro samotného zločince (polepšení) nebo pro občanskou společnost (ochrana, zastrášení), ale musí mu být vždy uložen, protože se provinil...Dřív než se pomyslí na to, aby se z tohoto trestu získal nějaký užitek pro něho samotného nebo pro jeho spoluobčany, musí být shledán hodným trestu. Kant dále ukazuje na to, že spravedlivým potrestáním je zločinec uznáván jako odpovědná osoba.

Aby subjekt deliktu byl skutečně způsobilý k právní odpovědnosti, musí být u něj svoboda vůle, musí být splněny podmínky věku a duševního zdraví. Právní normy stanoví odpovědnou jen tu fyzickou osobu, která je schopna rozpoznat následky svého jednání a své jednání ovládnout. Následně se zjišťuje zavinění, což je vnitřní psychický vztah delikventa k protiprávnímu jednání a jeho následku, který je složen z prvků vědění a vůle. Rozlišují se tyto formy a stupně zavinění:

- a) přímý úmysl – delikvent věděl, že může způsobit škodlivý následek a chtěl jej způsobit
- b) nepřímý – delikvent věděl, že může způsobit škodlivý následek a pro případ, že jej způsobí, s tím byl srozuměn
- c) vědomá nedbalost – delikvent nechtěl škodlivý následek způsobit, věděl však, že způsobit může, spoléhal, že se tak nestane
- d) nevědomá nedbalost – delikvent nevěděl, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek, ačkoliv to věděl měl a mohl.

Jen výjimečně pak není třeba zkoumat míru viny. Z hlediska objektivní stránky deliktu se ještě mohou projevit okolnosti vylučující protiprávnost jednání:

- a) nutná obrana – spočívá v odvrácení přímo hrozícího nebo trvajícího útoku, nesmí být však nepřiměřená způsobu útoku
- b) krajní nouze – spočívá v odvrácení nebezpečí přímo hrozícího, pokud toto nebezpečí není možno odvrátit za daných okolností jinak.

Tato práce se zabývá mimo jiné také trestem odnětí svobody. Náš trestní zákon umožňuje ukládat také jiné tresty, a to např. obecně prospěšné práce, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, vyhoštění a zákaz pobytu (Trestní předpisy, přestupky,

výkon trestu a výkon vazby, probační a mediační služba podle stavu k 23.5.2001). Autorka vidí jako velmi prospěšný krok vznik a fungování Probační a mediační služby. Možnost alternativních trestů dává šanci mnoha provinilým, kteří „uklouzli“. Nemusí hned zažít přímý výkon trestu a s tím spojenou velkou psychickou zátěží, kterou prožívá relativně slušný člověk, který se dostane do výkonu trestu.

V tomto lze s potěšením zmínit schválení nového trestního zákona, který byl již v naší společnosti dlouho očekávaný. Nejenže se zpřísní tresty za nejzávažnější trestné činy, dojde ke změně i u jiných trestných činů, ale posílí se právě úloha alternativních trestů. Přibývá možnost trestu domácího vězení a trestu zabezpečovací detence, která má být v budoucnu v Brně a v Opavě. Celkově, jak zhodnotil ministr spravedlnosti Pospíšil, má dojít k větší ochraně slušných lidí.

2. TREST

Když člověk provede něco, co se nemá, nebo naopak neprovede, co se má, nesplní svůj úkol, překročí společností určené mravní normy, za jeho jednání většinou následuje trest. Jak se na trest pohlíží v Heslech mladých svišťů (Kohák, 2000, s. 71-72):

„Co je trest? Obtížná záležitost... Trest je takový pokus napravit rovnováhu, kterou zločin naruší. Něco za něco, třeba oko za oko, zub za zub, život za život. Jenže ta rovnováha života je nesmírně složitá záležitost. Aby do ní člověk zasahoval, musel by být alespoň vševědoucí a všemohoucí....

Trest, byť zasloužený, je nutně zlem. Jinak by to nebyl trest. Když lidé konají zlo, i to „zasloužené“, nekonají dobro. Zla se však nevyvažují, jen sčítají. Ne, pokud to trestání má být pomsta, vyrovnávání rovnováhy... Smyslem lidského trestu nemůže být pomsta, konání zlého. Je třeba, aby to bylo konání dobra, náhrada, náprava. Abychom odškodnili poškozeného a snažili se škůdce vést k dobrému. Ne abychom se mstili, ale také ne, abychom byli vůči zlu neteční. Raději abychom vytlačovali zlo dobrem. Abychom odsoudili zločince ke konání dobra, třeba vraha k péči o nemocné. To ostatní zařídí Bůh.“

2.1 Funkce trestu

Již od útlého věku se děti setkávají s tím, že pokud se něčím proviní, něco udělají špatně, musí počítat s trestem. Trest je nejčastějším následkem provinění.

Slovo trest je odvozeno z řeckého „poeve“ a latinského „poena“ a doslovně znamená kompenzaci, vyrovnání pohledávky. Zločinec je povinen zaplatit. Podle Rostkowského (Rostkowski, 2003) jednou z hlavních zásad trestání je zachování proporcionálnosti dobra odnímaného pachateli státem a dobra, které pachatel odňal oběti zločinu. V minulosti se ukázalo, že tvrdost trestu nemá vliv na snížení úrovně kriminality.

Dne 26.3.2009 vyšel jako příloha denního tisku stručný leták „Průvodce novým trestní zákonem“. V něm K. Netík uvádí tvrzení, že nepřiměřený trest škodí. Trest musí být podle něj přiměřený osobnosti, aby byla schopna jej pochopit. Současný výkon trestu hodnotí tak, že bohužel se z vězení mnohdy nevrací převychovanec, ale zatvrzelý kriminálník. Tento proces následně společnost zvýšeně zatěžuje. Netík nabádá, že je důležité rozdělit odsouzené perspektivní od těch neperspektivních, a ty neperspektivní od společnosti řádně izolovat. U první skupiny je třeba vyzkoušet jiné způsoby trestu. V tomto podporuje alternativní způsoby trestu.

Trest bývá podle Hály (Hála, 2008) charakterizován jako újma, bolest v některé ze svých podob, záměrně způsobená provinilci. Bolest je atributem, charakteristickým znakem, nezbytnou vlastností trestu. Ztráta svobody zasahuje člověka bolestně (nepočítaje zločince s již zdevastovanou osobností, u nichž s fenoménem bolesti nemůžeme počítat, tudíž jejich pobyt za mřížemi plní funkci přímé ochrany společnosti slušných lidí). Bolest ve vězení je současně i šance, možný bod obratu na cestě životem. Pouze v bolesti se aktivitou subjektu ze špatného, porušeného, vytváří nové, lepší.

Trest je výchovným prostředkem. Měl by ve svém důsledku vést ke změně chování jedince. Existuje několik různých teorií, které vysvětlují rozdílným způsobem kriminální chování. Dělí se na tři hlavní oblasti, a to biologicky, psychologicky a sociálně orientované teorie, a to podle toho, na kterou část lidské bytosti jako takové je kladen důraz (Zapletal, 1994). Sama autorka je zastávkyní spíše multifaktorové teorie, tzn. že zločinnost jednotlivců závisí na propojení všech tří oblastí. Zde uvedeme jen příklad kognitivně behaviorálních teorií. Kognitivně behaviorální teorie se domnívají, že – zjednodušeně – špatně naučené chování se dá „přeučit“. E. H. Sutherland (Čírtková, 2004) vysvětluje recidivující kriminální jednání tím, že jedinec se ve své socializaci setkával častěji s posilováním kriminálních vzorců než s jejich odsuzováním či trestáním. Od této teorie později C. Ray Jeffery odvodil kognitivně behaviorální teorii, která tvrdí, že kriminalita je osvojené chování. K této teorii byl doplněn ještě druhý mechanismus: kriminální aktivity mohou vzniknout již tehdy, kdy sociálně zdravé hodnoty a vzorce jsou posilovány slabým, nedostatečným způsobem. Později byl doplněn ještě třetí mechanismus posilování kriminálních vzorců, který se zakládá na bagatelizaci morálních odsouzení zločinného jednání anebo na přímém ospravedlňování nekalostí.

*V praxi užívám ráda příklad z logoterapie. Zmiňuje dva bratry – dvojčata, kteří se narodili v rodině submisivní matky a otce závislého na alkoholu. Otec, když se opil, býval agresivní a všechny je bil. Bratři vyrostli. Jeden z nich se opíjel jako otec a bil svou rodinu. Druhý bratr **se rozhodl**, že takový život nechce vést a stal se z něj spořádaný otec své rodiny. Oba bratři měli stejné šance. Odsouzení potřebují slyšet, že hodně zmůže již jejich rozhodnutí.*

Ať už je důvod kriminálního chování jakýkoliv, pokud se na něj přijde, následkem je trest. Výkon trestu odnětí svobody má význam jak trestající, tak výchovný. V sedmdesátých letech, jak uvádí Čírtková (Čírtková, 2004), kulminovala ve vyspělých státech víra v nápravnou sílu psychoterapeutických programů. I přes silné zanícení

vězeňských psychologů nedošlo k zásadnímu obratu. Problém je v tom, že do normálního života se vracejí ti pachatelé, kteří prožívali pocity viny za to, co se přihodilo, a určité potrestání vnímali jako přirozený důsledek svého konání. Trest funguje tam, kde pachatel vnímá svou vinu. Pocit viny předpokládá normálně rozvinutou osobnost. U pachatelů s narušenou osobností (s poruchou osobnosti) obvykle výchovné působení trestu selhává.

Společnost si stanovila právní řád, který má chránit běžné občany před těmi, kteří narušují určené právní normy. Právo pak slouží k usměrňování chování. U závažného narušení norem reaguje právní řád často vynesením rozsudků odnětí svobody.

Konflikt, který se týká vztahů mezi lidmi, jim tímto byl odňat a hledá se řešení v rámci právní úpravy. Trest pak směřuje k zásadám odčinění viny a resocializaci. Uvalením negativních sankcí se klade jasná hranice mezi „hodnými“ a „špatnými“. Trest přinášející systém sankcí tvoří poslední akt zpracování konfliktu, jenž má se zájmy zúčastněných jen málo společného. Trestní právo se distancuje od oběti spáchaného trestného činu. Ta nemá možnost ovlivnit soudní rozhodnutí.

Podle Trestního zákona a trestního řádu (Jelínek, Sovák, 1996, s.35) je účelem trestu chránit společnost před pachatelem trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Jak uvádí F. Rigel (Rigel, 2001) ve své seminární práci, trest má především účel výchovný, má dovést pachatele trestného činu k nápravě. Má přímo působit na pachatelovu osobnost, přesvědčit ho, že to, co udělal, bylo špatné. Trest má také působit preventivně a odvést pachatele od myšlenek na další trestnou činnost. Můžeme vysledovat i další účinky trestu, a to např. zbavení možnosti páchat trestnou činnost, izolovat nebezpečného pachatele od společnosti, odstranit potencionálního pachatele nebo poskytnout zadostiučinění společenskému smyslu pro spravedlnost.

Otázkou smyslu a cíle trestu z pohledu státu se zabíral Wiesław Rostkowski (Rostkowski, 2003), který cituje polský trestní zákoník z roku 1997, kde se mimo jiné stanoví, že soud, vyměřující trest, bere v úvahu cíle preventivní a výchovné, jichž má dosáhnout vůči odsouzenému, a také potřeby v oblasti vytváření právního vědomí společnosti. Vyjmenovává tyto cíle trestu: prevence a výchova viníka, zvláště nezletilého a mladistvého, zároveň vzbuzení jeho vůle nebo touhy spolupracovat s lidmi, kteří se spolu s ním pokoušejí usměrnit jeho postoje ve vyzkoušené a užitečné z pohledu společenského.

Trest má také působit na vzdělávání právního vědomí společnosti, tzn. působit na členy široké společnosti, a nakonec také chránit společnost před zločinci jejich izolováním.

Rostkowski uvádí, že poprvé v historii lidstva došel výkon trestu tak daleko, že se odsouzenému nebere, ale dává. Odsouzený dostává příležitost návratu k řádnému životu, dostává během výkonu trestu mnoho příležitostí a přitom se mu neodnímají práva příslušející k člověku, lidské bytosti. Hledají se náhradní způsoby trestů. Dnes je již bráno v úvahu, že ve vězení se člověk nestane lepším. Uzdravování sociálně nemocného pachatele se dle Rostkowského stalo smyslem trestu.

Moderní právní myšlení ukazuje, jak je důležité udělování alternativních trestů hlavně z důvodu lepšího působení na psychiku, nápravu a výchovu. Přesto má trest odnětí svobody své opodstatnění a v mnoha případech ani jiný trest udělit nelze. Po umístění odsouzeného do výkonu trestu dochází k tzv. prisonizaci, tj. přizpůsobení se vězeňské komunitě, což nemá nic společného s oficiálními vězeňskými normami. Jedná se o nezáměrnou socializaci. Záměrná socializace ze strany personálu věznice je cílem i prostředkem práce s vězni.

V zákonu o výkonu trestu odnětí svobody 169/1999 se říká, že trest odnětí svobody může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody. S odsouzenými se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Musí se respektovat přirozená důstojnost lidské osobnosti, nesmí být použity kruté nebo lidskou důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání.

Pöthe (Pöthe, 2004) doporučuje, aby se v nápravných zařízeních dostala klientům možnost a byly vytvořeny podmínky k založení a udržení významných emočních vazeb s emočně zralými, odpovědnými a přejíci autoritami. Vzhledem k tomu, že výzkum potvrdil, že schopnost rozumět emocím svým i emocím druhých lidí není dána geneticky, ale osvojuje se, vidí v tomto možnost změny pohledu na projev agrese klientů vůči druhým lidem. Rozvojem vnímání emocí (tzv. metalizace) klesá potřeba druhým ubližovat.

Německé trestní právo zná jako následky trestného činu trest peněžní anebo odnětí svobody podle §38 ff. Trestního zákona, případně je zde možnost uložení plnění určitých povinností, nebo také upuštění od potrestání, varování s výhradou potrestání podle §59,

upuštění od potrestání podle §60 a konečně opatření k nápravě a zajištění bezpečnosti podle §61ff. (Dölling, 2003). Samostatná sankce odčinění viny nebo narovnání neexistuje.

2.2 Trest odnětí svobody u odsouzených žen ve Věznici v Opavě

Výkon trestu odnětí svobody mohou ženy v České republice vykonávat ve třech věznicích, a to v Opavě, ve Světlé nad Sázavou a menší skupina žen v Praze –Řepích.

V Opavě jsou odsouzené ženy všech kategorií, tzn. odsouzené do dohledu, dozoru, ostrahy i zvýšené ostrahy (včetně doživotního trestu). Kromě těchto kategorií jsou v Opavě dvě specializovaná oddělení.

První specializované oddělení (SpO1) je určené pro výkon ochranných léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě (kategorie dohled, dozor, ostraha). Toto oddělení jako jediné v objektu na Olomoucké ulici nabízí výkon trestu také odsouzeným mužům. Přednostně probíhá léčba odsouzených, kteří mají ústavní léčbu nařízenou soudem. Léčbou mohou projít také odsouzení dobrovolně na základě podání žádosti o léčbu.

Druhé specializované oddělení (SpO2) je určené pro odsouzené ženy s poruchou duševní a poruchou chování (kategorie dozor, ostraha, zvýšená ostraha).

U odsouzených žen, které jsou eskortovány do výkonu trestu a mají trest delší než 3 měsíce, je v rámci nástupního oddělení vypracováno psychologické, pedagogické a sociální posouzení. Speciální pedagog na základě komplexní zprávy o odsouzené, kterou tvoří kromě uvedených ještě zdravotní posouzení, vytváří tzv. program zacházení pro danou odsouzenou ženu. Odsouzená se svým podpisem zavazuje k tomu, že bude tento program zacházení plnit.

Součástí programu zacházení je několik oblastí aktivit, které ve vězení probíhají. Stanovování programu zacházení včetně zmíněných oblastí aktivit podle vnitřního řádu je uvedeno v přílohách.

V rámci nástupního oddělení se odsouzené ženy, které si plní své povinnosti a neporušují nařízení, zařazují do druhé prostupné skupiny vnitřní diferenciaci. Tyto skupiny jsou tři a jsou přesně daná pravidla rozdělení odsouzených do těchto skupin. Cílem je motivovat ženy k takovému průběhu výkonu trestu, aby byly zařazeny do první prostupné skupiny vnitřní diferenciaci (PSVD). Pravidla upravující zařazení do PSVD jsou uvedena ve Vnitřním řádu věznice Opava a v této práci opět v přílohách.

Pokud odsouzené ženy plní své povinnosti nadmíru dobře, vykonávají nějakou práci nad rámec stanovených povinností, nebo se jiným způsobem pozitivně podílí na chodu věznice, mohou dostat kromě zařazení do první PSVD kázeňskou odměnu. Naopak ženy, které v něčem hrubě poruší nařízení vztahující se k průběhu výkonu trestu, mohou být potrestány kázeňským trestem. Možnosti kázeňských odměn a trestů ve výkonu trestu podle Vnitřního řádu Věznice Opava jsou uvedeny v přílohách.

Kombinace PSVD a kázeňských odměn a trestů je jediným obecně platným nástrojem zaměstnanců věznice při působení na odsouzené. Naštěstí pro většinu odsouzených je tato možnost dostačující. Najdou se však takové odsouzené (většinou se jedná o ženy s těžší formou poruchy osobnosti), na které ani odměny, ani tresty neplatí. Většina odsouzených žen se nejvíce bojí umístění na oddělení výkonu kázeňských trestů. Nechtějí být celý den samy, bez kontaktu s druhými, bez možnosti si lehnout (matrace na postel jim je dána jen na 8 hodin určených ke spánku). Zmiňované problémové ženy snášejí umístění v oddělení výkonu kázeňských trestů dobře, nebo prožívají negativní emoce jen po dobu umístění v tomto oddělení, ale brzy po návratu do původního kolektivu rychle na tyto negativní emoce zapomenou a jednají stejně problémově, jako před vykonáním trestu.

Autorka během své praxe ve vězení mnohokrát chtěla věřit, že u každé odsouzené je možno najít takový přístup a navázat takový vztah, který povede ke změně chování u odsouzené. Po letech praxe je však nutno dát za pravdu těm, kteří již dříve konstatovali, že některé odsouzené napravit nelze. O to důležitější je věnovat se těm, u kterých odborné působení má smysl a „přináší ovoce“. Za zmínku stojí to, že některé odsouzené ženy se během výkonu trestu rozhodnou opustit trestnou činnost, chtějí si najít práci, bydlení, chtějí začít spořádaně žít. Pokud však nemají zázemí, někoho, kdo jim venku umožní beztrestný start, je velká pravděpodobnost jejich návratu zpět do vězení. Ženy, které po třech dnech pobytu v azylovém domě propustí s tím, že mají přeplněnou kapacitu, zůstanou na ulici. Peníze, které dostaly od svého kurátora (maximálně 1000, - Kč), zaplatily za pobyt v azylovém domě a za věci základní potřeby. Nemají kde bydlet a nemají co jíst. Některé zkoušejí, zda je hospitalizují v PL, některé se snaží najít si rychle nějakého přítele s bytem, některé začnou nebo pokračují v prostituci (raději se budou prodávat, než aby kradly), ale některé začnou krást – nejdříve, aby měly co jíst, později jejich potřeby stoupají. Jak zmínila jedna odsouzená: „Když chce člověk krást, protože

nemá jiné řešení, má strach. A tak si vezme drogu, která ho toho strachu zbaví. S drogou se krade dobře. Jen musíte krást víc, abyste měli i na ty drogy. A už jste v kolotoči, ze kterého není cesta ven. Zastavíte se až v kriminálu.“ V tomto ohledu chybí v naší republice taková zařízení, která by motivovaným propuštěným osobám bez zázemí pomohla postavit se na vlastní nohy. Stávající síť azylových domů není dostačující – a to zvláště pro ženy bez nezletilých dětí.

2.3 Vliv trestu a jeho vnímání z vývojového hlediska

Už profesor Matějček ve svých přednáškách pro veřejnost kladl na srdce, aby rodiče ve výchově dbali na to, aby používali více pochval než pokárání a to v poměru: pět pochval na dvě pokárání. Pan profesor se věnoval výchově dětí, ale v praxi se ukazuje, že tento poměr odměn a trestů není marné dodržovat i v kontaktu s dospělými lidmi, hlavně podřízenými. Také odsouzené ženy ve výkonu trestu odnětí svobody se při káráni často uzavírají a narůstá jejich napětí a negativní projev. Při chvále a uznání „tají jako led“ a jsou přístupné domluvě.

Matějček (Matějček, 1991) ve svých doporučeních rodičům dětí, které se nějak proviní, doporučuje, aby trest směřoval především k napravení škody, pokud se stala, a snímat tak z viníka pocity viny. Na jednu stranu je třeba utlumovat nežádoucí projevy, a to se vší důsledností (takové projevy neprovokovat a neposilovat, učinit je neúspěšnými, neúčinnými), na druhou stranu je třeba udání pozitivního směru, tzn. posílit a povzbudit nové, sociálně žádoucí postoje. Matějček uvádí ze své praxe, že vychovatelé přijímají bez problémů doporučení k trestání, ve kterém se jedná o jakési technické řešení případu. Pozitivní posilování žádoucího chování, které vnímá jako mnohem důležitější, přijímají vychovatelé již spíše s rozpaky.

Mnoho rodičů přichází s žádostí o pomoc tehdy, když už žádný trest na jejich děti neplatí, a ptají se na takový trest, který by měl požadovaný výchovný účinek (Matějček, 1986).

S obdobným přístupem se můžeme setkat u části personálu vězeňské služby. Názor: „Jsou to lumpi, zaslouží jen trestat, přece je nebudeme ještě chválit za to, co by mělo být samozřejmostí!“, je poměrně běžný. Chybí náhled na nutnost minimalizovat v rámci možností další trestnou činnost pachatelů, a to všemi možnými prostředky. Proto v rámci školení personálu je třeba zaměstnance věznic „vychovávat“ k tomu, aby přijali za

své, že bez pozitivní složky nápravného postupu nemá ona negativní, represivní složka mnoho naděje na trvalejší účinnost.

Matějček (Matějček, 1986) vnímá trest ne jako to, co je vidět navenek – onen akt trestání, ale především to, co se odehrává v lidském nitru, co si při tom trestání člověk prožívá. Podobně je tomu však i s odměnou. Odměnou nemusí být vždy to, co my za odměnu pokládáme, ale to, jak onu odměnu prožívá obdarovaný. Trestu se chce člověk zbavit, vyhnout se mu, odměnu chce naopak častěji zopakovat. Jako nutnost vidí při trestání to, aby provinilý prožíval pocit viny. Bez tohoto prožitku je trest jen holým aktem násilí, je nesmyslný i z výchovného hlediska. U dítěte takto trestaného se naopak všechny negativní náboj, který se trestáním u něj projeví, obrátí proti tomu, kdo jej takto „chladně“ trestal.

Matějček vidí tři základní funkce trestu ve výchově: Má napravit škodu, která chováním proviněného vznikla. Má působit tak, aby se jednání neopakovalo. Trest má z viníka sejmut pocit viny. „Provinění“ představuje určité odcizení – ať už dítěte od rodiče, nebo také odsouzeného od společnosti. Trest špatné chování zastavuje, odměna navozuje a utvrzuje to správné. Účelem trestu tedy podle Matějčka není v konečném důsledku „hříšníka potopit“, ale vytáhnout. A nástrojem k tomu je odpuštění. Odpuštění pak vnímá ne jako odměnu, ale jako osvobození od napětí z prožité viny, od napětí z očekávaného nebo už prožitého trestu. Matějček však i zde vybízí k vyvarování se před krajnostmi – žádné odpuštění x okamžité odpuštění všeho.

Philip Zimbardo (Zimbardo, 2005) zmiňuje příspěvek psychologie ve výchově v tom, že trestání „nežádoucí osoby“ bylo nahrazeno sankcí za nežádoucí „chování“. Zvýrazňuje se snaha motivovat pozitivně, odměňovat za žádoucí chování – oproti tomu snižovat podíl trestání ve výchově. Zimbardo zmiňuje, že z poznatků o účinku odměn se těží nejen ve výchově dětí, ale také ve výcviku zvířat. Jako příklad se dá uvést výsledek výzkumu s nedonošenými dětmi. Tyto děti mohou opustit inkubátor o šest dní dříve, jsou-li předtím stimulovány hlazením. Těchto patnáct minut několikrát denně je velice významných jak pro děti samotné, tak pro ekonomiku, protože přináší značné úspory.

Stanislav Komárek (Komárek, 2006) vybízí, aby se ve výchově více vedlo k samostatnému myšlení a k péči o sebe, jinak také k pěstování láskyplného vztahu k sobě samému. Uvádí jako příklad, že mnoho lidí se sebou zachází tak, že by dotyční s bližním nejednali ani z poloviny tak špatně jako se sebou samým.

Otázkou odměn a trestů se také zabývá Josef Langmeier (Langmeier, 1983, s. 225-227). Důsledné poskytování odměn po každém žádoucím chování zpravidla podle něj vede k rychlému vzestupu tohoto chování, nepravidelné odměňování způsobuje pomalejší vzestup. Na druhou stranu uvádí pozitivní funkce trestu, u kterých jsou prokázány tyto následky:

a) Trest pomáhá dítěti pochopit, co znamená „ne“, „nesmíš“, tedy co je nesprávné. Dítě se učí rychleji rozeznávat, co je správné a co ne, když je za dobré odměněno a za špatné pokáráno, než v případě, když je pouze odměňováno za dobré. Tato funkce trestu se dá vztáhnout i na dospělé jedince. I dospělý se naučí „dělat to, co se vyplatí“, z čeho má větší užitek.

b) Trest pomáhá potlačit nežádoucí chování, a to poměrně rychle. To je podstatné zvláště v některých nebezpečných a naléhavých situacích. Zabránit malému dítěti, aby vběhlo do ulice nebo aby ubližovalo druhým dětem, je nezbytně nutné učinit rychle a bezodkladně. Tato funkce trestu již u dospělých nenastupuje tak rychle a snadno jako u malých dětí. Určitý efekt lze sledovat i u dospělých.

c) Vynechání trestu může sloužit jako forma odměn. Tato funkce opět splňuje svůj účel i u dospělých.

S trestáním je však dle Langmeiera třeba šetřit a je nutno užívat trestů diferencovaně, protože mohou mít řadu negativních následků. Výčet negativních následků neúměrného trestání je bohužel větší než u pozitiv.

a) Trest může navodit příliš silné emoční reakce, a to je špatná základna pro jakékoliv učení. Může pak naopak bránit osvojení správné reakce. Následkem mohou být nežádoucí rysy osobnosti – generalizovaná úzkostnost, ustrašenost, plachost, neprůbojnost a celková neurotizace se somatickými příznaky. Jindy se na tomto základě rozvinou projevy vzdorovitosti, popřípadě až antisociálního chování. Ve výkonu trestu lze sledovat některé typy odsouzených, které dělají vše proto, aby si potvrdily své přesvědčení, že mají v životě smůlu a nikdo jim nechce pomoci a nerozumí jim. Trestem se ještě upevňují v tomto svém přesvědčení. Odmítají přijmout nabídku pomoci, která od nich vyžaduje spolupráci. S potrestáním ve výkonu trestu je dobré zacházet opatrně a citlivě, což se váže na osobnostní zralost a odbornost trestajícího zaměstnance.

b) Trest může potlačit nežádoucí chování, ale sám o sobě dítě nenaučí, co správného má udělat. Jeho účinnost se proto projeví teprve ve spojení s odměňováním žádoucího chování. Tato pravda je opět uplatnitelná i u dospělých jedinců.

Poměrně často se ženy při individuálním rozhovoru přiznávají, že pochopily, co dělaly špatně a že už některé věci dělat nemají. Marně si však „hlavy lámou“, jak to dělat, aby to bylo dobře. Jejich odhodlání je v tu chvíli velké a tyto chvíle otevřenosti a potřeby změny se snaží odborný personál ve věznici využívat jako jednu z mála možností, kdy se dá výchovně na odsouzené působit. Nejtěžší asi je naučit je adekvátně nahlížet na sebe a přijmout sebe se svými klady i zápory jako hodnotného člověka.

c) Trest vede dítě často k tomu, aby se spíše vyhnulo odhalení, než aby zanechalo zakázané činnosti. To platí zejména v situacích, kdy je obtížné nebo zcela nemožné důsledné pravidelné potrestání určitého nesprávného projevu při každém jeho výskytu. Skrývání zakázané činnosti je ve vězení velice časté. Vězni žijí „dva životy“ – jeden za přítomnosti personálu a jeden za jeho nepřítomnosti. Odlišnosti v těchto stylech života jsou u mnohých značné a odkrytí ten „druhý život“ vězňů v jeho pravé podobě se personálu naplno nikdy nemůže podařit. Některé tento způsob mají naučený právě díky neadekvátnímu trestání z dětství. Velká část žen je pak schopna se tomuto způsobu reakcí naučit právě ve vězeňském prostředí.

d) Trest, zvláště je-li silný a častý, vede k tomu, že se dítě vyhýbá trestající osobě. Tak se narušuje dobrý vztah dítěte k vychovateli, vztah, který by měl být nejdůležitějším základem účinné výchovy. Pokud dítě neprožije silný citový vztah k dětství, mívá v dospělosti problém ve vztazích, což se při odebrání anamnézy při vstupním vyšetření ve vězení často potvrzuje.

Odsouzená, která vyrůstala jen s mámou a jejím mužským vzorem byl dědeček, zažila nehezke dětství. Děda byl umělec, který ji nikdy pořádně nepochválil a neuměl ji motivovat, spíše kritizoval. Matka byla nezralá, na svého otce navázána. Nebyla spokojená a svou nespokojenost ventilovala na odsouzené. Ta byla často bita „do modra“. Matka ji přestala bít, až když začala křičet. Ona však vydržela nekřičet dlouho. Tuto souvislost s křičením si uvědomila až v dospělosti a vinila pak samu sebe, že kdyby jako dítě křičela hned, nemusela být tolik bita. Dnes ji matka zavrhlá za to, že se dostala kvůli své důvěřivosti do vězení. Odsouzená však sděluje, že jí matka velice chybí, i když je sama matkou již dospělých dětí. V kolektivu odsouzených žen má problémy kvůli přílišné snaze všem vyhovět. Tato její snaha narušila i její rodinný život.

e) Často opakovaný trest ztrácí svou účinnost a rodiče pak přicházejí s bezradnou otázkou, jak mají dítě trestat, protože už vyzkoušeli všechny druhy trestání bezvýsledně. Z takto trestaných dětí se stávají málo sebevědomí jedinci, kteří tento svůj handicap v sebevědomí řeší různým způsobem. Někteří končí ve výkonu trestu.

f) Trest se může stát i odměnou, přitahuje tak pozornost, které se mu nedostává.

Odsouzená se sníženými mentálními schopnostmi má trest ve zvýšené ostraze – opakuje se u ní násilná trestná činnost. Je bez zázemí, nemocná. Sděluje, že po výstupu venku někoho rovnou zabije, aby dostala doživotí, protože venku se o ni nikdo tak nepostará a není na ni nikdo tak hodný, jako personál ve vězení.

Dítě může trest vnímat podle svého rozumového vývoje různě, a nezřídka jako nespravedlnost, kterou si jako negativní zážitek uchovává někdy po celý život (např. u dětí s ADHD nebo málo nadaných). Také odsouzené jsou velice citlivé na to, co je od personálu směrem k nim „spravedlivě a nespravedlivě“. Samy mohou často chybovat, ale od personálu požadují „dokonalost“, protože přece „personál je na to odborně vyškolený, aby byl spravedlivý“. Ne vždy si odsouzené nechají vysvětlit jiný pohled na určitou událost.

g) Tělesný trest, zejména silný trest udělovaný často v prudkém afektu, může vyústit ve skutečné týrání dítěte a může mu způsobit újmu na zdraví. Odsouzených, kteří byli v dětství týraní, se v každé věznici najde také dostatečný počet. Je až zarážející, co všechno se může dětem přihodit, aniž by u někoho našly pomoc. V tomto je velice pozitivní dnešní odkrývání těchto nepříjemných témat veřejnosti.

h) Trestání může mít i „značkovací“ efekt. Děti stále označované jako „špatné“ se mohou v budoucnosti častěji podle tohoto očekávání dospělých chovat. Mladiství, kteří byli označováni za delikventy, např. při trestním stíhání, mají podle některých studií horší prognózu než ti, kteří se dopustili stejných přestupků, ale bez takového trestního postihu. Tento značkovací efekt se opět projevuje i u některých odsouzených žen. Slýchávám od některých žen, že jim dávali doma najevo, jak nebyly žádoucí, jak jsou černými ovce rodiny, protože se vůbec narodily, když se narodit neměly. Během terapeutického rozhovoru bývají většinou značně zaražené z toho, když si uvědomí, že svým následným životem „vyplnily přání svých rodičů“, těch rodičů, které dnes nenávidí.

i) Zejména přísné trestání dítěte rodiči se může stát vzorem jeho vlastního budoucího agresivního chování.

Mladistvý 16letý hoch má ve vazební věznici tendenci v kolektivu vše řešit hrubou silou. Je urostlý, posiluje, takže má nad většinou ostatních fyzickou převahu, čehož využívá. Má výrazné tendence k šikaně. Při pohovoru mi ukazuje na těle jizvy od toho, jak jej otec bil kovovým řetězem. Tyto jizvy má doslova po celém těle. Není divu, že nezná jiný způsob řešení konfliktu.

j) Hrubé trestání je pochybné i z hlediska morálního a humánního. K dítěti má vychovatel přistupovat s úctou a vidět v něm lidskou bytost. Je hodně smutné, že některé odsouzené ženy zažijí „lidský přístup“ až ve vězení. Až vězení je místem, kde se učí mít samy sebe rády a začínají vnímat svou hodnotu. U většiny však zjištění, že tyto změny vyžadují nějaké úsilí z jejich strany, jejich odhodlání ukončí dřív, než se nějaká změna ve vztahu k sobě projeví.

Langmeier připomíná Komenského, který zdůrazňoval, že děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat, proto je nutno být jim vzorem. Cituje dále Banduru, který prokazoval, že účinnější jsou vzory, které jsou úspěšné a přitažlivé.

3. LÍTOST – POKÁNÍ

Jak již bylo výše uvedeno, když se člověk něčím proviní, často následuje trest. Aby trest byl účinný, je potřeba, aby člověk cítil svou vinu, vnímal za své provinění odpovědnost a cítil lítost. Co vlastně nazýváme lítostí, v křesťanské tradici pokáním, se pokusím nastínit v této kapitole.

3.1 Obecný rozbor pojmů lítost - pokání

Lze se domnívat, že při lítosti nejde o stav, ale proces, který má svůj průběh. Člověk jako by si musel přivykat na to, že se dopustil nějaké křivdy, že byl schopen zlého, že nemá na koho svou vinu uvalit. Páter Elias Vella z Malty (Lachmanová, 1996, s. 42-43) se věnuje tomu, co v nás probíhá, když někdo ublíží nám. Nazývá tento proces procesem usmiřování, který má podle něj pět stádií (jde o adaptaci procesu smíření se s nevyhléditelnou nemocí, jak jej popsala Dr. Küblerová- Rossová):

1. fáze – popírání skutečnosti:

Tvářím se, že se nic nestalo, zavřu se ve svém pokoji s knihou, pustím si televizi, jdu se pořádně najíst...

2. fáze – hněv

„Rána v srdci krvácí“ a já trpím. Příčinu svého vzteku a bolesti vidím díky projekci v druhých, kteří za nic nemohou. Například dostanu nespravedlivě vynadáno od vedoucího, doma se odreaguji na partnerovi a na dětech.

3. fáze – smlouvání:

Já bych se omluvil, kdyby také on uznal svou chybu! Já se s ním budu bavit, ale až se zřekne těch svých názorů...

4. fáze – deprese:

Přichází sebeobviňování. „Já hlupák! Já se snad nikdy nezměním!“ Zatím však nejde o hlubokou lítost, která může člověka změnit, ale spíše o sebelítost, protože si člověk rozbil svůj hezký obraz o sobě. Není tedy ještě jasné, co se z tohoto zármutku vyvine.

5. fáze – přijetí druhého:

Uznání vlastní chyby (svého podílu na sporu). Dávám druhému šanci, přijímám ho takového, jaký je. Z mé strany následuje praktický krok ke smíření, odpuštění.

Kdybychom si tento proces převedli na odsouzené ženy, které se provinily páčáním trestné činnosti, bylo by třeba fáze upravit. Ony nejsou oběti, ale pachateli trestné činnosti. V určitém procesu zrání postoje ke svému provinění lze najít souvislosti.

Lachmanová (Lachmanová, 1996, s. 63) uvádí jednoduchý příklad, na kterém se dá pochopit nutnost ať už odpuštění, nebo sebeodpuštění:

Když má někdo v botě kamínek, je nejlepší přerušit chůzi, zastavit se a kámen z boty vysypat. Pak je možno pokračovat v cestě. Je však také možné tvářit se, že se nic neděje a v cestě pokračovat i s tím kamínkem v botě. Následkem však bývá bolestivý puchýř. Postupem času může být i krvavý. Nakonec se rána zanítí, noha opuchne a člověk se zastavit musí, protože nemůže pokračovat v cestě. A pak se nabízí zase možnosti. Je možno aspoň nyní kámen z boty vytáhnout a ránu ošetřit. Ale také je možné si začít botu vychvalovat, že je značková a pohodlná, kolik mě stála... A nebo se mohu soustředit na své bolavé nohy, kolik musely ujít, začít vzpomínat, jak dlouhá byla cesta. Další možností je začít se zabývat cestou před sebou, vytáhnout mapy, studovat je, počítat kilometry. Nejlepší je však přece jen vytáhnout nejprve z boty kámen, potom dělat všechno ostatní.

Podobných přirovnání se jistě v praxi používá více. Také při práci s vinou, kdy odsouzené ženy odmítají vůbec připustit, že by si kdy mohly odpustit, jim předkládám obraz neodpuštěné viny jako „koule na noze“, nebo „těžkého batohu na zádech“. S tím se dá ujít kus cesty, ale jednou to každého člověka „umoří“.

Podle Jasperse (Jaspers, 2006) mají vnější výčitky smysl, pokud se týkají zločinu, nebo viny politické. Neplatí však v rovině morální a metafyzické (vysvětlení pojmů viz výše). B. Graham uvádí tři složky pokání: rozum, cit a vůli. Člověk si musí uvědomit své provinění, prožít touhu po změně a rozhodnout se opustit „svůj hřích“. Graham zdůrazňuje, že nestačí slovní, povrchní vyjádření lítosti. Biblický výraz „pokání“ znamená „změnu“ nebo „obrat“. Člověk se má vydat na opačnou stranu jednání, které způsobil a vzdálit se od všeho, co s jeho špatným jednáním souvisí. Odděluje tak pokání od lítosti. Pokání vnímá jako hlubší vnitřní změnu, lítost srovnává jen s prožitkem.

Jaspers (Jaspers 2006) uvádí čtyři způsoby, jakými se lidé vyhýbají vlastní očiště a snižují vlastní vinu. Jedním z nich je obviňování druhých. To vzniká tam, kde se člověk v představě o vlastní nevinnosti cítí oprávněn dávat vinu druhým.

Dalším způsobem je sebezavržení a vzdor. Tito lidé jsou citliví k výčtkám a zároveň mají sklon vyčítat druhým. Nechtějí si dát příliš ubližovat, ale snadno se rozhorlují, když morálně posuzují druhé. Čím větší je jejich citlivost k výčtkám druhých,

tím větší bývá bezohlednost, s níž jsou schopni druhým vyčítat. U člověka citlivého k výčitkám může snadno dojít k náhlému puzení vyznat své vlastní viny. Jde však o falešná vyznání, která jsou živena vůlí po moci, ten, kdo se vyznává, si chce dodat hodnoty. Mají manipulační tendenci, aby donutila druhé k vyznání se z viny.

Dalším způsobem vyhýbání se vlastní očistě je uhýbání do jednotlivostí. Člověk si naříká, zaměřuje pozornost na vlastní bídu a utrpení, nebo naopak uhýbá do obecnosti, kdy k sobě přistupuje jako k součásti vyššího celku a zobecňuje. K tomu, aby u člověka mohlo dojít k vnitřní proměně, je podle Jasperse nutné přijmout nejen bezmocnost, ale i vinu.

Náprava, usmíření a vina spočívají jediné v osobnosti jedince. Očista je podle něj vnitřní individuální pochod, není ničím, co lze jednou provždy vyřídit, nýbrž je neustávajícím procesem, v němž se člověk stává sám sebou.

3.2 Lítost – pokání ve výkonu trestu

U odsouzených ve výkonu trestu, převážně poprvé trestaných, lze také sledovat výrazné projevy lítosti, někdy hraničící s depresí. Ne vždy však stavy krize souvisejí s trestným činem. V. Mařádek (1995) rozděluje krize, vyskytující se ve výkonu trestu tímto způsobem:

- a) prostá krize z uvěznění
- b) pokračující (protrahovaná) krize z uvěznění – vzniká tím, že se prohlubuje zátěž vězně zpravidla pod vlivem vězeňské subkultury (např. šikanování)
- c) krize pramenící z rodinné situace
- d) krize z vývojové dynamiky trestní věci - nastává po rozsudku, rozšíření trestní věci či neuspokojivým vývojem vyšetřování
- e) krize ze změny biologického, psychologického či sociálního stavu vězně
- f) krize saturační – bývá u mladistvých obviněných či odsouzených, v jejím pozadí bývá diskrepance situace uvěznění s problematikou vývoje mladistvého, jeho sociálního a profesionálního zrání (splněním vývojových úkolů a rolí)
- g) jiné krize

V tomto rozdělení však právě krize způsobená vinou chybí. Krize je šance, možnost. Hartl (1993) definuje termín krize kromě extrémní psychické zátěže, nebezpečného stavu také rozhodný obrat v léčbě. Krize může vést k účinné lítosti. Ne u všech ve výkonu trestu ke krizi dojde.

Čírtková (Čírtková, 2006) uvádí zjištění, že u finanční a hospodářské kriminality se rýsují určité společné znaky platné pro tuto skupinu pachatelů, a to relativizace nebo přesouvání viny, neskryvají svůj narcismus a zřejmý je také pesimistický pohled na člověka. Uvádí konkrétní výroky některých trestně stíhaných osob: „Udělal jsem to, co dělá každá banka.“ „Zjistil jsem, že za peníze si koupíte vše, i přátele.“ „Co chcete, když 42% světového hospodářství je v rukou mafie.“ „Výčitky svědomí neznám.“ Čírtková je přesvědčena, že bez „osobnostního vkladu“ pachatele žádný projev nepoctivosti nevznikne. Ve vazbě mi jeden mladistvý také sdělil: „Všude kolem leží peníze a stačí je zvednout.“ Čírtková uvádí dále zjištění, že dobře socializovaní pachatelé poškozují spíše anonymní oběti, u defektně socializovaných je tomu naopak. Pachatelé s nedostatečnou socializací jsou připraveni ke kriminálnímu jednání i u vyhlídek nižší kořisti.

Pöthe (Pöthe, 2004) uvádí, že psychoanalyticky a kognitivně orientovaný výzkum posledních let ukazuje, že vedle internalizovaných rodičovských zákazů ve formě superega a vedle naučených vzorců chování nám v ubližování jiným lidem brání vlastnost představovat si a vcítit se do jejich duševních stavů.

U dítěte tuto vlastnost nazývá metalizací a u dospělého RSF – reflektivní funkce self. Podle autora není přítomna od narození, ale osvojuje se v průběhu života. Jedinec, který není schopen představit si bolest a utrpení jiného člověka, ztrácí významnou vnitřní brzdu, která by mu bránila v tom, aby druhého člověka citově či fyzicky zraňoval. Pokud jedinec s rozvinutými metalizačními funkcemi druhému ubližuje, dělá to ovšem za cenu vlastního utrpení, jemuž se chce dle principu slasti vévodícím nevědomí přistě vyhnout. Pöthe dále uvádí, že na základě výzkumů reflektivní funkcí self nejméně disponují jedinci s hraniční poruchou osobnosti a obyvatelé nápravně výchovných zařízení, tedy i vězni.

Jak tedy ve vězení pracovat s takovými lidmi? Dölling (Dölling, 2003) uvádí odčinění viny jako široký trestněprávní pojem, který je výslovně uváděn na mnoha místech trestního práva jak mladistvých, tak dospělých. Pod odčiněním viny se podle Alternativního návrhu odčinění viny (AE-WGM), předloženého německými, rakouskými a švýcarskými profesory trestního práva v roce 1992, rozumí kompenzace následků činu dobrovolným aktem (plněním) ze strany pachatele. Má sloužit k znovunastolení pokojného stavu. Odčinění viny má v první řadě být směřováno ve prospěch poškozeného. Pakliže to není proveditelné, neskýtá možnost úspěchu anebo je samo o sobě nedostatečné, pak přichází v úvahu i narovnání vůči společnosti jako tzv. symbolické narovnání.

V Německu má narovnání mezi pachatelem a obětí účinnost v tom smyslu, že v případě dohody o narovnání samotný trest buďto odpadá úplně, anebo je alespoň zmírněn. Narovnání mezi pachatelem a obětí iniciuje v praxi většinou státní zastupitelství, které se v této věci obrací na instituce toto narovnání obvykle zprostředkující. Soudní nařízení jsou v tomto směru výjimečná.

Ve Švýcarsku se aktem odčinění viny zabývají i ve výkonu trestu. Vězni má být poskytnuta pomoc, aby měl prostřednictvím dobrovolných vlastních aktů možnost se se spáchaným činem a se sebou samým vypořádat. V trestním právu mladistvých může být od sankcí nebo potrestání upuštěno, projeví-li mladistvý účinnou lítost, obzvláště pak nahradí-li způsobenou škodu (čl. 98 švýcarského trestního zákona).

V Nizozemí se zaměřil důraz v trestní justici na oběť. Významnou roli hraje speciální prevence, v konfrontaci pachatele s následky spáchaného činu a v oblasti všeobecné prevence a akceptování ze strany společnosti faktu výkonu práva cestou pomoci oběti. Četnější případy odškodnění obětí přinesly snížení přetíženosti soudů.

V roce 1995 vstoupil v platnost zákon Terwee, který pojal náhradu škod jako zákonnou úpravu do trestního zákoníku. Přerušení trestu s probací bylo umožněno za podmínky, že pachatel zaplatil určitou částku do Fondu odškodnění obětí násilných trestných činů anebo nějaké obdobné podpůrné instituci. „Role oběti“ získala vyšší status v trestním řízení.

Ve Velké Británii se zkouší na místní úrovni v rámci různých mediačních programů dobrovolné odčinění již od roku 1983.

Ve Francii může oběť ve svém postavení civilní strany proti vůli státního zástupce vznést veřejnou žalobu. Oběti si k uspokojení svých nároků na odškodnění mohou vybrat mezi trestněprávní a civilněprávní cestou, přičemž trestněprávní rozhodnutí mají ze zásady prioritu.

Francouzské trestní právo upravuje odčinění viny specifickými normami. Např. upuštění od potrestání soudem po odškodnění. Potrestání může být dokonce odloženo, aby měl pachatel možnost oběť odškodnit. Dále se vyvíjejí nové formy mediací.

V USA je odškodnění pachatelem možné jak v rámci probace, tak místo sankcí. Případné narovnání v jakékoli formě se zohledňuje při výměře trestu. Dále v USA funguje množství mediačních programů mezi pachatelem a obětí, které v závislosti od formy a obsahu zahrnují i ty nejtěžší násilné trestné činy.

Výsledky možnosti narovnání v Německu byly pozitivní. Narovnání vedlo k lepšímu zacházení s obětí, k lepšímu zacházení s pachatelem. Narovnání dává velkou

šanci na sociální smír mezi pachatelem a obětí. Trestněprávně relevantní očekávání spojená s narovnáním, jako např. upřesnění pravidel, potvrzení norem a uvedení do praxe „resocializujících“ výukových procesů nutí pachatele přejít z pasivní role do role aktivní. Tato změna role, která začíná rozhodnutím o účasti na narovnání, je velice významná.

V procesu narovnání je nutné zapojení třetí, nestranné osoby, která je garantem spravedlnosti. V Německu tuto roli přebralo státní zastupitelství. To určuje, které případy přicházejí v úvahu, a přiděluje je střediskům pro narovnání. Poslední rozhodnutí o vhodnosti případu pro narovnání náleží prostředníkovi, pracujícímu v rámci střediska. Ten během předběžných rozhovorů vyjasňuje ochotu pachatele a oběti k narovnání. Prostředník je neutrální osoba, bez rozhodovacích pravomocí a donucovacích možností. Usiluje o sjednocení hledisek zúčastněných stran.

Tabulka: Strategie zpracování konfliktu

Trestní právo	Narovnání
Orientace do minulosti	Orientace na budoucnost
Komunikace v rámci účelu trestu: resocializace, výchova, bezpečnost, odstrašení	Komunikace jako základ procesu budování něčeho nového
Nalezení pravdy	Objasnění všech okolností činu
Definitivní závěry	Závěry s otevřeným koncem
Odstranění protiřečení	Vyjasnění protiřečení, rozporů a nejasností
Ustanovení pochybení a viny	Konfrontace subjektivních názorů a prožitků v souvislostech s činem a jeho následky
Zohlednění nároků obětí, příp. odkaz na civilněprávní řízení	Plnění v rámci odčinění viny
Potrestání	Převzetí osobní odpovědnosti
Kompenzace, odpykání trestu	Znovunastolení smírných sociálních podmínek

Hála (Hála, 2006) uvádí zkušenost s programy narovnávání ve Švýcarsku, kde se klade velký důraz na kompenzaci škody pachatelem oběti. Součástí je omluva pachatele.

Pokud není možné setkání s obětí, jeví se jako určitý kompromis věznicí citlivě uspořádaný akt „veřejné omluvy“. Při něm se účastníci programu sejdou s představiteli místní samosprávy a zástupci veřejnosti. V krátkých sděleních se jednotlivě za své spáchané trestné činy omluví a vysvětlí, jakým způsobem postupují a hodlají dále postupovat při realizaci odškodnění konkrétních obětí. Uvádí dále, že v řadě případů se daří uskutečnit kontakt přímo s obětí.

Při návštěvě německé věznice v Kasselu se se mnou podělil pedagog této věznice o zkušenost, kterou získal jako mediátor při setkání muže, který znásilnil ženu, s touto ženou. Ve věznici usilovali, aby v rámci výkonu trestu mohlo probíhat setkání pachatelů a obětí trestných činů. Psychická náročnost pro všechny zúčastněné strany byla tak velká, že od dalších setkání v podobném duchu upustili.

V dnešní době u nás tuto praxi zavádí Probační a mediační služba.

Hála (Hála, 2008) uvádí potřebu probudit v odsouzeném vlastní svědomí, vést jej k přiznání svých chyb, nehumánnosti trestného jednání, tj. přijetí a vyznání své viny, přijetí odpovědnosti za ni, a tím také nesení praktických důsledků a povinností. Hála jako dlouholetý psycholog ve vazební věznici dále vidí jako další nutný krok realizovat takové postupy, které vedou na jedné straně k narovnání (úpravě zločinem narušených psychosociálních, finančních a jiných vztahů) mezi pachatelem a obětí (případně pachatelem a pozůstalými, jde-li o vraždu), na druhé straně k postupnému znovuzacheňování člověka se zločineckou minulostí do občanské společnosti.

V opavské věznici ve výkonu trestu žen byla navázána aktivní spolupráce s probační a mediační službou (dále PMS). Odsouzené ženy, které žádají o podmíněné propuštění, mohou absolvovat v rámci spolupráce s PMS tzv. Psychologický poradenský program. V rámci tohoto programu se zavazují k individuálně určenému počtu sezení. V těchto sezeních probíhá sociálně psychologické poradenství a psychoterapie, dále se hledají možnosti řešení aktuálních problémů, navazují se kontakty s odborníky pro komunitní nebo ambulantní léčbu osob závislých, ... V rámci sezení je snaha vést odsouzené ženy zapojené do programu k přijetí osobní odpovědnosti za svou trestnou činnost a dále pak v rámci možností k nápravě svých činů.

Kolegové (Bernard, Chodura, Kratochvíl, 2005) z opavské věznice připravili jako materiál pro poradní sbor ředitele práci právě na téma mediace v rámci VTOS. Uvádějí zde důvody pro mediaci ve VT:

- úprava vztahů mezi pachatelem a přímo či nepřímo poškozeným (psychických i materiálních)
- úprava vnitřního postoje odsouzeného k trestné činnosti a poškozeným
- úprava vnitřního postoje k trestnému činu u poškozeného a zabránění či zmírnění sekundární viktimizace
- zvýšení šancí odsouzených k podmíněnému propuštění
- urovnání či zmírnění problémů mezi odsouzeným a jeho blízkými tak, aby VTOS co nejméně negativně ovlivňoval jejich vzájemné vztahy
- úprava vztahů mezi odsouzeným a institucí, zejména pro zvýšení jeho reálných šancí pro snazší návrat z VTOS do společnosti.

V praxi se setkávám s různými postoji k vlastnímu provinění. Celkově je možné rozdělit odsouzené na dvě velké skupiny – první svou vinu přiznává, druhá svou vinu popírá, nepřipouští. První skupinu lze dále rozdělit na tři podskupiny. V první podskupině jsou odsouzené ženy zavaleny svou vinou, nejsou dlouhou dobu schopné si odpustit, některé trvají na tom, že si nikdy odpustit nemohou. U nich je lítost či sebelítost přehnaná, neefektivní. Druhá podskupina svou vinu uznává, vinou se trápí a hledá, jak svou vinu odčinit. Je u nich znát úsilí, které efektivně směřuje k nápravě škod aspoň do takové míry, jak to je jen možné. U nich lze nalézt účinnou lítost. Pak se vyskytuje třetí podskupina žen, které svou vinu uznávají, ale jen rozumově, povrchně, není u nich cítit lítost, pocity provinění, snaha o nápravu.

Druhá velká skupina svou vinu popírá. I tuto skupinu lze rozdělit do podskupin. První podskupina svou vinu popírá do té doby, než zjistí, že druhá strana jejich trestnou činnost zná ze spisu a zapírání tudíž nemá význam. U těchto žen bývá v dalším rozhovoru zřetelná snaha svou vinu zjednodušovat, případně přesouvat na jiné lidi. U nich lítost většinou nelze najít. Není to pravidlem, protože některé ženy, když zjistí, že psycholog je seznámen se spisem, tuto skutečnost berou jako úlevu a velmi rychle se zařadí do některé z podskupin, které se ke své vině přiznávají. A pak je druhá podskupina, která svou vinu nepřipouští rozumově vůbec (ani po konfrontaci s údaji ve spisu), avšak v jejich chování je možno vnímat něco nezdravého. Vysvětlují si to jejich snahou lhát sobě samým, popíráním viny, avšak v podvědomí (či freudovském nevědomí) tato vina pracuje a člověka „vnitřně

sžírání“. Je jen otázkou času, kdy se u nich tento postoj změní. Například některé odsouzené za vraždu při přijetí popíraly spáchání tohoto trestného činu, ale po několika měsících až letech se o svém činu dokázaly otevřeně bavit. Poslední, třetí podskupinou jsou pak ženy vůči pocitům viny naprosto imunní. Tyto ženy svou vinu popírají, samy své nevině věří. U nich nelze s lítostí počítat a práce s nimi je pro odborný personál v rámci speciálně výchovných aktivit směřujících k posílení morální složky osobnosti často obtížná.

Zvláštní skupinou jsou ženy, u kterých sama autorka není přesvědčena, zda se skutečně provinily trestným činem, za který byly odsouzeny nepodmíněně. Tato práce však nemá za úkol zabývat se objektivností a spravedlností soudů v naší republice. Jisté však je, že také soudci jsou lidé, tudíž tvorové omylní a subjektivní. Je poměrně běžné, že za stejnou trestnou činnost jsou vyměřeny rozdílné tresty, což v konečném důsledku u žen odsouzených na delší dobu maže jejich vnitřní pocit provinění a obrací je naopak proti společnosti, které se chtějí v některých případech „za trest navíc“ pomstít.

4. ODPUŠTĚNÍ

Když odsouzený vyzná svou vinu, kaje se, hledá cesty k nápravě, potřebuje projít další částí procesu, který vede k naplnění vlastního smyslu. Jedná se o odpuštění, bez kterého si nelze představit harmonický vývoj osobnosti a její spokojený život, a to ať se již jedná o odpuštění sobě nebo někomu druhému.

Jaroslava Králová (Králová, 2007) vzpomíná na pohádku „O princí s dobrým srdcem“ od Karla Schulze. Je o princí, který je přesvědčen, že všichni lidé jsou dobří. Skutečnost nechtěl vidět, nikoho netrestal, a tak se v jeho zemi dařilo špatnostem. Jednomu kouzelníkovi se prince zželelo a dal mu na jeden rok dar, aby se každý, s kým princ promluvil, stal takovým, jakým ho chtěl princ mít. Všichni lidé, se kterými se princ setkal, se stali dobrými a v zemi zavládl klid a pořádek. Po roce se ale lidé vrátili ke svým neřestem a princ byl velice smutný. Prosil kouzelníka, aby mu ten dar vrátil a ponechal, aby mohl měnit lidi podle svých představ. To kouzelník odmítnul, ale dal mu sílu, aby všechny urážky a bolesti, které mu lidé způsobí, uměl odpustit a zapomenout. To nazval největší mocí. A princ od této chvíle viděl všechny špatnosti svého lidu, ale lid miloval a odpouštěl mu. A miloval svůj lid ještě víc, odpouštěl s velkou láskou. A lidé se zastyděli a začali si svého prince vážit a milovat jej. Tato pohádka je krásným příběhem o odpuštění, o jeho důležitosti a potřebě.

4.1 Odpuštění

Pro odpuštění uvádí Novotný (Novotný, 1956) synonyma „přikrýti“, shladiti, vymazati, prominouti, zprostiti. Mizí překážka mezi člověkem a Bohem. Odpuštění se mohlo dosáhnout pokáním v podobě rozhodnutí napravit hřích. Bez pokání není odpuštění možné.

Nossrat Peseschkian (Peseschkian, 1996, s. 51) vnímá odpuštění především jako morální požadavek nejvyšší citlivosti. Odpuštění podle něj zpravidla znamená také pochopení, jinak by se neobešlo bez sebezapření. Cituje Háfize, který říkal: „Kdyby všichni věděli všechno o druhých, všichni by lehce a rádi odpouštěli.“

„Každému mohu odpustit cokoliv – jen ne sám sobě.“

Marcus Portius Cato (234-149 př.n.l.)

Houštin Smith (Křivohlavý, 2004, s. 110) uvádí:

„Oč tedy jde při odpuštění? Jde o to vést toho, kdo něco zlého udělal (provinilce až zločince), k odpovědnosti, ale – a to je pro psychologii podstatné – zároveň uklidnit nitro postiženého a zbavit vzájemný vztah nevraživosti, hořkosti a nenávisti (nepřátelství a pomstychtivosti). Odpuštění neznamena zbavit provinilce odpovědnosti za to, co udělal.

Odpuštění je způsob, jak zabránit tomu, aby nám minulost diktovala, jak má vypadat budoucnost.“

Luskin uvádí (Křivohlavý, 2004, s. 111):

„Odpuštění je zážitkem pokoje, který se vynořuje tam, kde začnete brát své psychické zranění méně osobně, kde na sebe vezmete odpovědnost za to, jak se cítíte, a stanete se hrdinou místo obětí v povídce, kterou si o dané krizové situaci vytváříte.“

Lewis (Lewis, 1998) je přesvědčen, že pokud má být odpuštění úplné, musí být nabídnuto a přijato. Člověk, který se nepřiznává k žádnému provinění, nemůže přijmout ani odpuštění.

K. Lachmanová (Lachmanová, 1996) zkouší vysvětlit, co vlastně odpuštění je. Odpuštění nazývá vnitřním uzdravením, které nastává tehdy, když si mohu na jistého člověka nebo jistou událost vzpomenout bez bolesti, bez ochromujícího strachu či vzteku, bez potřeby vzpomínku rychle zatlačit. Odpustit neznamena tedy zapomenout, ale být schopen vzpomínat bez hořkosti.

Někdy stačí, aby se člověk „propustil z vězení svých představ o vlastním životě“.

S potřebou odpuštění se setkáváme denně na každém kroku. Rodiče musí svým dětem odpouštět, aby je mohli dobře vychovávat. Manželé si musí navzájem odpouštět, pokud spolu chtějí žít. Kolegové v práci musí občas mávnout rukou nad slovy druhého, aby mohli spolupracovat...

Někdy také ten, komu bylo ublíženo, promýšlí pomstu, ale málokdy se stane, že tuto pomstu realizuje. Negativní emoce, způsobené druhým, se ve většině případů uklidní a lidé jsou schopni vedle sebe dále fungovat.

Jsou ale psychická zranění, kdy je očekáváním odpuštění na člověka kladen velký nárok. Pak nejde o jednoduché gesto ze stany zraněného, ale někdy také o dlouhodobý proces. Někdo tímto procesem neprojde a zůstane se svým zraněním, které ovlivňuje - ať chce nebo ne - jeho další život.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2004, s. 107-108) nabízí, proč je důležité věnovat pozornost odpouštění:

- Protože lidé dělají chyby – někdy zcela nezáměrně (neúmyslně) – a tím druhé lidi zraňují.
- Protože někteří lidé (nebo snad všichni – občas?) projevují svou zlou vůli, zlobu, zášť, nepřátelství, zlý úmysl, zákeřnost, lstivost, záludnost až potměšilost.
- Protože je třeba podporovat smysl pro dobré spolužití (společenství), občanskou odpovědnost i porozumění druhým lidem.

- Protože je třeba rozvíjet adaptivní strategie zvládání těžkostí v obtížných životních situacích.

- Protože je třeba snižovat negativní pocity zlosti, zahanbení a sebeobviňování, které se rodí v každodenních konfliktních zážitcích.

- Protože je dobré upřednostňovat ty zkušenosti, které usnadňují lidské soužití.

- Protože je třeba neustále uvádět do praxe důležité duchovní hodnoty a postupy.

- Protože je třeba pomoci lidem přemáhat sebestředný egoismus a oddělenost (separaci) od druhých lidí, případně až představy o osobní nezávislosti na druhých lidech.

- Protože je třeba vymanit se „z vězení“ negativních zážitků a „dát slovo“ pozitivním momentům.

J. Křivohlavý (Křivohlavý, 2003, s. 155) uvádí dále, co je odpuštěním v protikladu k falešným představám:

- Odpuštění je činnost, která je zaměřena v první řadě na toho, komu bylo ukřivděno. Jde v něm o to, aby často neunesitelná tíha ukřivdění byla z postiženého snata.

- Odpuštění je tím, co může udělat ihned z vlastní iniciativy ten, komu bylo ukřivděno – a nemusí čekat až na to, co udělá viník.

- Odpuštění je hrdinný čin člověka silného, odvážného a osobnostně zralého. Jen takový člověk je odpuštění schopen (slaboch není schopen odpustit, ten se kochá úvahami o pomstě).

- Odpuštění je činem, k jehož provedení je třeba statečnosti i tam, kde ten, který odpouští, musí čelit jízlivým narážkám jak viníka, tak i jiných lidí, kteří považují odpuštění za projev slabosti.

- Odpuštění je činností, která pramení z vidění toho, že další fáze života může být nadějnější a radostnější nežli ta, která by byla plná myšlenek na pomstu.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2004, s. 111-112) uvádí, co odpuštění způsobuje:

- Odpuštění nás oprošťuje od zranění, které jsme utrhli v minulosti.

- Odpuštění likviduje zlobu a vztek.

- Při odpuštění zažijeme větší pocit klidu, pokoje a štěstí, když se přestaneme rozhlížet a hledat a trestat viníky svých problémů.

- Odpuštění může zlepšit náš celkový zdravotní stav a změnit k lepšímu i činnost našeho imunitního systému.

- Odpuštění nás uvádí do plnějšího života.

- Odpustit bychom měli i sami sobě a tak se zbavit těžkých myšlenek, studu a výčitek, které nás tíží.

Paul Watzlawick (Watzlawick, 1995, s. 87) uvádí tento příběh:

„Bagdádský mystik Šibli zemřel roku 945. Po smrti se s ním ve snu setkal jeden z jeho přátel a otázal se ho: „Jak tě přijal Bůh?“ Mystik odpověděl: „Postavil si mě před sebe a zeptal se: Abu Bakře, víš, proč jsem ti odpustil? Já mu na to řekl: Kvůli mému dílu. Ne, řekl Bůh. Řekl jsem: Neboť jsem tě celou dobu upřímně vzýval. Ne, odpověděl. Řekl jsem: Protože jsem vykonal pouť, postil se a nevynechal jedinou modlitbu. Ne, odpověděl, proto jsem ti neodpustil. Řekl jsem: Ó pane, toto jsou činy, jež vedou k záchraně, tyto jsem stavěl nade vše a při nich jsem myslel na to, že mi kvůli nim jistě odpustíš! Bůh odpověděl: A přesto jsem ti neprominul pro žádnou z těchto věcí! Řekl jsem: Ó pane, a proč tedy? Bůh řekl: Vzpomínáš si, jak jsi šel ulicemi Bagdádu a našels kotě, které bylo zesláblé chladem a běhalo ode zdi ke zdi, hledajíc úkryt před třeskutým mrazem a sněhem, vzpomínáš, jak se ti ho zželelo, zvedls ho a skryl ve svém kožichu, aby netrpělo zimou? Odpověděl jsem: Ano, vzpomínám si. A Bůh mi řekl: Protože ty ses slitoval nad kočkou, slitoval jsem se já nad tebou. „

Watzlawick tímto příběhem chce ukázat, jak důležité je uvědomit si, že všechno velké je skryto v malém. Tuto pravdu si uvědomovali již naši předkové a jak v křesťanské, tak v islámské tradici se zdůrazňovalo milosrdenství. Je ale důležité nezůstat u „pomoci bližnímu“, ale zabývat se také pomocí sobě. Mnoho lidí je schopno odpustit druhým snadněji než sobě. Sami pro sebe jsou si někdy lidé těmi nejpřísnějšími soudci.

Při terapeutických sezeních, ve kterých se někdy odsouzené ženy zatracují, nechávám tyto ženy, aby si sebe představily jako soudce. Před ně se postaví obžalovaná s podobným příběhem, jaký má přítomná žena. Když má jako soudce vynést rozsudek nad někým s podobnou trestnou činností, bývá daleko milosrdnější, než když se pak zeptám, jak by soudila sebe. Uvědomění si „rozdílného metru“ pro sebe a druhé bývá někdy pro ně důležitým zjištěním.

4.2 Neodpuštění

K. Lachmanová nazývá neodpuštění „vězením s klíčem uvnitř“. Vybízí k tomu, aby se každý zamyslel, protože mnoho lidí má klíč od vězení, ve kterém sedí, ve svých rukou, a bude v něm sedět tak dlouho, dokud odmítá odpustit sobě nebo někomu jinému. Zároveň však také cituje Lewise C.S. (Lachmanová, 1996, s. 19): „Každý říká, že odpouštění je krásná idea, dokud nemá co odpouštět...“

Někteří lidé jsou přesvědčeni, že již odpustili, ale přitom si křivdu, bolest, nesou stále v sobě. J. Křivohlavý (Křivohlavý, 2003, s. 154) uvádí, co odpuštěním není:

- Odpuštění není prominutím dluhu.
- Odpuštění není snahou zaplatit dluh za viníka, tj. snahou tím odčinit to, co se stalo.
- Odpuštění není omluvou – omluva uznává, že jsi měl dobré důvody k tomu, co jsi mi udělal.
- Odpuštění není zapomenutím. Zapomenutí je čin špatné paměti, která zapomene na urážku (poškození atp.).
- Odpuštění není popřením. Popření zahrnuje nechut' zabývat se tím, co se stalo.
- Odpuštění není zapřením spravedlnosti – mávnutím rukou nad tím, co se stalo – prohlášením typu „to nic nebylo, nic se nestalo“.
- Odpuštění není smírem – znovunastolením původního, přátelského vztahu, „jakoby se nic nestalo“. Odpuštění je jen prvním krokem na cestě smířování nepřátel, který může udělat ten, kdo byl poškozen.
- Odpuštění není tolerování špatného, nevhodného chování – ani mého, ani tvého.
- Odpuštění není schvalováním nebo podporováním chování, které někomu dělá zle a bolest.
- Odpuštění není předstíráním toho, že je vše v pořádku, když cítíme, že tomu tak není.
- Odpuštění není zaujetím povýšeného a nadřazeného postoje nad druhým, který něco provedl.

Tipping (2006) klade důraz na duchovní rovinu odpuštění, ve které používá principy různých náboženství. Jeho shrnutím toho, co je „rádobyodpuštěním“, a tedy o odpuštění se nejedná, je:

- odpuštění z povinnosti – člověk to vnímá jako správnou věc, která se má, ale jedná se o racionální rozhodnutí
- odpuštění z pocitu spravedlnosti – jedná se o povýšené vědomí člověka, že jedině on má pravdu a odpouští tak z lítosti nad druhými (kteří nechápou)
- věnovat odpuštění nebo omluvu – toto považuje autor za „hraní si na Boha“, nestačí k tomu, abychom odpustili
- předstírání odpuštění – předstíráme, že se nezlobíme, přitom jsme plni hněvu, což autor považuje za formu sebestrukce
- odpustit a zapomenout – odpustit lze, ale zapomenout ne, je třeba přijmout poučení, které ze situace plyne

- omlouvání – omlouváme člověka, kterému odpouštíme, jeho skutky, kterými se proti nám provinil, čili zabýváme se jeho minulostí, která má již zůstat za námi
- odpuštění člověku, aniž bychom omluvili jeho činy – jedná se spíše o intelektuální postoj bez hlubšího prožití

S neodpuštěním se každý, kdo pracuje v pomáhající profesi, často setkává. Ten, kdo v sobě nosí zášť, touhu po pomstě, nenávist, zlobu, se vnitřně šírá. Snaží se zapomenout, a nemůže. Tito lidé strádají psychicky i fyzicky. Jdou životem spoutaní, nesvobodní. Staré přísloví říká, že „komu neumíme odpustit, toho neumíme ani opustit“. Takto „postižený“ člověk se stále ve své mysli vrací k situaci, která mu ublížila. Pokud se snaží potlačovat myšlenky během dne, vrací se mu tyto myšlenky ve snu.

Jedna odsouzená byla i se svými dětmi týraná svým manželem. Situaci vyřešila tím, že manžela polila benzínem a zapálila. Dnes má za sebou již osm let výkonu trestu. Po celou dobu neměla zájem o spolupráci se specialisty, udržuje pravidelný kontakt se svou rodinou. O trestném činu se bavit nechce. Dodnes odsouzené, které jsou s ní ubytovány ve stejné ložnici, si občas postěžují, že tato odsouzená mívá velice živé sny, ve kterých křičí slova vztahující k trestnému činu (oheň, hoří, ...).

Člověk se neodpuštěním nejvíce mstí sám sobě. Během praxe jsem u odsouzených zjistila, že pro ně není ani tak těžké získat náhled na potřebu odpustit, aby se mohly vnitřně osvobodit, jako samotné rozhodnutí odpustit si. Neumí si představit, jak to mají provést, co pro to mají udělat. Rozumově připouští potřebu změny ve svém smýšlení, ale v hloubi duše mají problém opustit některé své představy, které v sobě doposud živily. Jednu z možností, jak dokázat odpustit, nabízí ve svých duchovních cvičeních Anthony de Mello (de Mello, 1996). Klade důraz na umění nelpět na svých představách, nelpět na svých cílech, nabízí vnitřní osvobození právě od veškerého lidského lpění. Když to člověk dokáže, pak jen málo věcí či lidí jej může zranit. Člověk se stává maximálním způsobem svobodný, a tím i šťastný.

Člověk, který si neumí odpustit a který ztrácuje sám sebe, dělá vše proto, aby se mu nedařilo. Je „zraněným a potřebuje ošetřit“. Ne každý je ochotný si přiznat toto své zranění, někdo to odmítá, někdo se potřebuje připravit, aby „odkrytí rány“ unesl. Ti, co odmítají sobě odpustit, sami nad sebou „lámou hůl“, nejsou motivovaní ke změně a ani odborný zásah příliš nezmůže. Člověk, který odmítá přijmout svou hodnotu, popírá ji, je

sám pro sebe bezcenný. Přínosem je pro něj skutečnost, že pokud necítí svou hodnotu, necítí za sebe ani odpovědnost. Kdyby přijal odpovědnost, musel by se změnit, a to se některým nechce.

5. ODPOVĚDNOST

Bez odpovědnosti si lze těžko představit fungování člověka jako jednotlivce i jako části společnosti. Odpovědnost z nás vytváří svéprávné bytosti, které si jsou vědomy svých práv i povinností. Pokud odpovědnost za vlastní život, tedy i rozhodování a činy, pokulhává, projevuje se to mnoha problémy v různých oblastech života člověka. Odpovědnost je pro některé samozřejmostí, někteří o odpovědnosti slyší neradi. O tom, co odpovědnost představuje, pojednává další kapitola této práce.

5.1 Odpovědnost v běžném životě

Hartl (Hartl, 1993) definuje odpovědnost jako pohotovost jednat podle požadavků a norem, mající charakter povinnosti. Úzce souvisí se soustavou přesvědčení a hodnot jedince.

Křivohlavý (Křivohlavý, 1994) uvádí, že na odpovědnosti je vznešené, že se člověk může veřejně přiznat k tomu, pro co se rozhodnul. Nepříjemné je na ní to, že si svou volbou dobrovolně uzavřel všechny ostatní (alternativní) dveře. Těžké je pak zůstat věrný své cestě. Člověk může být promiskuitní v tom smyslu, že jeho odpovědnost a tím i věrnost určitému rozhodnutí se blíží nule. Objevit se může také fanatismus, kterým se rozumí být slepě zaujat. Jedná se o zaujatost jednou zvolenou cestou, což je u fanatika spojeno často s nesnášenlivostí, netolerantností k druhým, případně s agresí k druhým, kteří zvolili jinou cestu.

V každé době zaznívají hlasy o svobodě člověka. Lidé bojují za svobodu, chtějí se svobodně rozhodovat, mít svobodné jednání. Může se však stát, že svoboda jednoho se kryje se svobodou druhého. Pokud nechceme mít omezovanou svobodu druhými, musíme počítat s tím, že nemůžeme omezovat svobodu druhých. Má svoboda končit tam, kde začíná svoboda druhého. Je potřeba si vymezit hranice, abychom mohli žít vzájemně v míru. To s sebou nese odpovědnost za respektování určitých pravidel soužití. Míra svobody každého

člověka by měla být v ideálním případě úměrná i míře jeho odpovědnosti (Křivohlavý, 2003).

Dnešní doba se vyznačuje tím, že lidé dávají do popředí svá práva, ale téma odpovědnosti již oblíbené tolik není. Frankl (Frankl, 1994) uváděl, že člověk nepotřebuje nic víc, a to hlavně člověk neurotický, než co možná nejvyšší vědomí své vlastní odpovědnosti. Dále uvažuje nad tím, že člověk se stále snaží své odpovědnosti uniknout, místo aby se zodpovídal, snaží se omlouvat. Vědomí své odpovědnosti potlačuje, a tím i popírá svou svobodu, protože proti svobodě nastrkuje, jak Frankl nazývá – soka svobody, a to „osud“.

Frank se dále domnívá, že na otázky, které nám život klade, můžeme odpovědět jedinečně tím, že za svůj život přebereme odpovědnost. Poté mohou být odpovědi na otázky kladené životem aktivní, konkrétní. Dokonce tvrdí, že být odpovědným je smysl lidského bytí. Uvádí, že život v podstatě neznamena nic jiného, než nést odpovědnost za správné odpovědi na otázky života, za plnění úkolů, které před každého z nás život staví.

Toto jeho tvrzení potvrzuje Zimbardo (Zimbardo, 2005), který uvádí výsledky výzkumu Langer a Rodina, kteří zjistili, že starým, nesoběstačným lidem se daří mnohem lépe, pokud je jim ponechán pocit zodpovědnosti a vlády nad svým životem.

Podle Frankla (Frankl, 1994) je odpovědností to, že realizujeme možnosti uskutečnit hodnoty a tím uvádíme něco cenného do opravdového bytí. V logoterapii pak toto uskutečnění může být provedeno správným jednáním, prožitkem nebo utrpením. Z toho pak nakonec vyplývá, že život, za nějž člověk nese odpovědnost, znamená vždy a za všech okolností nějaký úkol. Člověk je svobodný k tomu, aby mohl být odpovědný, a tím mohl naplnit a uskutečnit smysl a hodnoty. Jinak řečeno svoboda člověka není „od něčeho“, ale „k něčemu“.

Frankl kritizuje pan-deterministický přístup ke klientům, který je posiluje v jejich fatalismu. Uvádí, že například zločinci pomáhá pandeterminismus k alibi. Jedná se o mechanismy, na něž je možno svalit vlastní odpovědnost. Osoba pak tvrdí, že není za svůj čin odpovědná. Člověk má podle Frankla právo na to, aby byl uznán vinným, a má nárok na to, aby byl potrestán. Pokud člověka vnímáme jako pouhou oběť okolností, odnímáme mu spolu s vinou i důstojnost. Podle Frankla patří k podstatě člověka, aby se mohl stát vinným. Pak se na tuto vinu váže možnost člověka nést odpovědnost za to, aby vinu překonal.

Frankl uvádí svou zkušenost, kdy měl přenášku pro vězně v kalifornské věznici. Vězni si stěžovali, že psychologové se zajímají o jejich minulost, o špatné vzpomínky,

mluví se o nich jako o beznadějných zločincích. A oni to pak sami také vzdávají, „lámou nad sebou hůl“.

Frankl uvádí výsledky výzkumu C.R. Rogerse, který zkoumal 151 případů dospělých vězňů. Výsledkem bylo, že jejich chování nelze předpovědět ani na základě rodinného klimatu, ani výchovy, okolí, sociální situace, kulturních vlivů, dědičnosti nebo přestálých nemocí. Jediné, podle čeho se dá částečně předvídat, je podle něj sebeporozumění, které umožňuje sebedistancování a tím se omezuje pandeterminismus. Být odpovědným tak představuje i v prostředí věznice pozitivní aspekt vlastní svobody.

Odpovědnost se projevuje i při zvládnání agrese. Člověk podle Frankla nepřestane nenávidět, namluví-li se mu, že je ovládán nějakými mechanismy a impulsy. Agresivitu překoná tehdy, když zjistí, že nemá důvod druhé nenávidět, ve své agresivitě je svobodný a nese za ni odpovědnost. Je odpovědný za to, zda se se svou agresivitou identifikuje, nebo se od ní distancuje. Pro agresivitu neexistuje žádná omluva, ale odpovědnost.

Cloud a Townsend (Cloud, Townsend, 2006) se domnívají, že jakékoli zmatení odpovědnosti v životě je problémem hranic. Člověk si musí vytvořit mentální, fyzické, emocionální a duchovní hranice, které pomohou rozlišit, co odpovědností daného člověka je a co již není. Autoři jsou přesvědčeni, že mnohé psychologické symptomy, jako například deprese, poruchy úzkosti, poruchy výživy, závislosti, impulzivní poruchy, problémy s pocity viny, problémy s pocity studu, poruchy ze strachu nebo manželské a vztahové potíže, mají své kořeny právě v konfliktech s hranicemi.

Přirovnávají každodenní povinnosti k balvanům, které člověk musí nést – tzn. každý nese svůj životní náklad. Občas se stane náklad příliš těžký a dojde k situaci, kdy člověk potřebuje s nákladem na nějakou dobu pomoci. Problém podle nich vzniká tehdy, když „nosiči nákladů“ v tu těžkou dobu pomoc odmítají nebo když se chovají, jako by jim jejich „každodenní náklady“ nepatřily. Výsledkem prvního přístupu je zklamání, bolest, výsledkem druhého je nezodpovědnost. Proto je velice důležité, aby člověk věděl, co představuje jeho „já“, kde jsou jeho hranice odpovědnosti a kde už začínají hranice někoho jiného.

Tyto hranice dále autoři rozdělují na vnější a vnitřní. Vnější hranice nás chrání před okolím, vnitřní před sebou samým. Je nutné, aby tyto hranice byly navzájem prostupné, ale přitom pevné.

5.2 Odpovědnost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

V praxi se stává, že si svou odpovědnost lidé neplní a přestupují stanovená pravidla, a to v různém rozsahu. Tím se rodí vina. Pokud si toto své přestoupení člověk uvědomí, může jeho poznání vést k pocitům viny, které mohou být úměrné nebo neúměrné tomu, co způsobil. Neúměrné pocity viny můžeme vidět například u depresivních lidí. Jejich sebeobviňování je až absurdní. Může však nastat i druhý extrém, a to že i přes těžké porušení pravidel člověk žádný pocit viny nemá. S touto necitlivostí k vině se můžeme v podmínkách výkonu trestu setkat poměrně běžně. Proto vnímám jako velice důležité vést odsouzené ženy k přijetí odpovědnosti za svá provinění. V rámci Psychologického poradenského programu (viz výše) jsou ženy vedeny k přijetí této odpovědnosti. Jsou vedeny ve vhodných případech k tomu, aby požádaly své oběti o odpuštění, snažily se nahradit vzniklé škody, případně zástupně prokázaly nějakou službu druhým.

Na základě Stanfordského experimentu (Bylo vytvořeno „vězení“, kde byli vybraní dobrovolníci náhodně rozdělení na vězně a dozorce. Experiment musel být přerušen dříve kvůli nadměrné agresivitě „dozorců“.) byly získány některé poznatky, které odhalují obtížnost udržet si ve vězení svou odpovědnost. Jedná se o tyto poznatky (Škopec, 1997):

- nové situace nesou obrovský potenciál
- tato síla je saturována (posilována) i v nejednoznačnosti zadání role
- i hraní umělých a nereálných rolí mívá realistický dopad na účastníky
- vliv skupinových tlaků může způsobovat dehumanizaci
- i dobré lidi lze svést či donutit za jistých okolností k iracionálnímu, autodestruktivnímu či antisociálnímu chování
- lidskou povahu lze sociálními okolnostmi transformovat dramatickým způsobem bez použití přímého nátlaku
- věznice svým vlivem na sebepojetí, lidský soucit a smysl pro spravedlnost jsou stejně destruktivní pro vězně jako i pro personál

Čírtková zmiňuje výzkum, kdy odborníci sledovali dlouhodobé účinky psychologické péče v projektu zaměřeném na mladistvé delikventy, který byl realizován v létě roku 1939. Šlo o letní prázdninové pobyty spojené s intenzivním psychologickým působením podle zásad skupinové psychoterapie. V roce 1975 se konalo poslední vyhodnocení výsledků. Ukázalo se, že skupina, která byla podrobena resocializačnímu programu, spáchala v mezidobí více majetkových a násilných trestných činů než kontrolní

skupina, která se letních převýchovných programů nezúčastnila. Je pravděpodobné, že intenzivní a hloubkové rozebírání neutěšeného dětství a problémů v rodině, které tvořilo osu skupinových sezení, chybějící pocit zodpovědnosti ještě více prohloubilo. Umožnilo mladistvým delikventům přesunout odpovědnost na rodiče, okolí, nepříznivý osud apod.

Z uvedeného důvodu se dnes vypracovávají speciální terapeutické projekty, které jsou založeny na kombinaci behaviorální a kognitivní psychoterapie. Behaviorální techniky slouží hlavně k eliminaci nevhodných způsobů chování. Kognitivní techniky míří ke změně obsahů myšlení, mají zpochybnit dosavadní způsoby uvažování. Důležitou součástí programů je také trénink vciťování se do oběti.

Jak uvádí Š. Vymětal ve své práci, také dopady mimořádné události mohou u člověka působit na proměnu jeho osobnosti, urychlit osobnostní zrání, způsobit změny v hodnotovém systému a životním stylu. Takovou „mimořádnou událostí“ je, zvláště pro prvovězněné, výkon trestu odnětí svobody. Stává se tak možností a příležitostí ke změně. U lidí, kteří přežili katastrofu, je možnost se setkat s popřením (vnitřní nepřijetí reality jako obranný mechanismus psychiky) nebo s projevy zloby, hledáním viníka, pocitu viny, ale i přesahem, obratem k duchovním potřebám a nalezením nového životního smyslu. S výčtem těchto reakcí se setkáváme také ve výkonu trestu. Utrpení a truchlení jsou podle Vymětala z psychologického pohledu normálním zdravým procesem.

Ty odsouzené ženy, které projevují lítost nad tím, co provedly, nad odloučením od rodiny, bývají méně osobnostně narušené, než ty ženy, které si „z ničeho nic nedělají“. Pokud odsouzené projevují lítost, jsou většinou připraveny na sobě pracovat. Ve vězení jsou prostředím donuceny rychle si udělat pořádek v tom, co jejich odpovědnost je, a co už není. Musí se naučit tvrdě si vymezit hranice v jednání s druhými. Zvláště ty odsouzené, které jsou ve věznici opakovaně, si přivlastní nezdravé sociální dovednosti, mají tendenci si prvotrestané podřizovat, rozkazovat jim, okrádat je a zároveň na ně přenášet i svou odpovědnost. Kdo nemá pevně stanovené hranice, stává se obětí. U některých žen lze sledovat, že jim role oběti vyhovuje. Mohou naříkat na život, jak je vůči nim nespravedlivý, jak jsou lidé kolem zlí, že se musí podřizovat silnějším... Očekávají, že se o ně postará personál. Mají nereálná očekávání, že budou 24 hodin denně strážené. Jsou překvapené, když jsou vyzvány k tomu, aby se začaly samy o sebe starat a naučily se říkat „ne“. Výše uvedené se týká odpovědnosti ve vztahu ke spoluodsouzeným. Vedle toho stojí odpovědnost daná výkonem trestu odnětí svobody.

Vnitřní řád věznice stanovuje odsouzeným pravidla, ve kterých je přesně stanovené, za co nesou ve vězení odpovědnost. Každý odsouzený má určitá práva, ale také povinnosti,

které musí plnit. Pokud je neplní, může být kázeňsky potrestán. Pravidla jsou uvedena v příloze, zde je uveden jen drobný výčet základních povinností:

Každá odsouzená musí dodržovat:

- pořádek a základní hygienu,
- zásady bezpečnosti a ochrany zdraví,
- zákaz zasahování do elektroinstalace a jiných rozvodů
- neprodleně nahlásit zaměstnanci každý úraz (včetně napadení jinou odsouzenou)
- kouřit jen na místech k tomu určených (kuřárny)
- zákaz zneužívání omamných látek
- dodržovat časový rozvrh dne (od budíčku až po večerku)
- svým podpisem se zavazuje dodržovat program zacházení vypracovaný speciálním pedagogem
- povinnost pracovat, pokud je jí práce přidělena (výjimkou jsou soukromí zaměstnavatelé, u nich musí odsouzená podepsat souhlas s pracovním zařazením)
- zásady slušného chování
- povinnost na cele povstat a pozdravit při vstupu zaměstnance
- řádně se starat o svěřený výstrojní oděv
- věci osobní potřeby si ponechat jen v takovém množství, které lze uložit do poskytnuté skříňky atd.

Odsouzené při nástupu výkonu trestu stráví dva týdny na nástupním oddělení, kde jsou povinny seznámit se se Zákonem o výkonu trestu, Řádem výkonu trestu a Vnitřním řádem věznice.

Jeden z vedoucích komise, která zařazovala odsouzené z nástupního oddělení do stálých kolektivů, zkoušel odsouzené ženy ze znalostí svých práv a povinností. Bylo mnohdy úsměvné zjištění, že svá práva znají výborně, ale u povinností prokazují ve znalostech značné mezery.

Přestože se podle seznamu může zdát, že odsouzené mají povinností velké množství, ve skutečnosti je o ně v mnoha ohledech postaráno. Běžné starosti všedního života nemusí řešit. Nemusí se starat o to, kde budou spát, co budou jíst, jestli hospodaří dobře, aby na konci měsíce vyšly s penězi... Pokud některé ženy stráví ve výkonu trestu více let, odnaučí se samy o sebe starat. Některé si to uvědomují a mají potřebu v rámci možností péči o sebe převzít. Některé si však na to, že jsou ve všech základních potřebách zaopatřeny, zvyknou a mívají po propuštění velký problém vstoupit do civilního života.

V tomto směru je systém výkonu trestu odnětí svobody kontraproduktivní. Stejný problém vnímají i některá oddělení v psychiatrických léčebnách či jiných ústavech. Místo toho, aby se svěřenci učili o sebe starat, tak si zvykají na to, že někdo jejich starosti převezme a řeší je místo nich.

Ve věznicích se kvůli minimalizaci tohoto jevu vybudovala výstupní oddělení. Také v opavské věznici ve výkonu trestu žen funguje výstupní oddělení. Více než v jiných kolektivech jsou zde ženy vedeny k samostatnosti. Kapacita výstupního oddělení je malá a ne všechny ženy, které se na výstup potřebují připravit, tímto oddělením projdou.

A proto snahou personálu v přímém výkonu trestu odnětí svobody by mělo být také maximální osamostatnění odsouzených žen. V rámci speciálně výchovných aktivit, a to konkrétně psychoterapeutických sezení, se ženy učí stanovování hranic, učí se rozlišovat svou vlastní odpovědnost od odpovědnosti druhých, učí se nepodléhat manipulacím a nemanipulovat druhými. Kdyby se jen u několika žen povedlo dosáhnout daného cíle, mají tato setkání velký význam a smysl.

6. SMYSLUPLNOST BYTÍ

Autorce práce se po letech praxe nabízí tvrzení, že člověk, který zná smysl svého života, umí se ke svému životu odpovědně postavit a nést také následky svých případných chyb. Z tohoto hlediska je velice významné, aby člověk nepochyboval o smyslu své existence, ale naopak tuto existenci naplňoval. Výzkumná část se zabývá těmito souvislostmi. Zde se ale pokusím rozebrat, co to vlastně znamená mít smysl života.

6.1 Smysluplné bytí

P. Říčan (Říčan, 2002) uvádí, že smysl života je těžko definovatelný pojem, přitom ale blízký a drahý modernímu člověku. Ztrátu smyslu dnes vnímá jako častý problém. Říčan uvádí C.G.Junga, který na tento problém poukázal a V. Frankla jako toho, který učinil smysl života základním pojmem psychoterapeutického systému. Smysl života má podle něj často podobu vědomí poslání, které je člověku dáno, ať už je má zdůvodněno náboženskou vírou, nebo jen pocitem naléhavosti a radosti, kterou mu odpovídající činnost poskytuje. Smysl života a řád vnímá jako velké téma, které se ve světě prosazuje navzdory všemu zmatku.

V psychoterapeutické oblasti se nejvíce tématem „smyslu“ zabýval V.E. Frankl, který založil terapeutický směr s názvem „Logoterapie“. Jak sám Frankl uvádí (Frankl, 1994), není dnes problémem jako v době Sigmunda Freuda potlačovaná sexuální otázka, ale otázka smyslu. Lidé se více trápí pocitem bezsmyslnosti, pocitem prázdnoty, což nazývá „existenciálním vakuem“. Statistická šetření v Evropě a Americe ukázala, že 20% všech neuróz je noogenních, tzn. u lidí je existenciální vakuum.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2007) uvádí, že můžeme těžko očekávat, že šťastným člověkem je ten, kterému o nic nejde, který nemá pro co žít. Zmiňuje pojem „flow“ – planutí, který vystihuje to, že pro člověka je něco důležité, je pro něco zapálen. Člověk, který se snaží o to, pro co se sám rozhodl, svobodně si zvolil cíl, ke kterému směřuje, má pro co žít.

Frankl se domnívá, že člověk tím, že se ptá po smyslu svého života, tím, že se odvažuje uvést v pochybnost existenci takového smyslu, manifestuje své lidství. Takovouto otázku si žádné zvíře nepoloží. Podle něj (Frankl, 1996) nemá smysl jen život aktivní a požívačný, ale právě nouze a smrt teprve tvoří z lidského života celek.

Doporučuje, aby si člověk nekladl otázku: „Co ještě můžu čekat od života?“, ale otázku: „Co život očekává ode mne? „

Frankl (Frankl, 1994) se během své praxe přesvědčil, že v životě lze najít smysl zásadně nezávisle na příslušnosti k pohlaví nějakého člověka a na jeho stáří, na jeho inteligenčním kvocientu a na jeho stupni vzdělání, na jeho charakterové struktuře a na jeho okolí a bylo dokázáno, že člověk může najít smysl nezávisle na tom, zda je religiózní nebo ne.

Smysl je jednoduché najít tam, kde lze okolnosti života měnit. Těžké je to tehdy, kdy člověk již nemůže měnit nic. Frankl povzbuzuje k tomu, že tam, kde nemůžeme situaci měnit, právě tam se po nás žádá, abychom změnili sami sebe, abychom dozráli, dorostli, přerostli sebe samé. A trpět tam, kde to není nezbytné, je podle něj spíše masochismus než heroismus.

Při hledání smyslu vede podle Frankla člověka svědomí. Svědomí nazývá orgánem smyslu. Připouští, že svědomí může člověka oklamat. To však nemá znamenat, že žádná pravda neexistuje.

Žijeme ve společnosti nadbytku, a to nadbytku jak materiálního, tak informačního. Chce-li člověk v této záplavě obstát, musí vědět, co je důležité, a co ne, co je podstatné, a co ne – tzn. podle Frankla – co má smysl a co ne.

Smysl dále podle něj nemůže být dán, ale musí být nalezen. Člověk pak musí za „svůj smysl“ převzít odpovědnost. Tím překoná existenciální vakuum. Uvádí výsledky výzkumu z jednoho vězení, kde byly tři skupiny vězňů. Každá z nich byla léčená odlišným psychoterapeutickým přístupem, a to psychoanalýzou, behaviorální terapií a logoterapií. Pozitivní ohlas byl jen na logoterapii. A přitom mentální úroveň této skupiny byla nízká. Z toho vyplývá, že najít v životě smysl, je úkol určený každému jednotlivci. Aby se člověk mohl „vnitřně napřímit“, potřebuje mít před sebou nějaký cíl.

„Schopnost vytvářet ze zdánlivě spolu nijak nesouvisejících podnětů a událostí smysluplný celek vyššího řádu je charakteristickou vlastností lidského mozku“. K tomuto závěru, jak uvádí Křivohlavý (Křivohlavý, 2004) došly psychologické studie zaměřené na studium smysluplnosti života.

Soukupová (Soukupová, 2004) se domnívá, že člověk, mající smysl života, přijal nějaký pozitivní životní rámec, který mu umožňuje svět souvisle interpretovat a odvozovat od něj životní cíle. Možnost dosahovat tyto cíle pak přináší pocit smysluplnosti života. Negativní události mohou tento rámec narušit, ale jedná se o vratný proces.

Zdroje pozemského smyslu podle I. Yaloma (Soukupová, 2004):

Altruismus – víra, že je dobré dávat, dělat svět lepší pro ostatní, je silným zdrojem smyslu. Altruismus má hluboké kořeny v židovsko – křesťanské tradici.

Zasvěcenost věci – pokud má přispívat pocitu smyslu, musí zasvěcenost věci (např. rodině, státu, církvi) vyzvednout člověka ze sebe a udělat z něj spolupracující část rozsáhlého systému. Tento zdroj osobního smyslu má také altruistickou komponentu.

Tvořivost – tvořivý život je naplněn smyslem. Schopnost tvořit existuje v potenciálním stavu u každého jedince a v každém věku.

Hédonismus – smysl života v tomto pohledu spočívá v plném žití, ponoření se do přirozeného rytmu života a v udržování si pocitu úžasu v zázrak života a v hledání radosti v nejhlubším možném smyslu.

Sebeaktualizace – dalším zdrojem osobního smyslu je víra v to, že lidé žijí proto, aby realizovali, naplnili svůj vestavěný potenciál.

Sebetranscendence – přesažení zájmu o sebe a směřování k něčemu (nebo někomu) nad jedincem nebo mimo něj.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2004, s. 86-88) rozlišuje čtyři druhy potřeb smyslu:

a) Potřeba smysluplných životních cílů

Touto potřebou rozumí nacházet uspokojivé odpovědi na otázky, co dělám a proč žiji, znát účel toho, co dělám, a obecně „mít pro co žít“. Tato potřeba vyplývá z nutnosti člověka znát ať již dlouhodobě nebo krátkodobě perspektivu. Podle ní člověk volí z možností, které mu život nabízí. Má-li jasný cíl, může být jeho jednání účelné a nachází smysl toho, co dělá, případně i toho, co dělat chce. Nachází-li smysl svého snažení, odráží se to v jeho míře spokojenosti a to pak zpětně ovlivňuje jeho další snažení.

b) Potřeba nosných hodnot

Máme-li se rozhodovat, je zapotřebí nejen znát cíl, ke kterému směřujeme, ale také vědět cestu, kterou se k tomuto cíli dostaneme, tedy způsob, jak to či ono dělat. Potřebujeme vědět, co je dobré a co dobré není. K tomu nám v životě slouží soubor hodnot, které uznáváme a přijímáme za své. Hodnoty nejvýše položené, tedy základní hodnoty, bývají stabilní, nemění se s měnící se situací. Díky tomu mohou být pomocí člověku v těžkých situacích.

c) Potřeba vědomí účinnosti

Člověk potřebuje také vědět a mít jistotu, že jeho působení v tomto světě je účinné. Teprve tehdy, když má ujasněné cíle, cestu k nim a povědomí toho, že jeho působení je účinné, je

mu dobře. K potřebě účinnosti musí člověk vykonávat něco, co jej uspokojuje. Nemá-li člověk tuto možnost, snadno se propadá do deprese s vědomím, že „je k ničemu“ a jeho život nemá smysl.

d) Potřeba kladného sebehodnocení

K povědomí smysluplnosti vlastního života patří i kladné sebehodnocení. Rozumí se jím kladný výsledek zvažování vlastní osobnosti na subjektivních vahách. To, co považujeme v životě za důležité se násobí tím, co jsme udělali a tím, jak jsou subjektivně hodnoceny cesty, kterými jsme se k výsledku dostali.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2006, s.63) cituje Pragerův výzkum Metodou SLM – zjišťování zdrojů smysluplnosti. Uvádí osm základních zdrojů smysluplnosti, které Prager šetřením zjistil:

1. být druhými respektován
2. rodinná sounáležitost
3. patřit do určité společenské skupiny
4. žít podle zvolených hodnot
5. sledovat spirituální, kulturní, duchovní či intelektuální cíle
6. tělesné a duševní zdraví
7. osobní úspěch a významné společenské místo
8. mít pocit naplnění života

Tyto výsledky jsou v souladu s dalším výzkumem, který provedl Rokeach, kterého také cituje Křivohlavý (Křivohlavý, 2006, s.63):

1. zabývání se materiálním komfortem a vnějším projevením tohoto materiálního komfortu a jiných forem toho, čeho bylo danou osobnou v životě dosaženo
2. realizace osobního potenciálu
3. realizace toho, co leží mimo oblast vlastního, egocentrického zájmu
4. zdroje smysluplnosti, které překračují, transcending vlastní já a vlastní zájem i druhé lidi a dosahují „kosmických“ dimenzí významu.

Výzkum Pragera navíc ukázal, že smysluplnost života je stejně důležitá pro mladé lidi i pro starší, pro ženy i pro muže a že rozdíly ve věku i v pohlaví jsou nepodstatné. Prager také zjistil, že hlavní rozdíly v zaměření života jsou v odlišnosti cílů, směřování a obsahu smysluplného života. Důležitou roli zde hraje kultura a etnicita.

Fry (Křivohlavý, 2006) používal Metodu životních příběhů. Zjistil, že mladí lidé mají přání, aby „stáli nad věcí“, aby byli páni svého jednání, aby byli výkonní a udržovali si vysokou úroveň sebehodnocení. Snaží se nacházet to, co by zvyšovalo jejich sebehodnocení, sebecenění, valuace. Mimořádně důležité místo patří ujasnění smysluplnosti a účelu žití.

Jak uvádí Křivohlavý (Křivohlavý, 2004), psychologické studie ukazují, že pocitu životní spokojenosti napomáhají konkrétně definované, splnitelné, generativní cíle. Naopak mocenské, rozporuplné či příliš abstraktní cíle způsobují, že se člověk dobře necítí. Lidské cíle rozděluje do tří skupin:

1. krátkodobé
2. osobní snažení
3. trvalé životní směřování

Podle jeho mínění se psychologové většinou zaměřují na druhou skupinu cílů, které se snaží poznávat, diagnostikovat, třídit a poté s nimi experimentálně pracovat. Prokázalo se, že lidé, kteří mají ve svém snažení tvořivé, generativní prvky, jsou spokojenější. Jedná se o prvky, které vedou k vytváření něčeho, co přesahuje hranice sebestřednosti, o tvorbu něčeho, co by člověka přežilo a obohatilo druhé lidi. Tím se osobnost stává integrovanější, zralejší, spokojenější.

Ve výkonu trestu odnětí svobody jsou možnosti osobního snažení omezené. Hála (Hála, 2008) uvádí, že si za svá léta praxe ve vazební věznici mnohokrát potvrdil platnost teze, že trestná činnost (a obdobně i drogová závislost) je patologickým alternativním pokusem o vyrovnání se s existenciální frustrací v těch případech, kdy člověk z nějakého důvodu nedokáže najít kladné hodnotové životní zakotvení.

Urbanová prováděla před lety výzkum u mladistvých delikventů, které porovnávala se stejně starými uční. Základem byl test PIL, který jsem použila i ve svém výzkumu. Ve výsledcích testu byly mezi skupinami nápadné rozdíly. Skupina nedelikventní dosáhla vyšší globální hodnoty (tzn. vyšší uspokojení potřeby smyslu života) než skupina kriminální.

Vězení je místem, kde mají odsouzení čas přemýšlet (pokud mají zájem a motivaci) nad sebou, svým životem, svými hodnotami. Je to místo bilancování, pro mnohé místo nepříjemného trápení.

Odsouzené ženy měly za úkol v rámci speciálně výchovné aktivity vytvořit vlastní zákony (obdobu „Božího desatera“) pro lidstvo. Když tyto zákony budou lidé dodržovat, dobře se jim povede. Opakovaně se v jimi stanovených zákonech objevovala pokora, láska – přátelství, úcta k druhým, dále pak vzájemný respekt, komunikace, legrace, poctivost, pracovitost, skromnost, upřímnost, tolerance, odpovědnost, slušnost, láska k přírodě, úcta ke stáří. Jedna skupina vypracovala úkol takovým způsobem, že autorka má potřebu toto vypracování zde uvést:

Lid naší země bude ctít tyto zásady:

1. Chránit naši přírodu a tvory v ní žijící, včetně řek, podzemní zdroje a ovzduší, a hlavně budeme chránit životy vlastní a ostatních obyvatel naší planety.

2. Budeme respektovat právo na život, svobodu rozhodnutí, právo na projev vlastní vůle a názoru, pokud nebude spojený s rasovou nenávistí a nebude odporovat zásadám obecných pravidel slušného chování a mravnosti.

3. Lid naší země nepozvedne zbraň za účelem loupení, válčení o jiné území, shromažďování cizího majetku, ale pouze při obraně vlastního života, majetku a státnosti

4. Budeme pečovat o své předky, tradice naší země, o své potomky a povedeme je k lidskému pohledu na život (nekrást, neloupit, nelhat, nepodvádět, ctít rodiče, milovat přírodu, věřit v Boha či hledat reálný smysl života a respektovat odlišnou sexuální orientaci)

5. Budeme podporovat podnikání a tvrdě potírat zločinecké praktiky a respektovat demokratické zásady (žít a nechat žít), důraz bude kladen na rozvoj vzdělanosti, vědy a techniky, včetně pilíře demokratické justice.

Vypracováno v říjnu 2008 v opavské věznici

Taylor (Křivohlavý, 2004) uvádí, že síla utrpení podněcuje (stimuluje) potřebu nacházet smysluplnost života. Když se to daří, člověk se staví nad své utrpení a to mu pomáhá lépe je zvládat.

Kulka (Kulka, 2003) je přesvědčený, že k tomu, aby se člověk cítil šťastný, potřebuje svou mysl. Hlavní charakteristikou štěstí uvádí radost. A předpokladem radosti je vyrovnaná mysl. Radosti prospívá duševní a tělesné zdraví, vysoká mravnost, humor a mystika. A vše vede k vnímání smyslu života.

Luděk Kazda (Kazda, 2003) cituje příběh od Nossarata Peseschkiana, který se věnoval pozitivní psychoterapii a používal k tomu příběhy.

V jednom z příběhů se jedná o poutníka, který putuje a je zavalen spoustou nesmyslných zavazadel. Rolník, kterého potkává, se jej postupně ptá, proč nosí které nesmyslné zavazadlo. Poutník se vždy udiví, že jej samotného nenapadlo, že se s tímto zavazadlem nosí, a postupně všechny zavazadla odkládá. Příběh končí tím, že poutník osvobozen od svých břemen putoval dál večerním chladem.

Kazda se zabývá tím, že terapeut se často dostává do role toho rolníka, který upozorňuje klienty na to, jaká břemena na sobě nesou. Je ale skutečností, že někteří lidé se velice neradi loučí s tím, co je zatěžuje.

Martin Seligman (Křivohlavý, 2003) prováděl výzkum se psy, které při výzkumu uvedl do deprese. Psi byli v rámci výzkumu vystaveni dvěma druhům podnětů najednou: tónu určité výšky a slabému elektrickému podnětu, způsobujícímu nepříjemný, mírně bolestivý pocit. Ve druhé části pokusu se mělo ukázat, zda se pes naučí spojovat daný tón s bolestivým podnětem, zda bude reagovat na samotný tón ucuknutím. Výsledek všechny zúčastněné zaskočil. Ve chvíli, kdy zazněl daný tón, chovali se psi líně, netečně. Neutekli do druhé místnosti (tuto možnost měli), ale svěsili hlavy, lehli si, zívali a usínali. Výzkum prováděl Bruce Overmier, který si neuměl chování psů vysvětlit. Právě promovaný doktor psychologie Martin Seligman si všimnul, že jde o „strašně smutné psy“, že může jít o model uměle navozené deprese.

Rozdělili pak psy do tří skupin. První skupina mohla zastavit zvuk daného tónu tím, že se dotkla určité destičky (vypínače zvuku). Druhá skupina byla na tom stejně, ale vypínač zvuku na jejich podnět nereagoval. Zvuk se zastavil občas bez jejich přičinění. Třetí skupina byla kontrolní, nebylo v ní použito ani tónu, ani elektrických podnětů.

Kritickou skupinou se ukázala druhá skupina. V první skupině mohli psi uniknout z nepříjemné situace vlastním přičiněním. Na to psi přišli poměrně brzy a této možnosti využívali. Ve druhé skupině se psi zpočátku všemožně snažili, ale zvuk zněl bez ohledu na jejich iniciativu. Psi se tak dostali do nepříjemné situace, ze které pro ně nebylo úniku. Poté, co byli psi vycvičeni na spojování zvuku s elektrickým šokem, byli dáni do dvoukomorového oddělení, kdy v jedné byla elektricky vodivá podlážka a v druhé místnosti dřevěná. Psi z první a třetí skupiny ihned hledali řešení a utekli do druhého oddělení. Z druhé skupiny zůstaly dvě třetiny stát, o nic se nepokusili. Otupeně se dívali kolem sebe a pak si lehli a nedělali nic.

Psi v druhé skupině zjistili, že veškeré jejich úsilí je zbytečné a vzdali se tak dalších pokusů situaci řešit. Toto přesvědčení o neměnnosti situace vehnalo psy do deprese.

Tím však vznikl další úkol – jak dostat psy z deprese. Vzali skupinu „depresivních psů“, vodili tato zvířata přes zídku oddělující jednu místnost od druhé. Dělali to tak dlouho, až se psi nakonec začali pohybovat sem a tam z vlastní vůle. Jakmile toho bylo dosaženo, vyléčení bylo stoprocentní, spolehlivé a trvalé.

Paul Watzlawick (Watzlawick, 1995) uvádí příběh člověka, který byl materiálně zajištěný, měl ve svém životě objektivně vše, co potřeboval. Přesto cítil velkou nespokojenost se svým životem. Hledal, co by jej uspokojilo, a znovu stál s prázdnýma rukama, že „to nebylo to“, že ještě nehledal na správném místě. Bez somatických příčin ubýval na váze, začal přemýšlet o smrti jako konečném řešení. Až si jednou uvědomil, že nechce přijít o život, že pro něj má život velkou cenu. Pochopil, že jediným důvodem, proč dosud nic nenašel, bylo hledání. A člověk „venku“ nemůže najít a ani nikdy mít to, co tu už nepřetržitě je. Tento člověk podle Watzlawicka zapomněl na čas a ocitl se vprostřed hojnosti současného okamžiku.

V podobném znění je příběh, který uvádí ve své knize Peseschkian (Peseschkian, 1996, s.55). Tento příběh se jmenuje **Košile šťastného člověka**.

Na smrt nemocný kalif ležel v hedvábných poduškách. Okolo stáli hakimové, lékaři jeho země. Všichni se shodovali, že kalifa může uzdravit a zachránit jedině košile šťastného člověka, kterou si panovník položí pod hlavu. Poslové utvořili rojnice a ve všech městech, ve všech vesnicích i ve všech chatrčích hledali šťastného člověka. Ale každý, koho se ptali na štěstí, měl jen starosti a trápení. Když už se poslové vzdávali naděje, potkali pastýře, který se zpěvem a smíchem střežil své stádo. A jestli je šťastný? „Neumím si představit nikoho, kdo by byl šťastnější než já,“ vesele odpověděl pastýř. „Dej nám tedy svou košili!“ zvolali poslové. Pastýř ale zavrtěl hlavou: „Žádnou nemám.“ Podivná zvěst, že ten jediný šťastný člověk, kterého poslové našli, nemá ani košili, přinutila kalifa přemýšlet. Tři dny a tři noci k sobě nikoho nepustil. Čtvrtého dne nechal mezi lidmi rozdělit hedvábné podušky a drahokamy. A jak praví legenda, od té doby byl kalif zdravý a šťastný.

Ještě jeden příběh z knihy Peseschkiana (Peseschkian, 1996, s.113-114, zkráceno) : **Prorok a dlouhé lžíce**.

Jeden ortodoxní věřící přišel za prorokem Eliášem. Chtěl se dovědět více o pekle a ráji, aby si podle toho uzpůsobil svou životní cestu. „Kde je peklo – kde je ráj?“ zeptal se proroka, ale Eliáš neodpověděl. Vzal muže za ruku a vedl jej temnými uličkami do paláce. Vstoupili do velkého sálu. Tísnilo se tam mnoho lidí, chudých i bohatých, zahalených do hadrů i ozdobených drahokamy. Na otevřeném ohni uprostřed sálu stál veliký hrnec plný vařící polévky, které se v Orientu říká aš. Příjemná vůně se linula po celém sále. Okolo hrnce se tlačili lidé, vyhladovělí, snažili se nabrat si svůj díl polévky. Každý z nich měl lžíci velkou jako je sám – objem jediné lžíce by stačil k nasycení člověka. Vzadu na rukojeti byly lžíce dřevěné, jinak železné. Železo bylo horké od horké polévky. Každý chtěl svůj díl polévky, nikdo jej však nedostal. Ani nejsilnější nezdvihl lžíci až k ústům, ti co byli nedočkaví, si popálili ruce. S nadávkami se vrhali jeden na druhého a mlátili se lžícemi. Prorok Eliáš řekl společníkovi: „Toto je peklo.“ Opustili sál a vstoupili do dalšího sálu. Také zde sedělo mnoho lidí. V hrnci uprostřed klokotala polévka. Každý zde měl také v ruce velkou lžíci. Zde ale lidé byli dobře živeni, bylo slyšet tiché a spokojené hlasy a zvuk lžíc nabírajících polévku. Vždy dva lidé pracovali společně. Jeden vytáhl lžíci a nakrmil druhého. Pokud byla lžíce příliš těžká, přispěchali na pomoc další dva, takže se mohl každý v klidu najíst. Prorok Eliáš řekl svému společníkovi: „To je ráj.“

6.2 Ztráta smyslu

Lukasová (Frankl, 1994) uvádí, že bychom se divili, kdychom nahlédli do praxe dnešních psychoterapeutů. Jen velice málo pacientů, kteří se na ně obracejí, jsou v opravdovém vnějším stavu nouze. Nemají hlad ani žízeň, nemusí snášet žádnou mimořádnou námahu, nemusí se vůbec přetěžovat prací. Většina pacientů je naopak zdráva, a přitom za to není vděčna, bližní s nimi jednají starostlivě a shovívavě, což oni nevidí, a především jsou tito pacienti zbaveni všech možných úkolů, na což ale nemyslí. Pacienti jsou neurotičtí bez reálných potíží a bez skutečného stavu nouze. A naproti tomu jsou také dnes ještě chudí a potřební, vyhnanci a bezdomovci, příjemci sociální podpory, tovární dělníci a zahraniční dělníci s velkými rodinami a hladovými dětmi, lidé, kteří bydlí v příliš malých ubytovnách a kteří mohou svým dětem nabídnout sotva to nejnutnější k životu – ale ti jsou psychicky dalekosáhle zdraví, netrpí žádnou neurózou a nemají žádné myšlenky na sebevraždu, nemají čas na úzkosti ani peníze na drahé terapie. Autorka ze své praxe potvrzuje, že neštěstí jejích klientů pochází z toho, že ztratili smysl svého života.

Frankl také cituje Alberta Einsteina (Frankl, 1994, s. 21): „Kdo pociťuje svůj život jako bezesmyslný, ten je nejen nešťastný, ale také stěží schopen života.“

Existenciální frustrace vzniká podle Kratochvíla (Kratochvíl, 1998) tehdy, když člověk pochybuje o smyslu své existence, když se smysl bytí stal sporným, dosavadní smysl ztratil své odůvodnění a člověk neví, co dál, nebo když pochybuje o smyslu svého života. Existenciální frustrace se může za určitých okolností stát patogenní a vést k neuróze nebo depresi se suicidálními tendencemi. Takto vzniklá neuróza se označuje jako noogenní nebo existenciální neuróza. Vyskytuje se zejména v rozvinuté konzumní společnosti a je projevem existenciálního vakua.

Křivohlavý (Křivohlavý, 2006, s. 132-134) uvádí Polákovou, která vidí ohrožení životních hodnot, a tím i ztrátu smyslu, ve třech směrech:

- a) ohrožení realizace hodnoty – Jedná se o mezní situaci, kdy je realizace dané, pro člověka velice důležité hodnoty, krajně obtížná, a člověk ji nemůže uskutečňovat. V takové situaci je podle autorky nutná mobilizace odvahy, protože člověk musí překážky buď prolomit a tím situaci pro sebe zachránit, nebo se mu to nezdaří
- b) ztráta realizace hodnoty – Nastává situace, kdy hrozí ztráta možnosti realizovat pro člověka významnou hodnotu. Uvádí příklad výtečného houslisty, který při autonehodě utrpí těžké poranění ruky. Hudba pro něj

zůstává vysokou hodnotnou, ale dráha houslisty je pro něj zablokována. Původní stav situace nelze vrátit. Zde autorka vidí jako nutnou mobilizaci naděje. Důležité je nepropadnout beznaději, protože pak může dojít k regresi k nižším formám uspokojování potřeb (např. alkohol).

- c) zpochybnění hodnoty – Jedná se o nejtěžší stupeň mezní situace. Jedná se o ztrátu smyslu, touhy žít. V takové situaci člověk hledá novou, nosnější odpověď na otázku – proč žít. Potřebné je najít novou hodnotovou orientaci. Zde je podle autorky nutné mobilizovat moudrost. Pokud se to nepodaří, pak hrozí u daného jedince prožívání pocitu marnosti a to je blízko k dobrovolnému odchodu ze života.

	Výchozí situace	Cíl	Cesta
1. stupeň	Ohrožení realizace hodnoty	Zachránit situaci	Mobilizace odvahy
2. stupeň	Ztráta realizace hodnoty	Vydržet situaci	Mobilizace naděje
3. stupeň	Zpochybnění platnosti hodnoty	Porozumět situaci	Mobilizace moudrosti

Soukupová (Soukupová, 2004) uvádí jako jednu z příčin nenaplněného života traumata a deformované postoje. Dále pak někteří lidé, kteří nejsou schopni dát smysl svému životu, neznají přesně své schopnosti a kompetence. A mnoho lidí nezná odpověď na otázku: „Proč?“. Cílem je vždy pomoci člověku k autenticky prožívanému přitakávání vlastnímu životu.

Bartoš (Bartoš, 2002) se ptá, zda není někdy výhodnější nahradit psychiatrické pojmy pojmem psychospirituální krize. Vadí mu, že v psychiatrii se léta zapomínalo na to, že člověk má kromě těla také duši. Uvádí příklad, kdy léčili na psychiatrii ženu pro schizofrenii, kterou ona netrpěla, naopak utrpěla pobytem v psychiatrické léčebně. Uvádí, že ke psychospirituální krizi se vážou změněné stavy vědomí. Spiritualita a mystické fenomény jsou rozumem nepochopitelné a nevysvětlitelné. Dokážou však dát člověku smysl. Podle psychologa Tomáše Zudy (Bartoš, 2002) se pacienti v duchovní krizi liší

bezproblémovým fungováním a vztahy před krizí, absencí fyziologických poruch a hlavně jiným průběhem krize. Na rozdíl od schizofrenních pacientů obvykle komunikují a spolupracují s okolím, často i během dramatických zážitků. Největší rozdíl je v postoji k prožívanému utrpení. Pacient v duchovní krizi nahlíží na své utrpení jako na smysluplný a léčivý proces. Jako další rozdíl vidí délku léčebného procesu. Psychospirituální krize probíhají bouřlivě a mají dobrou prognózu. Obvyklými spouštěči bývají vyhocené životní události, které člověk nedokáže unést, psychedelika a duchovní aktivity. Psychospirituální krizi může vyvolat také porod. Michael Vančura (Bartoš, 2002) upozorňuje, že „i normální člověk může mít nenormální zážitky“. V dnešní době je spíše problémem, že v přetechnizovaném západním světě s nimi neumíme pracovat.

Vodáčková (Vodáčková, 2002) nazývá psychospirituální krizi ty krizové stavy, které na první pohled vypadají jako psychopatologická dekompenzace. Od psychózy se liší schopností jedince nahlížet na svůj stav jako na vnitřní psychologický proces a takto k němu přistupovat. Vančura (Vodáčková, 2002) definuje psychospirituální krizi jako epizody neobvyklých zkušeností, zahrnující změněné stavy vědomí a změny percepčních, emocionálních, kognitivních a psychosomatických funkcí, ve kterých je patrný přesah obvyklých hranic definice vlastního Já, tj. posun k trans-personálním zážitkům. Člověk má schopnost nahlížet na tento stav jako na vnitřní psychologický proces a přistupovat k němu jako k takovému.

Hlavní práce ve zvládnutí psychospirituální krize spočívá v nalezení pozitivního rámce pro to, co se člověku děje, v zařazení nové zkušenosti do kontextu vlastního psychického nebo duchovního vývoje. Vančura ale varuje před záměnou psychózy za psychospirituální krizi. U psychózy je nutný včasný zásah psychofarmakologické léčby.

Podobný psychický stav, který byl výše uveden jako psychospirituální krize nazývá Jiří Diamant (Diamant, 2007) syndromem 21. století. Uvádí, že dlouhodobý psychický stres dnešní uspěchané doby vede u některých jedinců k narůstajícím pocitům deprese, ke ztrátě pocitů radosti a uspokojení, k pocitům beznaděje, prázdnoty, bezvýchodnosti. Tito lidé zoufale hledají smysl života, někdy končí sebevraždou. Smysl života hledají ve víře, v parapsychologii, v mystice a nekrocných afektech, a to vše proto, aby se zbavili negativních nálad. Jsou i jiné způsoby, jak se lidé s tímto syndromem vypořádávají. Diamant se domnívá, že prevence spočívá ve změně výchovy nové generace. Místo neomezené svobody je třeba více preferovat odpovědnost, spolehlivost, poctivost, ctižádost a výkonnost. Také skromnost, ohleduplnost a úcta jsou vlastnosti, které dnes nejsou příliš

preferované. Každý jednatlivec se potřebuje naučit vymezit a přijmout hranice vlastních možností.

Se ztrátou smyslu života se setkáváme často v podmínkách výkonu trestu. Ty ženy, které doposud žily spořádaným životem, se musí najednou smířit s tím, že jsou „kriminálníci“. Mohou ztratit rodinné zázemí, rodina někdy „neustojí“ trestnou činnost svého člena a zavrhné jej. Někdy právě v době výkonu trestu umírá odsouzeným ženám nejbližší člověk a ony cítí vinu za to, že buď přispěly k rychlému konci, nebo alespoň za to, že se osobně se svým blízkým nerozloučily. Někdy si po propuštění dají za cíl se už do vězení nedostat a ať už vlivem nepříznivých situací nebo deformovanou osobností odsouzené dojde k tomu, že se opět ocitne ve výkonu trestu. Stane se pak, že nad sebou v takovou chvíli „láme hůl“. A také může sama sebe zatratit, že vůbec byla schopna spáchat trestný čin, hlavně násilný. To jsou situace, kdy psychologové ve věznicích mají plné ruce práce.

Odsouzená, která zabila svého druha a způsobila i smrt svého syna, která sama chtěla zemřít, ale nepodařilo se jí to, byla při nástupu trestu depresivní, bez chuti žít. Během vstupního pohovoru jí bylo sděleno, že kdyby měla zemřít, zemřela by se synem. „Život“ si ještě nepřál, aby zemřela, proto zůstala žít. Ještě má nějaký úkol, který musí splnit. Asi po měsíci při dalším rozhovoru sdělila, že tato věta ji přivedla k rozhodnutí žít, i když stále samu sebe nenávidí za to, co provedla.

V jednom pracovním materiálu Vězeňské služby věnujícímu se „Prevenci sebevražd ve vězeňství“ jsou uvedeny tyto situační faktory, tzn. vnější stresové síly, které pudí jedince k produkci suicidálního chování ve vězeňském prostředí:

1. První pobyt ve vězení nebo bezvýznamná kriminální minulost
2. Fakt, že přijímaná osoba je pod vlivem alkoholu nebo drog (což se projevuje u 60% suicidií spáchaných ve vězení)
3. Ztráta stabilizujících zdrojů jako:
 - ztráta milované osoby
 - neúspěch či ztráta posledního zaměstnání
 - ztráta domova
 - finanční ztráta
4. Odmítnutí milovanými osobami nebo rovnocennými partnery
5. Uvěznění pro zvlášť ohavný trestný čin
6. Znásilnění nebo strach ze znásilnění

7. Ztráta prominentního postavení ve společnosti
8. Odsuzující, tvrdé postoje vězeňského personálu a odborníků přes duševní zdraví
9. Výskyt suicidií v rodině
10. Dlouhodobě odsouzení jedinci, kteří zažívají nepříznivé podmínky a kvality života

K mnoha sebevraždám by nedošlo, nebýt těchto predisponujících stresových faktorů. Přítomnost jednoho nebo více těchto faktorů může působit jako spouštěcí mechanismus a jedinec neschopný zvládnout situaci zátěže se pokouší o sebevraždu.

Ve stejném materiálu se také uvádějí znaky v chování vězňů, které vypovídají o chystaném suicidiu. Varující symptomy suicidálního chování:

1. aktuální stav deprese
2. silné pocity viny po spáchání trestného činu
3. vyhrožování sebevraždou
4. předchozí suicidální pokusy
5. současné nebo předcházející duševní onemocnění
6. neobvyklé agitované chování
7. ovlivnění drogami nebo alkoholem během pobytu ve vězení
8. historie alkoholového nebo drogového abusu
9. projikování beznaděje a nemohoucnosti – pesimistické výhledy do budoucna
10. neobvyklá agresivita, i když je jedinec střízlivý
11. neobvyklý zájem o to, co se stane
12. nápadné změny v chování
13. období klidu po předcházející fázi agitovaného chování
14. vzrůstající obtíže ve vztahu k ostatním
15. nerealistické hovory o úniku z vězení
16. neschopnost přiměřeně prožívat přítomnost
17. vzdávání se majetku, osobních věcí
18. upozorňování na svou osobu pomocí sebepoškozování
19. excesivní riskování

Ztrátu smyslu lze vnímat jako výrazný problém dnešních, jak mladých lidí, tak lidí starých, kterým ubývá sil a stávají se nemohoucími. Dá se očekávat, že právě tato problematika bude mít v psychologických poradnách stále významnější zastoupení.

B. EMPIRICKÁ ČÁST

1. VYMEZENÍ PROBLÉMU A STANOVENÍ CÍLE VÝKUMU

1.1 Vymezení problému

Výkon trestu je velkým zásahem do života každého člověka, zvláště u těch, kteří se do vězení dostanou poprvé. Jsou narušeny vztahy v rodině, přátelství, je nabouráno sebehodnocení, je zpochybněn hodnotový žebříček i samotný smysl života mnohých odsouzených. Pracovna psychologa se stává častým místem ventilování hořkosti, zoufalství, lítosti, ale také vzteku a nenávisti. Psychická bolest se projevuje nejintenzivněji na začátku trestu. Je to přirozená reakce na nadměrný stres, který výkon trestu představuje. Postupně se bolest otupuje, případně i ustupuje. V rámci výkonu trestu mají odsouzení velkou možnost přemýšlet nad sebou a svým životem. Mohou bilancovat.

Mnohé odsouzené, chtějí svůj život změnit, chtějí změnit přístup k sobě, k lidem kolem sebe, k životu samotnému. Když ale zjistí, že je to stojí vlastní úsilí, že práce na sobě není zrovna příjemná, většina z nich touhu po změně vzdává a nechávají se „vléct osudem“, říkají, že „ono to s nimi nějak dopadne“. Daly by si říct, kdyby na jejich problémy existovaly nějaké zázračné pilulky, které by stačilo užívat. Odsouzené, které boj nevzdávají, znají smysl svého života, mají většinou pro co nebo pro koho žít. Pro ty, které boj vzdávají, nemá život dostatečně velký smysl, aby se snažily, nebo za něj nechtějí nést odpovědnost. Někdy jsou příliš pohodlné, než aby se snažily, někdy příliš slabé. A to by se mohlo zdát, že některým z nich dobré zázemí pro smysluplný život nechybí. Najít pravé příčiny jejich kriminálního způsobu života je mnohdy obtížné.

V rámci výzkumu se snažím podchytit vnímání smyslu života odsouzenými ženami za násilnou a majetkovou trestnou činnost na začátku a v průběhu výkonu trestu. Zjišťuji dále jejich pohled na sebe sama, na trestnou činnost, životní hodnoty i na svou vinu. Zkoumám, zda se od sebe liší ženy odsouzené za majetkovou a násilnou trestnou činnost a ženy, které jsou za tyto spáchané trestné činy v nástupním oddělení nebo již nějakou dobu pobývají v přímém výkonu trestu.

Podařilo se mi také získat pro srovnání data z dotazníku PIL od vysokoškolských studentů připravujících se na povolání sociálních pracovníků.

Doplněním výzkumu jsou dvě podrobné kasuistiky uvedené v Přílohách – jedna věnovaná odsouzené ženě za násilný trestný čin a druhá odsouzené ženě za majetkovou trestnou činnost.

1.2 Cíl výzkumu

V rámci výzkumu je porovnáváno osm skupin odsouzených žen. Hlavní dvě skupiny jsou rozděleny na ženy odsouzené za násilnou a majetkovou trestnou činnost. Tyto dvě hlavní skupiny se dále dělí na ženy umístěné do nástupního oddělení a ženy, které již pobývají v jednotlivých kolektivech výkonu trestu. V rámci nástupního oddělení i výkonu trestu byly ženy dále rozlišeny na prvotrestané a trestané opakovaně – viz schéma. V tomto schématu jsou uvedeny v závorce zkratky, kterými budou jednotlivé skupiny označeny při vyhodnocování výzkumu.

Násilná trestná činnost	Majetková trestná činnost
Prvotresty – nástupní oddělení (Nasil TC NO)	Prvotresty nástupní oddělení (Majet TC NO)
Opakovaná trestná činnost – nástupní oddělení (Nasil TC NO RECID)	Opakovaná trestná činnost – nástupní oddělení (Majet TC NO RECID)
Prvotresty – výkon trestu (Nasil TC VT)	Prvotresty – výkon trestu (Majet TC VT)
Opakovaná trestná činnost – výkon trestu (Nasil TC VT RECID)	Opakovaná trestná činnost – výkon trestu (Majet TC VT RECID)

Cílem výzkumu je tyto skupiny porovnat a zjistit, jak se druh trestné činnosti, četnost trestné činnosti a délka pobytu ve vězení odráží na vnímání smyslu života, postoji k trestnému činu, jak se dále tato skutečnost odráží v sebehodnocení a hodnotovém systému odsouzených žen.

Porovnáním jednotlivých skupin chci zjistit, která skupina je pro specialisty ve výkonu trestu nejrizikovější, tzn. ve které skupině jsou ženy s nejnižším vnímáním smyslu života a s nejnižším sebehodnocením.

Dále chci zjistit, do jaké míry se právě nízké sebehodnocení i hodnocení smyslu života odráží ve vnímání trestného činu jako morálně závadného. Také chci posoudit, které

ze zkoumaných faktorů mají hlavní vliv na vnímání trestného činu v pozitivním nebo negativním směru.

Ráda bych z výše uvedeného vyvodila závěr, pro kterou skupinu je nepříjemnější pracovat s otázkou viny, která skupina je naopak tomuto tématu pravděpodobně uzavřená a potřebuje tak jiný přístup.

Zajímá mě také, jak mají jednotlivé skupiny postavený hodnotový systém – zda některá ze skupin upřednostňuje společensky nepřijatelné hodnoty a naopak.

Doplňkovou anketou je také zjištění vnímání viny.

Stanovené cíle se v mnohém překrývají s pracovními úkoly ve výzkumu stanovenými.

Pracovní úkoly

Pracovní úkol č. 1: Provést porovnání osmi zkoumaných skupin v testu PIL a sebesposuzovacích škálách.

Pracovní úkol č. 2: Zjistit, která skupina má nejnižší výsledky v testu PIL.

Pracovní úkol č. 3: Zjistit, zda skupina s nejnižšími výsledky testu PIL má také při porovnání výsledků jednotlivých škál testu PIL a záznamového archu č. 1 Sebepoznání a sebeocenění vypovídající hodnoty ve smyslu nízkého vnímání smyslu života a nízkého sebehodnocení.

Pracovní úkol č. 4: Zjistit, jaký má hlavně skupina, která byla vyhodnocena jako nejrizikovější, tzn. má nejnižší vnímání smyslu života a nízké sebehodnocení, postoj k trestnému činu. Dále pak vyhodnotit, jaký mají postoj k trestnému činu ostatní zkoumané skupiny.

Pracovní úkol č. 5: Označit skupinu nejvhodnější pro práci s tématem viny, nabídnout u ostatních skupin vhodný způsob práce s tímto tématem podle zjištěných výsledků.

Pracovní úkol č. 6: Zjistit, zda některá ze skupin upřednostňuje společensky nepřijatelné hodnoty.

Výsledkem porovnání a zjištění by měl být návrh práce s odsouzenými ženami pro psychology a ostatní specialisty VS ČR, tzn. které skupině by bylo vhodné se věnovat primárně. Vězeňský psycholog ani jiný specialista nemá šanci věnovat se všem odsouzeným, musí si vybírat, kterým odsouzeným se bude věnovat přednostně. Výsledky výzkumu mohou nabídnout nalezení smysluplné cesty v tomto rozhodování.

2. POUŽITÉ METODY

V rámci výzkumu byly použity tyto dotazníky: PIL a Sebeuposuzovací škály složené ze tří jednotlivých záznamových archů – Sebepoznání a sebeocení, Postoj k trestnému činu a Hodnotový systém. Jako doplnění byl vypracován pro jednoduché šetření stručný dotazník týkající se vnímání viny u odsouzených (viz příloha).

2.1 Metoda PIL

Test smyslu života (Purpose in Life Test) pochází od autorů Crumbaugh a Maholicka. U nás byl poprvé přeložen a použit v Penologickém ústavu, a to J. Čepelákem a M. Urbanovou, poté jej převzala Psychodiagnostika Bratislava, náležitou oficiální formu mu dali Dufková a Kratochvíl. Metoda vychází k Franklovy koncepcí potřeby životního stylu (Svoboda, 1992). Test má 22 položek a 27 stupnic, které vyjadřují postoje, názory a pocity, které vystihují stupeň uspokojení smyslu života. Vyšetřovaná osoba zaznamenává na sedmistupňové škále, které spojují krajní hodnoty každé položky, jedno číslo, které označuje hodnocení vlastního stavu nebo postoje. Celkový součet všech zaznamenaných položek v testu se považuje za míru uspokojení potřeby smyslu života. Čím vyšší je tento součet, tím větší je uspokojení. Nízký skóre je známkou frustrace.

Hodnocení jednotlivých položek poskytuje individuálně podrobnější obraz vnímání jednotlivce. Autoři udávají průměrné hodnoty u vysokoškoláků 110-120 bodů.

Výzkum i praxe poukázaly, že výkonem trestu se prohlubuje existenciální frustrace. Odsouzení, kteří si ve VTOS způsobili sebepoškození mají ve srovnání s ostatními vězni významně nižší poměr globálních hodnot v testu, přitom v době před spácháním trestného činu není mezi kriminálními skupinami významného rozdílu. Automutilace se jeví kromě jiného i jako důsledek ztráty smyslu života v podmínkách VTOS (Urbanová, viz další zdroje).

2.2 Sebeuposuzovací škály

Jedná se o tři záznamové archy, které obsahují numerické posuzovací škály. Tyto škály byly laskavě poskytnuty PhDr. Miluší Urbanovou, CSc., která se dlouhodobě práci s odsouzenými a českému vězeňství vůbec věnuje. U numerických posuzovacích škál posoudí vyšetřovaná osoba daný prvek a označí jej jedním z čísel, které se mu jeví být

nejvhodnějším (Svoboda, 1992). První ze záznamových archů hodnotí sebepoznání a sebeocení. Vyšetřovaný vybírá na sedmibodové škále. Jednotlivých škál k sebehodnocení je 28. Vybrané hodnoty odráží vztah vyšetřovaného k sobě.

Druhý záznamový arch se věnuje postoji k trestnému činu. Vyšetřovaná osoba také na sedmistupňové škále hodnotí trestný čin, který provedla, a to na 11 jednotlivých škálách.

Třetí záznamový arch se věnuje hodnotovému systému vyšetřovaného. Škála obsahuje 29 hodnot a je možno bodově zhodnotit význam každé jednotlivé hodnoty pro daného člověka na čtyřbodové stupnici.

Poněvadž ani v PILu, ani ve škálách není přímá otázka na vnímání viny odsouzeného, byl vypracován krátký dotazník na bázi ankety, ve kterém je konkrétní otázka na vnímání vlastní viny, škála na zaznamenání míry provinění a míry sebeodpuštění. Na konci je dotaz na současný smysl života.

3. SOUBOR POKUSNÝCH OSOB

Pokusnými osobami byly odsouzené ženy Věznice Opava, v současné době Věznice a ústavu pro zabezpečovací detenci Opava. Dotazníky vyplňovaly ženy všech kategorií, tzn. dohled, dozor, ostraha a zvýšená ostraha v průběhu let 2007-2009. Dotazník a škály vyplňovaly dobrovolně odsouzené ženy ve výkonu trestu, které pobývaly ve vězení déle než tři týdny, přičemž délka trestu, který si odpykaly, je různá (viz tabulka č.2). U odsouzených žen z nástupního oddělení bylo vyplnění provedeno při vstupním psychologickém vyšetření a využito při psychologickém posouzení. Celkem dotazník a škály vyplnilo 163 odsouzených žen. U 42 odsouzených žen, které s vyplňováním začaly, byla mentální úroveň natolik nízká, že vyplňování nebylo dokončeno. Sedm žen, které dotazník vyplnilo, bylo odsouzeno za nedbalostní trestný čin, nebylo je tedy možné zařadit do zkoumaných kategorií. Alespoň některé údaje (nebyly správně vyplněny všechny škály, jen některé) bylo možné použít od 115 odsouzených žen.

Odsouzené ženy za násilnou trestnou činnost byly odsouzeny za tyto trestné činy:
§215 – týrání svěřené osoby

§219 – vražda

§220 – vražda novorozeného dítěte matkou

§221, 222 – ublížení na zdraví

§234 – loupež

§235 – vydírání

Odsouzené ženy za majetkovou trestnou činnost byly odsouzeny za tyto trestné činy:

§247 – krádež

§248 – zpronevěra

§249 – neoprávněné užívání cizí věci

§250 – podvod

§213 – zanedbání povinné výživy

Své datum narození uvedlo 103 žen z celkového počtu. Věkové rozvrstvení je uvedeno v následující tabulce:

Tabulka č.1: Věkové složení zkoumané skupiny žen

věk do 20 let nar. po r. 1989	20-30 let 1979-1988	30-40 let 1969-1978	40-50 let 1959-1968	nad 50 let pod r. 1958
0	30	36	26	11

Celkový soubor lze vymezit nejstarší a nejmladší odsouzenou, které dotazník vyplňovaly. Věkové rozmezení je od 20 do 66 let.

Délku trestu uvedlo 111 žen. Nejkratším trestem byly tři měsíce. Pokud je odsouzená žena ve VT kratší dobu, psychologické vyšetření neprobíhá. Nejdelším trestem u zkoumaných odsouzených žen byl trest doživotní. I když právě u dlouhých, v několika případech výjimečných trestů, vyplňovaly odsouzené ženy zadané úkoly anonymně, podle počtu odevzdaných vyplněných dotazníků a škál lze usuzovat, že jedna žena odsouzená k doživotnímu trestu, se výzkumu zúčastnila.

Tabulka č.2: Délka trestu zkoumaného vzorku odsouzených žen

Délka trestu				
do 1 roku	1 – 5 let	5 – 10 let	nad 10 let	neuvedlo
37	40	21	13	11

Podrobnější analýza zkoumaného vzorku žen nebyla provedena (např. vzdělání, počet dětí, ...), poněvadž by šlo o záležitost komplikovanou a v rámci stanoveného cíle nepotřebnou.

4. POSTUP PŘI PRÁCI S MATERIÁLEM

Pro porovnání jednotlivých skupin odsouzených žen byly provedeny výpočty průměrů jednotlivých škál jak v testu PIL, tak v hodnotících záznamových arších 1-3, výsledky jsou uvedeny v tabulkách a grafech (viz Příloha č. 7-10). Porovnávala jsem jednotlivé škály s podrobnějším zaměřením na ty, které se nejvíce vztahují k cíli výzkumu.

Díky výpočtu korelací jsem získala možnost zjistit souvislosti mezi jednotlivými skupinami v testu PIL a jednotlivých záznamových arších.

Pro výsledné hodnoty testu PIL jsem použila Fisherova dvouvýběrového F-testu, který zpracovává rozptyly, zjišťuje, zda je signifikantní rozdíl mezi rozptyly dvou výběrů. Následně jsem vypočítala Studentovy t-testy, které zjišťují, zda existuje signifikantní rozdíl mezi dvěma výběry v aritmetických průměrech (Reiterová, 2006).

Porovnáním výsledků průměrů jednotlivých škál a korelací v jednotlivých skupinách u testu PIL a záznamového archu č.1, dále pak porovnáním dvouvýběrového Fisherova F-testu pro rozptyl a Studentových t-testů u výsledných hodnot PILu jsem zjišťovala, která ze skupin odsouzených žen se jeví jako nejrizikovější, tzn. má nejnižší hodnoty v testu PIL a nejnižší průměry sledovaných škál u záznamového archu č. 1. Podrobněji jsem se zaměřila na tyto škály:

U testu PIL na škály č. II, IV, VIII, IX, XV, XVI a XXII.

U záznamového archu č. 1 na škály č. 1, 2, 8, 15, 22, 25 a 27.

Výše uvedeným porovnáním a jeho dalším srovnáním s výsledky záznamového archu č. 2 jsem se pokusila dále zjistit, jak se jednotlivé zkoumané skupiny staví k trestnému činu, za který byly odsouzené.

U záznamového archu č. 2 jsem se zaměřila vzhledem k nízkému počtu škál a důležitosti postoje ke spáchanému trestnému činu na všechny uvedené škály.

Posledním porovnáním s výsledky záznamového archu č. 3 jsem vyvodila závěr, která skupina upřednostňuje společensky přijatelné hodnoty a která ne.

U záznamového archu č. 3 jsem se zaměřila především na hodnoty č. 4, 5, 6, 23, 25, 26 a 28, ve kterých jsem předpokládala největší rozpory v jednotlivých skupinách.

5. VÝSLEDKY

5.1 Seznámení s počtem získaných dat

Aby bylo vyhodnocení výsledků přehlednější v množství dat, se kterým jsem při výpočtech pracovala, je dále uvedeno, kolik odsouzených žen z které zkoumané skupiny vyplnilo správně test PIL a Sebeuposuzovací škály.

Test PIL vyplnilo správně 106 osob.

Pro srovnání se mi podařilo na podzim 2009 získat výsledky testu PIL od vysokoškolských studentů připravujících se na povolání sociálního pracovníka, a to v počtu 54. Jejich výsledná průměrná hodnota činí 118,85. Porovnání výsledků studentů a odsouzených nebude více rozvedeno.

Rozvrstvení jednotlivých zkoumaných skupin uvádí následující tabulka:

Tabulka:

Odsouzené ženy za násilnou trestnou činnost, které vyplnily test PIL

Násilná trestá činnost – nástupní oddělení		Násilná trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
9	4	16	6

Tabulka:

Odsouzené ženy za majetkovou trestnou činnost, které vyplnily test PIL

Majetková trestá činnost – nástupní oddělení		Majetková trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
27	19	14	11

Sebeposuzovací škály obsahují tři záznamové archy.

Záznamový arch č. 1 – Sebepoznání a sebeocenění vyplnilo správně 104 odsouzených žen.

Tabulka:

Odsouzené ženy za násilnou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č.1

Násilná trestá činnost – nástupní oddělení		Násilná trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
9	4	14	7

Tabulka: Odsouzené ženy za majetkovou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č. 1

Majetková trestá činnost – nástupní oddělení		Majetková trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
28	19	13	10

Záznamový arch č. 2 – Postoj k trestnému činu – vyplnilo celkem 102 žen. Dvě ženy uvedly, že jsou nevinné, čili nemohou posuzovat trestný čin, který neprovedly.

Tabulka:

Odsouzené ženy za násilnou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č.2

Násilná trestá činnost - nástupní oddělení		Násilná trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
9	4	13	6

Tabulka: Odsouzené ženy za majetkovou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č. 2

Majetková trestá činnost - nástupní oddělení		Majetková trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
27	18	14	11

Záznamový arch č. 3 – Hodnotový systém – vyplnilo 110 žen.

Tabulka:

Odsouzené ženy za násilnou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č.3

Násilná trestá činnost – nástupní oddělení		Násilná trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
9	4	16	6

Tabulka: Odsouzené ženy za majetkovou trestnou činnost, které vyplnily záznamový arch č. 3

Majetková trestá činnost – nástupní oddělení		Majetková trestná činnost – výkon trestu	
poprvé trestání	opakovaně trestání	poprvé trestání	opakovaně trestání
29	19	15	12

Dotazník

Doplňující dotazník vyplnilo celkem 81 odsouzených žen. Vyplnil jej menší počet žen než PIL a sebeposuzovací škály, poněvadž byl doplněn až v průběhu sběru dat.

Nyní se již podrobněji zaměřím na výsledky výzkumu.

5.2 Výsledky testu PIL

Při výpočtu korelačních koeficientů z průměrů porovnáním jednotlivých skupin v testu PIL se ukázalo, že ve vnímání smysluplnosti života se k sobě nejvíce blíží prvotrestané ženy za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení a ve výkonu trestu (Majet TC NO x Majet TC VT - 0,78). Nejméně korelují skupiny žen odsouzených v první skupině za násilnou a ve druhé za majetkovou trestnou činnost, a to obě u opakovaně trestaných (Nasil TC VT Recid x Majet TC VT Recid - 0,24).

U výsledných hodnot testu PIL je již na první pohled zřejmé odlišné vnímání smysluplnosti života jednotlivými zkoumanými skupinami (v tabulce jsou uvedeny průměrné hodnoty výsledného součtu zkoumaných skupin):

Nasil TC NO – 104,89	Majet TC NO - 108,1
Nasil TC NO Recid – 93,75	Majet TC NO Recid – 105,41
Nasil TC VT - 109,88	Majet TC VT - 118,14
Nasil TC VT Recid – 83,14	Majet TC VT Recid – 90,18

Při provedení Fisherova F-testu jsem porovnávala nejdříve vliv druhu trestné činnosti (násilný x majetkový) a četnosti odsouzení (prvotrestané x opakovaně trestané), následně pak vliv délky pobytu ve výkonu trestu (nástupní oddělení x výkon trestu) a druhu trestné činnosti. Ve všech případech bylo $F < F_{\text{krit}}$, čili podle tohoto kritéria nebyl signifikantní rozdíl mezi rozptyly. V případě porovnání skupiny násilné a majetkové trestné činnosti v nástupním oddělení však vyšlo $P < 0,05$, čili jedno ze sledovaných kritérií ukázalo na signifikantní rozdíl mezi rozptyly těchto skupin.

Při podrobnějším zaměření na rozptyly v jednotlivých výsledcích můžeme sledovat, že u některých skupin odsouzených žen nabývají rozptyly vysokých hodnot:

Tabulka: Vybrané hodnoty z dvouvýběrových F-testů

<u>PRVO/REC Nasil TC</u> Střední hodnota: 108,42 x 83,8 Rozptyl: 480,08 x 247,96	<u>PRVO/REC Majet TC</u> Střední hodnota: 112,05 x 97,66 Rozptyl: 361,02 x 360,73
<u>PRVO/REC – celkový</u> Střední hodnota: 101,69 x 105,77 Rozptyl: 525,28 x 404, 58	
<u>NO/VT Nasil TC</u> Střední hodnota: 105,5 x 107 Rozptyl: 173,43 x 553	<u>NO/VT Majet TC</u> Střední hodnota: 108,77 x 116,38 Rozptyl: 361,78 x 306,09
<u>NO/VT – celkový</u> Střední hodnota: 108,42 x 112,05 Rozptyl: 480,08 x 361,02	

Následně byl proveden výpočet studentových t-testů – v jednom případě s rovností a v ostatních s nerovností rozptylů. U Studentova t-testu víme, že je-li $t_{\text{stat}} > t_{\text{krit}}(2)$, pak je signifikantní rozdíl v průměrech sledovaných výběrů (Reiterová, 2006).

Z výsledků je patrné, že signifikantní rozdíly nacházíme při porovnání průměrů těchto skupin:

PRVO/REC Nasil: $t\text{-stat} = 3,68$, $t\text{-krit}(2) = 2,07$

PRVO/REC Majet: $t\text{-stat} = 3,12$, $t\text{-krit}(2) = 2$

Paradoxně při celkovém zhodnocení (PRVO/REC celkový: $t\text{-stat} = -0,9$, $t\text{-krit}(2) = 2$) vidíme, že při celkovém zhodnocení signifikantní rozdíl nevychází.

Při porovnání skupin z hlediska délky pobytu ve vězení signifikantní rozdíl v průměrech sledovaných výběrů nevyšel.

Při podrobnějším zaměření na jednotlivé výpočty průměrných hodnot škál testu PIL můžeme sledovat zajímavé výsledky:

U sledované škály II (*život se mi zdá – vždy zajímavý x celkem banální, běžný*) lze sledovat hodnoty nižší než neutrální (<4) u obou skupin opakovaně trestaných žen ve výkonu trestu (Nasil a Majet VT – Recid).

U škály IV (*moje osobní existence je – jednoduše neúčelná x velmi účelná a významná*) je hodnota nižší u opakovaně trestaných odsouzených žen za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO Recid).

U škály VIII (*v cestě za životními cíli – jsem nedosáhl žádný úspěch x dosáhl jsem úplné splnění svých přání*) klesá průměrná hodnota pod neutrální hodnotu u více skupin – Nasil TC NO, Nasil TC NO Recid (dokonce na hodnotu jen 2,25), Majet TC NO, Majet TC NO Recid a Majet TC VT Recid (jen 2,92).

Škála IX (*můj život je – prázdný, naplněný jen zoufalstvím x plný zajímavých věcí*) má hodnoty < 4 u Nasil TC VT Recid (jen 2,4), Nasil TC NO Recid (2,5) a Majet TC NO Recid.

U škály XV (*pokud jde o smrt, jsem – připravený a nebojím se jí x nepřipravený a bojím se jí*) jsou hodnoty nižší jen u Majet TC NO Recid, u ostatních skupin jsou vyšší než neutrální.

U škály XVI (*pokud jde o sebevraždu – vážně jsem o ní uvažoval jako o východisku x nevěnoval jsem jí nikdy ani myšlenku*) jsou nižší hodnoty u Nasil TC VT Recid a Nasil TC NO. U skupiny Majet TC VT je hodnota vysoká 6,07.

U škály XXII (*v životě jsem – nenašel žádné poslání nebo smysl x našel jasné cíle a uspokojující lidský smysl*) je nižší hodnota u skupiny Majet TC NO Recid. U Majet TC VT Recid je hodnota přesně 4. U ostatních skupin jsou hodnoty vyšší. Vysokou hodnotu má u této škály Nasil TC VT (6,07) a Majet TC VT (5,92).

U škály XVII (*v dosahování životních úspěchů je pro mne majetek – zanedbatelnou věcí x velmi důležitou věcí*) dosáhla nízké hodnoty (2,79) skupina Majet TC NO Recid a také Majet TC VT Recid (3,46). Nízká hodnota je také u této škály u Nasil TC VT Recid a Nasil TC NO.

Nejvyšší hodnota 6,71 je u skupiny Majet TC VT ve škále VII (*až budu v důchodu, chtěl bych – dělat zajímavé věci, na které nyní nemám čas x zbytek života odpočívat a nic nedělat*). Tuto škálu vysoce označily i další skupiny - Nasil TC VT (6,0), Nasil TC NO (6,0) a Majet TC NO (6,07). Vysoké hodnoty byly zaznamenány také ve škále XXI (*moje denní úlohy jsou pro mne – zdrojem radosti a uspokojení x trapnou a nudnou záležitostí*) – Nasil TC VT (5,93), Nasil TC VT Recid (6,6), Nasil TC NO (6,67), Majet TC NO (6,04) a Majet TC VT (5,92). Také u zbývajících tří skupin jsou u této škály hodnoty poměrně vysoké.

Nejnižší hodnoty byly uvedeny ve výše sledovaných škálách.

5.3 Výsledky Sebeposuzovacích škál č. 1-3

U záznamového archu č. 1 – Sebepoznání a sebeocenění – nejvíce korelují skupiny opakovaně trestaných odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení a výkonu trestu. Zde jsou výsledky téměř shodné (Nasil TC NO Recid x Nasil TC VT Recid - 0,98). Velkou shodu ve výpovědích mají také odsouzené za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu prvotrestané s opakovaně trestanými (Majet TC VT x Majet TC VT Recid - 0,97). Nejméně spolu korelují skupiny žen odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu – provtrestané s opakovaně trestanými (Nasil TC VT x Nasil TC VT Recid - 0,27).

Při detailnějším pohledu na sledované škály zjistíme tyto informace:

U škály č. 1 (*dobrý x špatný*) se všechny sledované skupiny hodnotí více či méně pozitivně. Nejnižší průměrnou hodnotu má skupina opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 1,0), nejlépe se hodnotí odsouzené opakovaně za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 2,0).

U škály č. 2 (*užitečný x neužitečný*) se opět nejnižše hodnotí opakovaně odsouzené ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 0,80). Nejlépe se hodnotí skupina odsouzená poprvé za majetkovou trestnou činnost (Majet TC NO – 2,04).

Škála 8 (*neškodící x škodící*) jde opět u skupiny opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu již do minusových hodnot (Nasil TC VT Recid - -0,40). Nejvyšší hodnoty dosahuje opět skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 2,37).

U škály č. 15 (*šťastný x nešťastný*) dosahují nižších hodnot všechny skupiny, ale nejnižší, minusovou, opět skupina odsouzených opakovaně za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid - -0,40). Nejvyšší hodnoty dosáhla skupina odsouzených poprvé za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO – 1,07).

Škála č. 22 (*klidný x popudlivý*) dosahuje minusové hodnoty opět u skupiny opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid - -0,20), nejvyšší hodnotu pak získala výpočtem skupina poprvé odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO – 2,00) a hned po ní opakovaně odsouzené za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 1,95).

Škála č. 25 (*bezpečný x nebezpečný*) získala opět minusovou hodnotu u stejné skupiny (Nasil TC VT Recid - -0,40) a nejvyšší hodnotu u odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 2,42, Majet TC NO – 2,29).

Poslední sledovaná škála č. 27 (*napravitelný x nenapravitelný*) získala minusovou hodnotu opět u skupiny opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid - -0,60) a je nejnižší výslednou hodnotou v celém hodnocení. Hodnoty vyšší než 2,0 získalo více skupin (Nasil TC VT – 2,13/ Nasil TC NO – 2,33/ Majet TC NO – 2,32/ Majet TC NO Recid – 2,32).

Nejvyšších hodnot v záznamovém archu č. 1 – Sebepoznání a sebeocenění získaly: Skupina odsouzených poprvé za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO) ve škálách č. 3 (*upřímný x neupřímný* – 2,56) a č. 11 (*pracovitý x líný* – 2,56).

Dále pak skupina odsouzených poprvé za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO) ve škálách č. 3 (*upřímný x neupřímný* – 2,59), č. 6 (*obětavý x sobecký* – 2,68), č. 13 (*spravedlivý x nespravedlivý* – 2,50), č. 20 (*přátelský x nepřátelský* – 2,68), č. 26 (*ochotný x neochotný* – 2,61).

Skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení měla vyšší hodnoty ve škálách č. 4 (*snášlivý x nesnášlivý* - 2,50) a č. 20 (*přátelský x nepřátelský* – 2,79 – což je nejvyšší hodnota v celém záznamovém archu č. 1).

U záznamového archu č.2 – Postoj k trestnému činu – nejvíce korelují skupiny opakovaně trestaných žen za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení a ve výkonu trestu (Majet TC NO Recid x Majet TC VT Recid - 0,81). Naprosto se neshodují skupiny poprvé odsouzených žen za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení a výkonu trestu (Nasil TC NO x Nasil TC VT - -0,39). Velice nízká korelace je také u žen odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu ve skupině prvotrestaných a opakovaně trestaných (Nasil TC VT x Nasil TC VT Recid - 0,04).

Při podrobnějším zaměření na výsledky jednotlivých škál získáme opět zajímavé výsledky. Odsouzené měly charakterizovat svůj trestný čin na bipolární škále.

U škály č. 1 (*správný x nesprávný*) se vyjádřily k trestnému činu jako nesprávnému všechny skupiny. Nejnížší hodnotu měla skupina poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO - -3,0), nejvyšší pak opakovaně odsouzené za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid - -0,27).

Ve škále č. 2 (*malý x velký*) dokonce skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost získala kladnou hodnotu (Majet TC VT Recid – 0,80). Nejnížší hodnotu měla opět skupina poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost (Nasil TC NO – -2,67).

Škála č. 3 (*příjemný x nepříjemný*) vychází minusově pro všechny skupiny, nejnižší opět pro skupinu poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO - -3,00).

Škála č. 4 (*cenný x bezcenný*) vychází opět v negativních hodnotách pro všechny skupiny se stejnou nejnižší hodnotou.

U škály č. 5 (*poctivý x nepoctivý*) vychází nejnižší negativní hodnota opět u stejné skupiny, pozitivní hodnota pak u skupiny opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid - 0,18).

U škály č. 6 (*nepoškozující společnost x poškozující společnost*) vychází nejnižší hodnota opět u skupiny poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO - - 2,67), nejvyšší a pozitivní pak opět u opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 0,27).

Škála č. 7 (*prospěšný x zbytečný*) vychází negativně u všech skupin, nejnižší opět u stejné skupiny (Nasil TC NO - -3,0) a nejvýše u skupiny opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid - - 0,20).

Škála č. 8 (*účelný x neúčelný*) vychází negativně u 7 skupin (nejníže u stejné skupiny Nasil TC NO - -3,0), pozitivně u skupiny opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 0,64).

U škály č. 9 (*dobrý x špatný*) vyhodnotily škálu všechny skupiny záporně, nejniže i nejvýše stejné skupiny. (-3 a -0,73).

Škála č. 10 (*lehký x těžký*) byla vyhodnocena nejniže skupinou poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT - -2,92) a hned po ní skupinou poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO – -2,67). Pozitivní hodnotu má opět skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid - 0,36).

U poslední škály č. 11 (*spravedlivý x nespravedlivý*) byl opět nejnižší výsledek u skupiny poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO - -2,67) a pozitivní hodnotu získala skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid - 0,45).

U záznamového archu č. 3 – Hodnotový systém – nejvíce korelují skupiny žen odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení, a to prvotrestaných s opakovaně trestanými (Majet TC NO x Majet TC NO Recid - 0,96). Velkou shodu také vykazují skupiny prvotrestaných odsouzených žen za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení a ve výkonu trestu (Majet TC NO x Majet TC VT - 0,95), a skupina prvotrestaných žen za násilnou a majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO x Majet TC NO - 0,94). Nejméně korelují skupiny opakovaně trestaných žen za majetkovou a násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid x Majet TC VT Recid - 0,76) a skupiny odsouzených žen za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu – prvotrestané od opakovaně trestaných (Majet TC VT x Majet TC VT Recid - 0,77).

Pokud se zaměříme na výsledky některých hodnot z hodnotového systému, nabídnou se nám tyto výsledky:

U pozorované hodnoty č. 4 (*vlast*), kterou jsem zde zařadila spíše pro zajímavost, můžeme sledovat nejnižší výsledek u žen opakovaně trestaných za násilnou trestnou

činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 1,5), nejvyšší u opakovaně trestaných žen za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 2,25).

Hodnota č. 5 (*čisté svědomí*) byla nejvýše oceněna skupinou poprvé trestných žen za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO – 2,83). Vysoce ceněná je také poprvé odsouzenými ženami za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT – 2,80), opakovaně trestanými za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 2,79) a poprvé odsouzenými za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO – 2,78). Nejnižší výsledek je u skupiny opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 2,08).

U hodnoty č. 6 (*užitečnost společnosti*) získala nejvyšší průměr skupina odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO – 2,75), nejnižší pak skupina opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 1,17).

Hodnota č.23 (*společenské uznání*) získala nevyšší ocenění u skupiny opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 2,17) a nejnižší u skupiny opakovaně trestných žen za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 1,79).

Hodnotu č. 25 (*peníze*) má nejvýše postavenou skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid – 2,22) a hned po ní skupina opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid – 2,17). Nejnižší skupina opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 1,33). Hned po ní pak skupina poprvé odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT – 1,4).

U hodnoty č. 26 (*alkohol*) jen jedna skupina měla nulový výsledek, a to poprvé odsouzené za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO). Nejvyšší výsledek měla skupina opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO Recid – 1,0), hned po ní pak skupina opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid – 0,67).

U hodnoty č. 28 (*drogy*) měla nulový výsledek opět jen skupina poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO), hned po ní poprvé odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT – 0,07). Nejvyšší průměr byl shodný u skupin opakovaně trestaných ve výkonu trestu – a to

jak u majetkové, tak násilné trestné činnosti (Nasil TC VT Recid a Majet TC VT Recid – 0,83).

Každá ze skupin měla jinou hodnotu uvedenou v průměru jako nejvyšší:

- skupina poprvé trestaných za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO) – spravedlnost (3,0), pravda, svoboda, přátelství, děti, zdraví, dobré mezilidské vztahy (2,89)
- skupina opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení (Nasil TC NO Recid) – klid a spokojenost (2,67), pravda, svoboda, láska k rodičům, děti, zdraví (2,5)
- skupina poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT) – děti (2,93) a pak lásku k rodičům (2,86)
- skupina opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu (Nasil TC VT Recid) - děti (3,0) a pak na stejné úrovni – svoboda, přátelství, láska k ženě příp. muži a klid a spokojenost (2,83)
- skupina poprvé odsouzených za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO) – svoboda (2,97), pocit jistoty a bezpečí (2,93)
- skupina opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení (Majet TC NO Recid) – děti (2,95), pravda, zdraví (2,89)
- skupina poprvé trestaných za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT) – svoboda a děti (2,87), čisté svědomí (2,8)
- skupina opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu (Majet TC VT Recid) – dobré mezilidské vztahy (2,83), láska k ženě příp. muži (2,73)

5.3 Výsledky doplňujícího dotazníku

Vinných za trestný čin, za který byly odsouzené, se cítí 59 žen, vinu necítí 16 žen. Šest žen na otázku neodpovědělo.

Otázka z dotazníku:

Cítím se vinna za trestný čin, za který jsem odsouzena? ano - ne - byly uvedeny tyto odpovědi:

	Násilná trestná činnost		Majetková trestná činnost	
	Nástupní oddělení	Výkon trestu	Nástupní oddělení	Výkon trestu
ano	10	7	32	10
ne	2	3	8	3

Jako současný smysl života uvádějí následující hodnoty (pořadí je uvedeno podle četnosti odpovědí, číslo uvedené vedle hodnoty označuje počet žen, které danou hodnotu uvedly):

Děti, syn, dcera	29
Rodina	21
Přítel, partner, manžel	12
Spořádaně, slušně žít	9
Práce	4
Život bez drogy	4
Domov	4
Normálně žít	4
Rodiče, otec, máma	4
Neví	3
Život	3
Pes	3
Rodinný život	3
Svoboda	3
Začít znovu	3
Odpustit si	2
Být sama sebou, vážit si sebe	2
Rodiče	2
Smysl života	2
Vnoučata	2
Nic	2
Být dobrá máma	2
Lepší budoucnost	2
Být šťastná	2
Napravit chybu	2

Nepáchat trestnou činnost	2
Přátelé	2
Nový život	2
Odpykat si trest	2

Po jedné odpovědi pak bylo uvedeno: budoucnost, založit rodinu, zapomenout, sport, užívat si, příroda, obnovení trestního řízení, vzdělávání, seberealizace, změnit život tak, aby na sebe mohla být pyšná ona i její rodiče, zůstat slušným člověkem, přežít VT, já, klid, něco podnikat, zdraví, ustát situaci, být dobrá babička, být dobrý člověk, smířit se s trestem, sebejistota, láska, klidný život, rozdávat druhým lásku a bezpečí.

Tři odsouzené ženy z těch, které dotazník vyplňovaly, na otázku neodpověděly. Některé ženy uvedly více odpovědí, proto je množství odpovědí vyšší než počet žen, které na otázku odpověděly.

6. DISKUSE

Z výsledků je zřejmé, že se výzkumem podařilo zjistit spoustu zajímavých údajů. Cílem výzkumu bylo v první řadě porovnat osm zkoumaných skupin, což byl zároveň pracovní úkol č. 1. Porovnáním skupin jsem se dobrala těchto výsledků:

Pracovní úkol č. 2: U testu PIL získala nejnižší průměrnou hodnotu 83,14 skupina opakovaně trestaných žen za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu. Nejvyšší hodnotu získala skupina poprvé odsouzených žen za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu, a to 118,14. Že je tato hodnota téměř stejně vysoká jako u vysokoškolských studentů, je zajímavá informace. Příčinou může být to, že dotazníky vyplnily především ženy, které docházely na speciálně výchovné aktivity a byly ochotné ke spolupráci. V rámci těchto aktivit jsme hodně pracovaly na procesu přiznání a nápravy viny, sebeodpuštění a nalézání smyslu života. Nezodpovězenou otázkou zůstává, proč se stejným způsobem neodrazila aktivní účast ve speciálně výchovných aktivitách u žen odsouzených za násilnou trestnou činnost, které si jimi také prošly. Celkově můžeme sledovat u všech skupin, že vždy s opakujícím se trestem, ať už u násilné nebo majetkové trestné činnosti, v nástupním oddělení nebo ve výkonu trestu, se snižuje hodnota testu PIL. Již na první pohled je patrné, že s přibývajícím počtem trestů se u odsouzených žen snižuje vnímání smysluplnosti jejich života. Jejich ladění je více pesimistické, hraničící s depresí, zvláště u odsouzených

za násilnou trestnou činnost. Ve výkonu trestu panuje všeobecně tendence pracovníků vězeňské služby pracovat s prvotrestanými, nad opakovaně trestanými se spíše „láme hůl“. A výsledek přitom ukazuje na to, že právě opakovaně trestané ženy potřebují speciální odbornou pomoc.

Dále můžeme sledovat, že dochází k patrnému rozchodu ve vnímání smysluplnosti bytí u odsouzených za majetkovou a násilnou trestnou činnost, což můžeme sledovat ve výsledku korelací těchto skupin. Nejvíce spolu korelují poprvé odsouzené za majetkovou trestnou činnost v nástupním oddělení a výkonu trestu. K tomu, co může být příčinou tohoto výsledku, se vrátím dále.

Výpočtem F-testu se potvrdilo, že signifikantní rozdíl v rozptylech je opět mezi majetkovou a násilnou trestnou činností, tentokrát u prvotrestaných v nástupním oddělení. Vysoké rozptyly můžeme sledovat u více skupin. U násilné trestné činnosti bylo již při sběru dat zřejmé, že výsledky jsou více jakoby „rozkmitané“, nevyrovnané, již z čísel uvedených ve výsledných tabulkách byla zřejmá větší impulzivita odsouzených za násilnou trestnou činnost. U odsouzených za majetkovou trestnou činnost „rozkolísanost“ do takové míry patrná nebyla. U t-testů, ve kterých se měřily rozdíly v průměrech, se ukázalo, že to, zda je žena odsouzená poprvé nebo již opakovaně, hraje u většiny skupin významnou roli. Zajímavým výsledkem bylo celkové zhodnocení, kde žádný signifikantní rozdíl nevyšel. Z toho je zřejmé, že pokud by se skupiny podle daných kritérií od sebe neodlišily a hodnotily se jen celkově, nebylo by zřejmé, jaké jsou mezi nimi rozdíly. Každá skupina odpovídá odlišně na jiné otázky, dohromady jako celek pak působí celá skupina sourodě. Až při detailním zkoumání začínají být odlišnosti patrné.

Pracovní úkol č. 2: Bližším zkoumáním jednotlivých škál se jen potvrzuje, že skupina opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost je skupinou s nejnižším vnímáním smysluplnosti života, nejvíce depresivní. Také u majetkové trestné činnosti s každým dalším trestem klesá schopnost odsouzených žen nacházet smysl života, čísla však nejsou tak zarážející jako u násilné trestné činnosti. I z dalších výsledků bude zřejmé, že odsouzené za majetkovou trestnou činnost nemají s velkou pravděpodobností tolik pocitů viny a lítosti, jako ženy odsouzené za násilnou trestnou činnost.

V sebepoznání a sebeocení, na což se zaměřil záznamový arch č.1., vidíme, že na sebe ve velké míře shodně nahlízejí ženy opakovaně odsouzené za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení a výkonu trestu a to nikterak lichotivě. U žen odsouzených za majetkovou trestnou činnost není odlišení vzhledem k četnosti odsouzení tolik patrné jako u žen odsouzených za násilnou trestnou činnost, protože vysoce spolu korelují

skupina odsouzených poprvé a opakovaně za majetkovou trestnou činnost ve výkonu trestu. Dalo by se uvažovat o tom, co způsobuje, že ve výkonu trestu u žen odsouzených za majetkovou trestnou činnost se prvotrestané hodnotí tolik podobně jako opakovaně trestané. Zde se neodráží ani má výše zmíněná domněnka o tom, že skupina poprvé trestaných, které dotazníky vyplnily, byla tak trochu elitou v kolektivu. Faktem je, že opakovaně trestané ženy ve věznici „kralují“. Znají „pravidla hry“, dobře se ve výkonu trestu orientují, věznice je pro některé druhým domovem. Mají pak velký vliv na prvotrestané, což zde může hrát určitou roli. Zajímavostí pak je, proč stejným způsobem nepodléhají stejnému tlaku odsouzené za násilnou trestnou činnost. U těch je naopak patrné, jak odlišné je sebehodnocení u žen trestaných poprvé nebo opakovaně. Tyto skupiny spolu korelují nejméně, rozdíl se prohlubuje ve výkonu trestu.

Při bližším pohledu vidíme, že nejhůře se hodnotí skupina opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu. Jakoby se délkou trestu stupňovaly jejich výčitky svědomí, pocity viny, samy sebe hodnotí postupem trestu více negativně. Jiný proces ve vnímání můžeme sledovat u opakovaně trestaných za majetkovou trestnou činnost. Tyto ženy si budují od trestné činnosti jako toho, co je špatné a s nimi souvisí, stále větší odstup. Paradoxně na sebe začínají v některých aspektech nazírat lichotivěji než prvotrestané, případně stejně jako prvotrestané (viz škály – dobrá, neškodící, klidná, bezpečná, napravitelná, snášlivá, přátelská). Tendence hodnotit se lépe je zřejmá v nástupním oddělení. Je otázkou, nakolik toto nadnesené sebehodnocení odráží jejich vnitřní obranu proti tomu, aby začaly sebe zatracovat stejně jako ženy opakovaně odsouzené za násilnou trestnou činnost.

Pracovní úkol č. 4: Zajímavým způsobem celkový pohled na výsledky výzkumu doplňují výsledky záznamového archu č. 2 zaměřeného na postoj k trestnému činu. Vidíme u něj, že spolu korelují skupiny opakovaně trestaných žen za majetkovou trestnou činnost. Zajímavé je, jak odlišné hodnocení spáchaného trestného činu je u žen poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení a následně ve výkonu trestu. Jak jsem již výše uvedla, u odsouzených žen za násilnou trestnou činnost dochází v jejich „sebezpytování“ postupem času (od nástupního oddělení k výkonu trestu) k velkému posunu. V nástupním oddělení sice hodnotí trestný čin jako nejvíce závažný, ale ještě jeho špatné hodnocení neobracejí tolik proti sobě. Navazují na to pak jednotlivé fáze smířování se se skutečností uvedené na straně 37. Jakoby se všechny události potřebovaly uležet, aby se mohla odsouzená na to, co provedla, podívat reálným pohledem. Zažívá pak fázi hněvu na sebe a návazně na své okolí, trpí, smlouvá a pak přichází fáze deprese,

spojená se sebeobviňováním. Některé odsouzené mohou v této fázi ustrnout a po propuštění mohou samy sebe až už vědomě, nebo nevědomě trestat, a to takovým způsobem, že se dostanou zpět do výkonu trestu a jejich bludný a sebezničující kruh se zužuje a více a více uzavírá. Jsou sice pachatelé, ale také zároveň do jisté míry i oběťmi vlastního konání. Proto vnímám jako velice potřebnou pomoc v tom, aby mohly tyto odsouzené dospět do poslední fáze, kterou je usmíření se se sebou jako s viníkem. Pak lze očekávat, že se již zmiňovaný kruh, který je svírá, otevře a odsouzená žena bude moci zvládnout život po propuštění bez dalších velkých přehmatů. Uvědomuji si, že tyto úvahy jsou idealistické. Skutečnost je taková, že je menšina těch, které o adekvátní pomoc stojí. Faktem ale na druhou stranu je, že mnohdy odsouzené za násilnou trestnou činnost o mou pomoc nestály, ale když jsem si je přesto pozvala k rozhovoru, většinou po prvním překvapení, proč si je zvu, když se mnou mluvit nechtěly, projevíly vděčnost, že o ně někdo stojí a někdo se jim věnuje. Samozřejmě, že bylo třeba ohlídat hranice pomoci v tom, aby v ní nezačaly účelově hledat možnosti ještě dalších zisků, ale to už obnáší práce vězeňského psychologa, aby byl „stále ve střehu“ i u těch odsouzených, kteří právě procházejí fází sebeobviňování. Převážná většina opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost měla ve znaleckých posudcích diagnostikovanou smíšenou poruchu osobnosti a z toho je zřejmé, že práce s těmito ženami není rychlá, ale dlouhá, vleklá, potřebující značnou dávku trpělivosti, se schopností ocenit i malé, či spíše nepatrné změny.

U majetkové trestné činnosti vidíme tendenci s opakujícím se trestem snižovat závažnost trestné činnosti, zlehčovat její morální špatnost. Často jsem od odsouzených za majetkovou trestnou činnost slýchávala – „já jsem jen kradla, já nejsem jako ty mordy“. Hlavně v oddělení ostrahy měly tendenci opakovaně trestané za majetkovou trestnou činnost „brát spravedlnost do svých rukou“ a trestat odsouzené za násilnou trestnou činnost, zvláště, pokud se jednalo o trestnou činnost páchanou na dětech. To je již ale známá skutečnost, že jak ve výkonu trestu žen, tak ve výkonu trestu mužů mají „těžký život“ nejvíce ti, kteří ublížili dětem. Při konfrontaci s jejich trestnými činy si i opakovaně trestané za majetkovou trestnou činnost připadají, že to, co spáchaly, „nestojí vlastně ani za řeč“ v porovnání s těmi násilnicemi. Tento postoj se odráží v záznamovém archu č. 2 velice zřetelně.

Pracovní úkol č. 6: U posledního záznamového archu zaměřeného na hodnotový systém odsouzených žen měly k sobě nejbližší poprvé odsouzené ženy za majetkovou a násilnou trestnou činnost, a to obě skupiny prvotrestaných v nástupním oddělení. Zde k sobě měly blízko i skupiny poprvé odsouzených žen za násilnou trestnou činnost

v nástupním oddělení a výkonu trestu. Nejnižší korelaci měly opakovaně trestané ženy za majetkovou a násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu, ale i u nich byla korelace poměrně vysoká. Některé uvedené hodnoty v hodnotovém systému jsou natolik všeobecně uznávané, že je uznávají i ženy ve výkonu trestu. Ve výsledcích jsem se zaměřila na některé z hodnot, které mohly vykazovat rozdíly. Například u opakovaně trestaných za násilnou trestnou činnost ve výkonu trestu byla nejnižší hodnota u slova vlast. Mnohé z této skupiny žen mi při rozhovoru sdělovalo, že jejich případ byl natolik medializovaný, že se nikde v naší republice nebudou cítit dobře a bezpečně a z toho důvodu uvažovaly po propuštění o odchodu do ciziny a více či méně aktivně studovaly cizí jazyky. Jaké hodnoty konkrétně která skupina upřednostňuje je uvedeno na konci výsledků u třetího záznamového archu, takže je nebudu znovu uvádět. Všechny z upřednostněných hodnot jsou vysoce ceněné i běžnou společností a ukazují na to, že i v hodně narušených osobnostech odsouzených žen je skrytá touha po tom stejném a dobrém jako u běžné populace.

Kdybych se nyní měla vrátit ke stanoveným cílům práce, zůstává z mé stany ještě nezodpovězená otázka stanovená v pracovním úkolu č. 5, pro kterou skupinu je nejpříjemnější pracovat s otázkou viny a která je tomuto tématu pravděpodobně natolik uzavřená, že je třeba volit jiný přístup než s nimi rovnou řešit jejich vinu. Nejlépe se s tématem viny bude podle výsledků asi pracovat se skupinou poprvé odsouzených za násilnou trestnou činnost v nástupním oddělení, kdy hodnotí svůj trestný čin nejvíce negativně. O možnosti otevřenosti této komunikace se psycholog může přesvědčit již u vstupního vyšetření, které probíhá v rámci nástupního oddělení. U násilné trestné činnosti se jedná o tresty delší a času na práci s nimi je tedy relativně dost. Je třeba ale nepromeškat ten vhodný čas, kdy je možno navázat vztah založený na důvěře mezi odsouzenou a psychologem, aby následně probíhající psychoterapie měla ten správný efekt. Pokud se odsouzená cítí odbytá právě v tuto dobu, hůře se pak již bude propásnutá důvěra.

Specifickou skupinou pak budou opakovaně trestané za násilnou i majetkovou trestnou činnost jak v nástupním oddělení, tak ve výkonu trestu. U opakovaně odsouzených za násilnou trestnou činnost vidíme z výsledků potřebu pomoci jim z již zmiňovaného bludného kruhu sebezatravování a dalších negativních pocitů. U opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost se nabízí na jednu stranu pomoc v posílení smysluplnosti života, na druhou stranu ale také vyzdvihnutí trestné činnosti jako toho, co je nesprávné a nemorální a co může také poškozenému hodně ublížit. V rámci již zmiňovaného Psychologického poradenského programu ve spolupráci s probační a mediační službou se

mi osobně osvědčila metoda nácviku lepší empatie, tzn. většího vcítění se do oběti. Např. u kapsářek imaginační cvičení, ve kterém jsou ony samé již staré a nemohoucí, mají vypočítané přesně peníze tak, aby ten měsíc vyžily, a někdo je nyní okrade, ony nemají sílu se bránit a následně pak ale nemají z čeho žít. U odsouzených za násilnou trestnou činnost by takové cvičení vedlo ještě k hlubší depresivně, u opakovaně odsouzených za majetkovou trestnou činnost takováto cvičení naopak mohou vést k pochopení toho, jak moc mohou ublížit. Když zmíním ještě jeden příklad z praxe – u jedné takovéto imaginace se zlodějka zarazila, protože si uvědomila, že ta stará paní („babka“), kterou okradla, mohla mít z té krádeže infarkt a ona by tak zavinila smrt stejně tak jako jí odsuzované vražedkyně. Tím u ní proběhla korektivní emoční zkušenost, která mohla nastartovat jiné vnímání majetkové trestné činnosti. To, že ženy odsouzené za násilnou a majetkovou trestnou činnost, zvláště pak u recidiv, potřebují odlišný přístup, vnímám jako velice cenné zjištění plynoucí z provedeného výzkumu.

Umím si sama přestavit, že tato uvedená zjištění by mi při nástupu do zaměstnání jako vězeňskému psychologovi pomohla vyvarovat se některých chyb, kterých jsem se při „zaučování“ dopustila. Pro mne samotnou byly výsledky přínosné i po letech praxe ve vězeňském prostředí.

ZÁVĚR

Tato rigorózní práce ve své teoretické části osvětluje téma viny, a to především viny odsouzených žen ve výkonu trestu. Aby se ten, kdo se provinil, mohl viny zbavit, potřebuje projít jakýmsi „očistným“ procesem, který vede k usmíření se se sebou. Praxí a zkušenostmi jsou ověřené určité kroky k tomu, aby se od provinění až k usmíření došlo. Významné je přijetí trestu, projev lítosti a snaha o nápravu toho, v čem se jednotlivec provinil. Takovéto kroky svědčí o přijetí odpovědnosti za své jednání. Pokud se člověk stává odpovědným za své jednání, často se tím projevuje jeho ochota začít se více podílet na utváření svého života a tím pocíťování větší smysluplnosti vlastního bytí.

Často se těžkým krokem v tomto procesu ukazuje odpuštění. Provinilec neví, jak si má odpustit, co má proto udělat, aby se už netrápil vinou. Většinou vývojem od toho, „kdo za nic nemůže“ k tomu, kdo se snaží vinu napravit a být v tom aktivní, dochází i k postupnému utichání dříve vysoce emotivně prožívanému pocitu viny a místo něj zaobírá místo v prožívání pocit vlastní smysluplnosti, užitečnosti a tím i jakési vděčnosti za život. Jedná se samozřejmě o ideál, který se v praxi těžce následuje.

Ve výzkumné části se ukázalo, jak významnou roli může hrát práce s vinou u odsouzených žen za násilnou trestnou činnost, a to hlavně v nástupním oddělení. Specifický přístup si vyžadují opakovaně odsouzené za násilnou trestnou činnost. Ty se ukázaly jako skupina na hranici depresivního stavu, zároveň však musí v rámci výkonu trestu svým způsobem bojovat o přežití a nemají příliš možnost se zabírat svými vlastními pocity. Zde se nabízí místo pro vězeňského psychologa, aby s touto rizikovou skupinou terapeuticky pracoval.

Z výsledků výzkumu dále vyplynulo, že opakovaně odsouzené za majetkovou trestnou činnost potřebují odlišný přístup. Samy si pravděpodobně natolik zracionalizovaly svou trestnou činnost, že ji již nepokládají mnohdy za morálně závadnou, naopak si umí vysvětlit, že vlastně nikomu nic zlého nekonají. Také ony však vedle toho potřebují posílit vnímání vlastního smyslu života.

Práce nabízí vodítko hlavně začínajícím psychologům ve Vězeňské službě ČR, může však přinést zajímavé informace i déle působícím forenzním psychologům a ostatním specialistům pracujícím jak ve vazbě, tak ve výkonu trestu odnětí svobody.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BARTOŠ, G. *Nemoc, nebo duchovní krize?* Psychologie dnes, 2002, 5, str. 20-21.
2. BAŠTECKÁ, B., GOLDMAN, P. *Základy klinické psychologie. 1.vydání.* Praha: Portál, 2001. 440 s. ISBN 80-7178-550-4
3. BAŠTECKÁ, B. *Klinická psychologie v praxi. 1.vydání.* Praha: Portál, 2003. 416 s. ISBN 80-7178-735-3
4. BERNARD, J., CHODURA, B., KRATOCHVÍL, R.: *Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody.* Praha, Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2005, 2005.
5. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Hranice. 2.vydání.* Praha: Návrat domů, 2006. 266 s. ISBN 80-7255-055-1.
6. ČÍRTKOVÁ, L.: *Finanční zločinci.* Psychologie dnes, 2006, 10, str. 16-18.
7. ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-86-4.
8. DIAMANT, J.: *Syndrom 21. století.* Psychologie dnes, 2007, 9, str. 55.
9. DÖLLING, D.: *Teoretické a právní základy narovnání mezi obětí a pachatelem v SRN.* České vězeňství, 2003, 3, str. 24-31.
10. FRANKL, V.E. *A přesto řící životu ano. 3. vydání.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 175 s. ISBN 80-7192-848-8.
11. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši.* Brno: Cesta 1994. ISBN 80-85319-39-X.
12. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu.* Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.
13. GERLOCH, A., HUNGR, P., ZOUBEK, V. *Úvod do teorie práva a právního státu.* Praha: 1995. ISBN 80-85981-16-5.
14. HÁLA, J.: *Bolest vězení.* České vězeňství, 2008, 1, str. 25-26.
15. HÁLA, J.: *Programy narovnávání.* České vězeňství, 2006, 4, str. 12-13.
16. HARTL, P. *Psychologický slovník. 1.vydání.* Praha: Budka, 1993. ISBN 80-90 15 49-0-5.
17. JASPERS, K. *Otázka viny. Příspěvek k německé otázce. 1. vyd.* Praha: Academia, 2006. 144 s. ISBN 80-200-1455-1.
18. JELÍNEK, J., SOVÁK, Z. *Trestní zákon a trestní řád. 20. vydání.* Praha: Linde, 2004. 959 s. ISBN 80-7201-450-1.
19. KAZDA, L.: *Imaginativní techniky v pozitivní psychoterapii.* Psychologie dnes, 2003, 5, str. 26-27.

20. KEJDOVÁ, M. *Právo I. Vybrané přednášky*. Brno: Institut mezioborových studií, 1998.
21. KOHÁK, E. *Hesla mladých svišťů*. Praha: Kalich, 2000.
22. KOMÁREK, S.: *Šamanství bez namáčení*. Psychologie dnes, 2006, 3, str. 8-10.
23. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vydání. Praha: Portál, 2006. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
24. KRÁLOVÁ, J.: *Inspirace všedního dne*. Psychologie dnes, 2007, 7-8, str. 54-55.
25. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. přeprac. vydání. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-122-0.
26. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak zvládat depresi*. 2.rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003. 176 s. ISBN 80-247-0575-3.
27. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Kdy je člověk šťastný*. Psychologie dnes, 2007, 4, str. 46-49.
28. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Kvalitativní zkoumání smysluplnosti života*. Psychologie dnes, 2006, 11, str. 34-35.
29. KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 1.vydání. Praha: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-33-3.
30. KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*. 1.vydání. Praha: Portál, 2004. 200 s. ISBN 80-7178-835-X.
31. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. 1.vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 204 s. ISBN 80-247-1370-5.
32. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychoterapie a duchovní péče*. Československá psychologie, 1993, 6, str. 549-551.
33. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Kdy je člověku dobře*. Psychologie dnes, 2004, 10, str. 20-22.
34. KULKA, J.: *Štěstí! Co je to štěstí?* Psychologie dnes, 2003, 10, str. 17.
35. LACHMANOVÁ, K.: *Vězení s klíčem uvnitř*. 1. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-127-0.
36. LANGMEIER, J.: *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: AVICENUM, 1991.
37. LEWIS, C.S.: *Problém bolesti*. 1.vydání. Praha: Návrat domů, 1998. ISBN 80-85495-89-9.
38. MAŘÁDEK, V.: *“Krise v krizi“ a její výskyt ve vězeňském prostředí*. České vězeňství, 1995, 1, str. 8-9.
39. MATĚJČEK, Z.: *Praxe dětského psychologického poradenství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 336 s. ISBN 80-04-24526-9.
40. MATĚJČEK, Z.: *Rodiče a děti*. 2. vydání. Praha: Avicenum, 1986. 336 s.

41. MELLO, A.: *Cesta k lásce*. 1. vydání. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-58-6.
42. NOVOTNÝ, A.: *Biblický slovník*. Praha, Kalich 1956.
43. PESECHKIAN, N.: *Kupec a papoušek*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-60-8.
44. PÖTHE, P.: *Vnitřní hranice dětských zločinců*. Psychologie dnes, 2004, 11, str. 17-19.
45. REITEROVÁ, E.: *Statistické techniky a možnosti realizace výzkumu v psychologii*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
46. ROSTKOWSKI, W.: *Smysl a cíl trestu z pohledu státu*. České vězeňství, 2003, 3, str. 39-4
47. ŘÍČAN, P.: *Psychologie náboženství*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 328 s. ISBN 80-7178-547-4.
48. SOUKUPOVÁ, T.: *Jaký je smysl vašeho života?*. Psychologie dnes, 2004, 10, str. 17-19.
49. SVOBODA, M.: *Metody psychologické diagnostiky dospělých*. 1. vydání. Praha: CAPA, 1992. ISBN 80-7064-036-5.
50. ŠKOPEC, J.: *Stanfordský experiment*. České vězeňství, 1997, 2, str. 58-59.
51. TIPPING, COLIN C.: *Radikální odpuštění*. Praha: Medium 2006. 277 s. ISBN 83-87025-51-8.
52. URBANOVÁ, M.: *Problém smyslu života u mladistvých delikventů*. Bulletin VÚP SNV ČSR, 1972, 7, str. 38-54.
53. WEST, T.: *Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody*. České vězeňství, 1994, 4, str. 26-28.
54. TOURNIER, P.: *Vina*. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-40-6.
55. VALEČKOVÁ, H.: *Osobnost odsouzených žen a charakter trestné činnosti*. Diplomová práce, Olomouc, FF UP 2007.
56. VODÁČKOVÁ, D.: *Krizová intervence*. 1. vydání. Praha: Portál 2002. 544.s. ISBN 80-7178-696-9.
57. WATZLAWICK, P.: *Všechno dobré je k něčemu zlé*. 1. vydání. Praha: Konfrontace 1995. ISBN 80-901773-5-2.
58. ZAPLETAL, J.: *Kriminologie*. 1. vydání. Praha, Policejní akademie ČR, 1994. 174 s.
59. ZIMBARDO, P.: *Pomáhá psychologie lidem?* Psychologie dnes, 2005, 1, str. 36-38.

Dále byly použity tyto další zdroje:

- zápisy ze sociálně psychologického výcviku Stráž pod Ralskem 2006
- zápisy z přednášek, Univerzita Palackého Olomouc 1991-1996

- zápisy z logoterapeutického výcviku v Brně 1995-1998
- seminární práce od F. Rigela: Psychologie výkonu trestu a vazby, 2001
- písemná práce z filozofie od Š. Vymětala: Problematika viny u K. Jasperse a pokus o její aplikaci do oblasti psychologie mimořádných událostí
- Vnitřní řád věznice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu odnětí svobody do Věznice Opava – objekt Olomoucká, 2007
- pracovní materiál pro interní užití „Prevence sebevražd ve vězeňství“
- Trestní předpisy, přestupky, výkon trestu a výkon vazby, probační a mediační služba, vydal Sagit podle stavu k 23.5.2001
- příručka k PIL – testu smyslu života

SEZNAM PŘÍLOH

1. Kazuistika č. 1 a č. 2
2. PIL
3. Záznamový arch č. 1 – Sebepoznání a sebeocení
4. Záznamový arch č. 2 – Postoj k trestnému činu
5. Záznamový arch č. 3 – Hodnotový systém
6. Dotazník
7. PIL – výsledné grafy, korelace, F-test a t-testy
8. Záznamový arch č. 1 – výsledné korelace a grafy
9. Záznamový arch č. 2 – výsledné korelace a grafy
10. Záznamový arch č. 3 – výsledné korelace a grafy
11. Vybrané články z Vnitřního řádu Věznice Opava

Příloha č. 1

1. kazuistika je příkladem násilné trestné činnosti

Lenka, narozená v roce 1975

(vstupní psychologické vyšetření bylo vypracováno v červnu 2001 ve Věznici Pardubice)

Anamnestické údaje:

Jmenovaná vyrůstala v silně konfliktní rodině. Otec řadu let pracoval jako dělník, matka jako kuchařka. V době nástupu odsouzené do VT byl otec v invalidním důchodu a matka pracovala v bezpečnostní službě. Otec hodně pil, rodiče se prali, matka s dětmi často před otcem utekla k babičce, která bydlela ve stejném domě. Odsouzená měla mentálně postiženou sestru, do jejích osmi let vyrůstala v rodině, pak byla v ústavu, dva roky před nástupem odsouzené do výkonu trestu zemřela. Má ještě mladší sestru. Přes neharmonické prostředí neměla nikdy potřebu z domova utéct. Zázemí cítila u babičky, kterou měla raději než mámu.

Na základní škole se učila dobře, v 7. a 8. třídě měla trojku z chování, opakovaně se prala. SOU obchodní ukončila ve druhém ročníku z důvodu gravidity – až do 5. měsíce nevěděla, že je těhotná. Partner – otec dítěte se s ní rozešel. Se synem bydlela u rodičů. Když bylo dítěti asi 1,5 roku, udusilo se igelitovým sáčkem, který si natáhlo na hlavu.

Absolvovala rekvalifikační kurz kuchař – číšník, většinou pracovala jako servírka. Několik měsíců byla nezaměstnaná a evidovaná na ÚP. Nezaměstnaná byla i před nástupem do VT, pobírala podporu v nezaměstnanosti.

Vdala se v 19 letech po téměř roční známosti, po roce manžel začal pít. Pil již dříve, kvůli ní pití omezil. Později se však k pití vrátil. Pracoval jako číšník, v práci se seznámili. Byl nepřiměřeně žárlivý, agresivní, konflikty trvaly celých pět let. Když byla odsouzená ve vazbě, oba podali žádost o rozvod. V současné době je rozvedená a používá své dívčí příjmení.

Psychický stav: Alkohol konzumuje příležitostně, od 17 let po smrti syna ve stejné době začala i kouřit. Venku 3-4 krabičky denně, ve výkonu trestu 10-15 cigaret denně. Ve 20 letech ve společnosti známých manžela začala brát pervitin, asi po roce a půl užívání ukončila. V době užívání pervitinu byl manžel ve výkonu trestu. Žádné problémy spojené s užíváním drogy neměla a nemá.

Uvádí dva suicidální pokusy, první 4 roky před VT, kdy se chtěla oběsit, už stála na židli, nakonec si to rozmyslela. Druhý pokus byl v souvislosti s trestným činem. V rodině se suicidium nevyskytlo.

Na psychiatrii byla umístěna asi na 10 dní po spáchání trestného činu, asi měsíc brala léky na spaní, sama požádala o ukončení medikace. Ze zdravotních potíží uvádí ledvinové kameny, žaludeční vředy, aktuálně bez obtíží.

Mívá úzkostné sny. Domnívá se, že s pocitem viny se nikdy nenaučí žít, zároveň však hovoří o klidu, který potřebuje.

Ve vazbě byla 10 měsíců bez adaptačních obtíží.

Explorace: Během rozhovoru je uzavřená, odtažitá, odpovědi jsou značně odlišné od údajů uvedených ve spise – vědomě či nevědomě je zkresluje ve svůj prospěch. Mimika je až nápadně chudá.

Dle znalců netrpí duševní poruchou, pouze poruchou osobnosti s rysy anetičnosti, zvýšené dráždivosti, s emoční labilitou, sklonem k nebrzděným afektivním projevům a reakcím. Je egocentrická, sociálně méně přizpůsobivá, bez dostatečně rozvinutých vyšších sociálních a

etických citů, bez morálních zábran, chování je ovlivňováno především momentálními pocity a potřebami, vždy patřila k sociálně rizikové společnosti. Podle znalců je pravděpodobnost nápravy velmi malá.

Kriminální anamnéza: Odsouzená je poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, v minulosti byla 1x soudně trestaná za podvod podmínkou na 10 měsíců. V době podmínky spáchala další trestný čin, a to trestný čin vraždy. Usmrtila svou tříletou dcerku. Odsouzená byla na 17 let (výjimečný trest) do věznice se zvýšenou ostrahou. Z její rodiny byl soudně trestán otec, snad za ublížení na zdraví. Soudně trestán byl i její bývalý manžel. Odsouzená svou vinu připouští, trest považuje za částečně spravedlivý. Bude žádat o podmíněné propuštění.

K trestné činnosti uvádí, že byla v situaci, kterou nebyla schopna řešit. Žila v dlouhodobě konfliktním vztahu s manželem, který hodně pil a docházelo z jeho strany k fyzické agresi. Byla na něm ekonomicky závislá, měla na měsíc asi 2000,- Kč. Uvádí, že se s manželem chtěla několikrát rozejít, on jí vždy slíbil nápravu. Toto tvrzení je v rozporu s údaji v soudním spise, kde je uvedeno, že manžel odsouzené měl mimomanželský vztah, chtěl se rozvést a založit si novou rodinu. Chtěl také požádat o svěření dcery do své péče. Dle verze odsouzené se bývalý manžel o dceru nezajímal, bylo mu všechno jedno, a když se ona sama rozhodla pro sebevraždu, chtěla si „vzít dceru s sebou“, protože by se o ni neměl kdo postarat. Zvolila smrt oběšením, avšak přetrhla se šňůra. Když se probrala, šla na policii se sama udat. Uvádí, že dnes by řešila vše jinak, má výčitky svědomí.

Ve spise je uvedeno, že se zabitím dcery snažila pomstít manželovi za to, že si našel novou partnerku, chtěl se rozvést a vzít si dceru do péče. Manželství bylo disharmonické. Manželé se často hádali, stěhovali se z ubytovny na ubytovnu. Je zde dokonce zmínka, že odsouzená manžela fyzicky napadla. Na druhé straně jejího manžela jeden společný známý hodnotil jako nezodpovědného člověka. Faktem je, že před spácháním trestného činu měl její manžel novou partnerku a nemohl se rozhodnout, s kterou z žen bude žít. Vzniklou situaci vyřešila odsouzená spácháním trestného činu.

Věznice Opava - červenec 2005

Ods. sama zažádala o rozhovor. Na začátku rozhovoru byla znovu krátce probrána anamnéza, protože odsouzená byla společně s ostatními přemístěna do Opavy z Pardubic, kde se rušila ženská věznice a tak došlo i k výměně psychologa. Nyní šlo o první významnější kontakt s psychologem v Opavě. Je zde za úkladnou vraždu své 3leté dcery. Dostala 17 let, 5 let má za sebou. Pracovala ve vnitřním provozu věznice v kuchyni, kde však „kšeftovala“ a byla slovně agresivní vůči ostatním. Navázala zde intimní vztah s jinou odsouzenou, které jediné – jak sama uvádí - se může svěřovat.

Manželství jejích rodičů bylo nedobré. Otec matku fyzicky napadal. Má mladší sestru, která se z toho nervově zhroutila. Její vzpomínky na to jsou také velice negativní. Další mladší sestra byla postižená, již zemřela. Přes nepříjemné zážitky z dětství se nakonec vztahy s rodiči ustálily a před nástupem trestu byly dobré. S mladší sestrou hodnotí vzájemný vztah jako výborný.

První partner ji bil, rozešli se. Její manžel byl půl roku po svatbě a předtím ještě během chození „jiný“, ona byla servírka, on číšník. Její otec ji už v tu dobu ale varoval, že se s ním bude hodně trápit, vyzýval ji, aby se s ním rozešla. Ona jej neposlechla. Později manžel začal být chorobně žárlivý, fyzicky ji napadal, má po těle několik jizev, které ukazuje. Neviděla jiné východisko, než že si vezme život. Dvakrát se s ním rozešla, on ji umluvil, aby se vrátila. Nedokázala si představit, že svou dcerku nechá takovému chlapovi, chtěla ji vzít s sebou. Zabila dceru, sama přežila.

Nyní se snaží o obnovu soudu, chce mít kratší trest, znovu pročitá všechny papíry, doléhá to na ni. Nesnáší kolektiv, nezvládá se. Má děsivé, živé sny, ve kterých ji dcera navštěvuje, někdy i otec. Během rozhovoru se nepřiznala ke smrti prvního dítěte. Tvrdí, že měla jen dcerku, poté byla dvakrát na potratu.

Jak sama uvádí, utápí se ve vině, že zabila dcerku a také urychlila tátovu smrt (otec během jejího výkonu trestu zemřel, odsouzená se domnívá, že se kvůli ní utrápil). Sama sebe nenávidí, v současné době nevidí možnost, že by to mohlo být jinak.

V rámci psychoterapeutického sezení přehráváme symbolickou přítomnost dcery i otce. Když je postupně provedena výměna rolí a ona je postavena do rolí otce a dcery, připouští, že jí oba odpustili. Ona se s nimi ve svém nitru není ochotna rozloučit, chce, aby byli s ní. Terapeuticky je vedena k tomu, aby se s nimi dokázala rozloučit, aby „šli do nebe“. Ukazuje se, že ještě nedokázala odpustit otci, že zemřel a nepočkal na ni. Sezení je pro ni psychicky velice náročné, sděluje, že potřebuje čas, aby si některé věci v sobě sama srovnala. Sezení opouští s tím, že mi sama sdělí, když bude chtít za mnou přijít.

Listopad 2005 - Sama si odsouzenou zvu k sobě. Z její strany zájem nebyl. Sděluje, že ji minulý rozhovor velice „rozložil“, necítí ještě ten správný čas si to v sobě řešit. Ve výkonu trestu potřebuje být v klidu, který by při vzpomínkách neměla. Téma je pro ni ještě nadmíru bolavé. Ví, že ji to čeká, že se s tím, že otec a dcera nežijí, musí vyrovnat, ale ještě si chce dát čas. Prosí o nějakou relaxační hudbu. Připouští však, že od minulého rozhovoru již nemá tak živé sny s dcerou a otcem. S tímto odchází.

Odsouzená byla pracovně zařazena v prádelně a po nějaké době byla přijata zpátky do kuchyně. Během našich běžných kontaktů se chovala odtazitě. V práci v kuchyni získala místo „brigádyrky“ (vedoucí odsouzených). Opět se na ni jako již v minulosti začaly po čase množit stížnosti - jak na arogantní až agresivní chování, tak na „kšefty“, které mezi kuchyní a oddělením výkonu trestu probíhaly. V srpnu 2008 byla vyřazena z práce v kuchyni a dostala kázeňský trest.

Říjen 2008 – Sama si po dlouhé době požádala o rozhovor. Její zakázka zněla, že jí čím dál více vadí spoluodsouzené, má čím dál větší problém se ovládat. Bojí se, že již dlouho nevydrží a něco provede – tzn. když ji zase některá z odsouzených bude slovně atakovat, projeví se agresivně.

Má potřebu mi vysvětlit, že v kuchyni byla zvolena brigádyrkou proti své vůli, že vedoucí nedbala na její protest. Vzhledem k tomu, že jí vedoucí kuchař svěřil úkoly a již se dále nestaral o jejich provedení, musela být občas vůči ostatním odsouzeným hodně důrazná, aby práce byla provedena. Sděluje, že se její důraznost mnohým z její směny nelíbila a chodily si stěžovat. Znovu naléhala na vedoucí, že nechce zastávat funkci brigádyrky, ale nebyla vyslyšena. Připouští svou chybu v drobném obchodování s potravinami z kuchyně. Má problém odmítnout několik málo odsouzených, když od ní chtějí něco z kuchyně získat. Sama jako brigádyrka má slušný příjem na to, aby si v rámci nákupu mohla, co potřebuje, koupit.

Dále ventiluje zlost na některé odsouzené, stěžuje si na primitivitu některých, na zlobu jiných. Spokojená však není ani se sebou. Znovu uvádí, že se nemá ráda. Když je jí připomenuto, že to již v jednom sezení zaznělo, je velice zaražená. Sděluje, že si právě uvědomila, že se za více než tři roky nikam neposunula. Má pořád stejné problémy, které ale nijak neřeší. Projevuje tentokrát zájem o souvislejší práci na sobě. Z jejího rozhodnutí je zařazena do začínajícího sociálně psychologického výcviku ve výkonu trestu. Po propuštění se chce odstěhovat z této republiky, protože tady jí prý bude vše připomínat dceru. Zatím není schopna připustit, že by si smrt dcery mohla odpustit.

V rámci skupiny v sociálně psychologickém výcviku dobře spolupracuje. Když se na konci výcviku nabízí téma viny, patří k těm ženám, které toto téma ve skupině probírat nechtějí. Má zájem o individuální práci.

Během dalšího období jí umírá babička, kterou měla raději než matku. Uvědomuje si, že kvůli „přežití“ ve vězení se opět další bolestnou záležitostí snaží v sobě potlačit. Dochází však sama k rozhodnutí, že s otcem i babičkou se adekvátně rozloučí po propuštění přímo na jejich hrobech. Se smrtí syna se již také částečně vyrovnala, protože jeho smrt způsobila, jak sama uvádí, maximálně nedbalostí. Uvědomuje si, že jedinou vinou, se kterou si neumí poradit, je to, že zabila svou dceru.

Jako psychoterapeutické východisko z této situace se nabízí práce s odčiněním viny. Ve vězení se vyrábějí příležitostně dárky pro děti. Odsouzená je zatím v takovém stádiu, kdy téma dětí je pro ni ještě v jakékoli formě příliš náročné.

Jako přijatelné řešení se do budoucna pro ni z hlediska možnosti odčinit svou vinu nabízí možnost dobrovolně v rámci svého volna se podílet na aktivitách pro jiné děti, ať už nemocné, nebo opuštěné. Sama se sžívá s nadějí, že pokud nějakému dítěti pomůže zachránit život, případně mu pomůže přežít něco těžkého, bude moci nalézt sama pro sebe odpuštění. Připouští, že „život za život“ je adekvátní cena. Odsouzená si sama musí stanovit úkol, který by pro ni v rámci jejích možností byl reálný. Reálnost cíle může psychoterapeut korigovat. Pro odsouzenou dále bude vhodná skupinová psychoterapie, kde budou přítomni i muži. Její problematický mužský vzor, který má hluboce vrytý, je těžké měnit v ženském kolektivu.

2. kazuistika je příkladem majetkové trestné činnosti

Olina, narozená v roce 1966

(vyšetření bylo vypracováno v únoru 2007 ve Věznici Opava)

Anamnestické údaje: Vlastní, biologické rodiče jako dítě nepoznala. Z kojeneckého ústavu si ji asi v 1 roce vzali pěstouni, kteří si ji později adoptovali. Jednalo se o starší, bezdětný pár, vzdělaný. Matka pracovala jako úřednice a otec jako technický náměstek. Kladli na ni vysoké požadavky, byli na ni velice přísní. Vyrůstala jako jedináček. V rodině byli vysoce postavení a vzdělaní lidé, byla přirovnávána k ostatním dětem z rodiny. Rodiče se o ni starali, cítila však již odmala, že něco není mezi nimi v pořádku. Nedokázali se s ní pomazlit, některé věci jí nevěřili. Když jim sdělovala, že ji strýc osahává, byli na ni zlí, že to nemůže být pravda.

V dospělosti vyhledala svou vlastní matku. Konstatuje, že udělala velkou chybu, protože tato žena od ní potom chtěla vymáhat pod různými záminkami peníze.

V základní škole byla spokojená, prospěch měla výborný, v kolektivu se také zařadila bez problémů. Vždy hůře snášela samotu, má ráda kolem sebe lidi. Po ukončení základní školy se s rodiči společně dohodli na studiu gymnázia. Během studia začala dělat vrcholově sport - závodní kanoistiku. Přesto zvládala studovat i školu, kde také odmaturovala. Po škole chtěla pokračovat ve studiu v Praze v oboru trenérství, ale na tuto školu se nedostala. Chtěla odejít od rodičů, kteří byli stále stejně přísní. Vzala místo v Dukle Trenčín, závodila za ni. Tam se seznámila s prvním manželem. Manželství trvalo jen rok, byl to "úlet". Z manželství jí zůstal nejstarší syn. Vrátila se k rodičům. Se synem si pak v krátkém čase sehnala ubytovnu. Rodiče jí pomáhali, začala studovat pedagogickou fakultu - obor tělesná výchova v kombinaci s psychologií. Později si dodělala také doktorát. Dále závodila, zaměřila se na triatlon a následně na cyklistiku. V cyklistice ji trénoval nynější manžel. Byl v tu dobu ženatý. Když otěhotněla, rozvedl se. To již spolu 4 roky žili. V manželství se narodily dvě děti. Manžel si zvyknul na to, že se o vše starala.

Rodiče jí dali ještě před svatbou volbu - buď oni nebo manžel. Vybrala si manžela. Od té doby s rodiči nekomunikovali. Až z vazby začala psát mámě, kontakt se podařilo navázat. Otec již zemřel.

Manžel se nestaral o to, aby zajistil rodinu. Ona mu sháněla práci, a když nebyly peníze, ona se musela starat, jinak ji zbil. Proto také udělala několik menších podvodů. Měla podmínky. Později založila firmu, zařídila vše, aby firma mohla fungovat. Dále se již staral její manžel. Zvykli si na vysokou životní úroveň, nějakou dobu žili poměrně harmonicky. Když se narodila dcera, měl manžel v práci milenku. Když to zjistila, zhroutila se. Později s jejím úsilím manželství začalo opět relativně fungovat. Když se později kvůli nečistým obchodům dostal manžel do vazby, seznámil se tam s dalšími obviněnými. Jen náklady na manželovu 5týdenní vazbu (právník, úplatek za propuštění) ji přišly na 350 000,-Kč.

S jedním ze známých z vazby později chvíli začala žít. Chtěla se rozvést a vzít si nového přítele. Manžel jí začal dělat doma peklo, vyhrožoval jí tím, že ublíží dětem... Později jí slíbil, že se jí pomstí. A své slovo podle ní dodržel. On ji šel na policii udat a dostal ji do vězení. Píše jí nyní dopisy, kde jí sděluje, že je pro něj přijatelnější, aby byla ve vězení, než s jiným mužem. Sám si již přitom domů nastěhoval mladou přítelkyni. Nemá peníze, vydírá děti... Odsouzená strávila 3,5 měsíce ve vazbě a tam si hodně věcí uvědomila. Nyní má zájem o psychologickou péči.

Obavy má o děti. Vzhledem k tomu, že manžel bude také odsouzen k nepodmíněnému testu, neví zatím, kdo se o děti bude starat.

Explorace: Jedná se o odsouzenou drobné, štíhlé, sportovní postavy, upravenou. Na dotazy odpovídá obšírně, překotně, odbíhá k jiným tématům. Odpovědi jsou adekvátní. Během rozhovoru je plačtivá, neklidná, projevuje se u ní sklon k manipulacím.

Jedná se o osobnost nezralou, schizoidní, což u ní způsobuje v životě iracionální jednání a rozhodování. Nežije v souladu rozumu a emocí, neumí se svou emocionalitou zacházet, ani ji kontrolovat. Potřebuje být vidět, je trochu megalomanská. Poměrně snadno navazuje sociální kontakt, v intimnějších vztazích má potřebu se o někoho stále starat, až se zmocňovat objektu vztahu. Nemá ambice, nestojí o pochopení. Ztráta ambicí může být vázaná k současnému pocitu beznaděje. Je schopna se podřídít, ale už ne přizpůsobit. Je nekonformní, s problémem přijímá normy a zvyklosti. Velice výrazná je u ní potřeba pomáhat druhým. Pro druhé se angažuje, zastává se ukřivděných, pracuje v jejich prospěch, a to i za cenu vlastní ztráty. Mentálně je lehce nadprůměrná.

Kriminální anamnéza: Soudně byla projednávána třikrát, vždy se jednalo o majetkovou trestnou činnost. Aktuálně byla odsouzená ke 14 měsícům se zařazením do věznice s dozorem. Čeká proměny podmínek v délce jednoho roku a 10 měsíců. Je proti ní vedeno další trestní stíhání, opět pro §250 – podvod. (Celkově nakonec byla odsouzená k 7 letům výkonu trestu odnětí svobody.)

Překvapivé u ní během rozhovoru je konstatování, že v podnikání je normální dělat podvody. Její trestná činnost se jí nedotýká, je jí líto odloučení od dětí, ale ne toho, že se obohacovala na úkor druhých. Spíše jako „hlupáky“ hodnotí ty, kteří si sem tam nějakým podvodem nějaké peníze nezajistí. Vinu uznává, ale za hlavního viníka označuje manžela, který je pro ni symbolem zla a všech problémů, se kterými se potýká. Příčinou trestné činnosti byla lehkomyšlnost a touha po bezpracném zisku. Z celé rodiny nebyl nikdo trestán.

Během prvních měsíců pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody trpí odsouzená adaptačními potížemi. Trápí se odloučením od dětí. V kolektivu odsouzených žen se její manipulační skony setkávají s negativními odezvami. Odsouzená byla minimálně dvakrát

fyzicky napadena, což odmítla řešit s pracovníky prevence, protože se bála zvýšeného negativního tlaku ze strany ostatních odsouzených. Od odsouzených se množí stížnosti na její chování. Stará se o věci, které jí nepřísluší, zajímá se o pomluvy mezi odsouzenými, sama si k nim přimýšlí další, snaží se druhými manipulovat. Ostatním vadí její povýšené chování, dává jim najevo, že má titul PhDr. Snaží se snižovat v očích spoluodsouzených také některé osoby z personálu, což ostatní odsouzené samozřejmě chodí personálu žalovat.

Odsouzená si často žádá o pohovor s psychologem. Jejím hlavním problémem je, že manžel za ní jezdí bez dětí. Během návštěv jí vyčítá, že kvůli ní teď nejsou spolu, vyčítá jí, že od něj odešla za jiným mužem. Odsouzená hledá způsob, jak jej přimět k tomu, aby za ní přivezl i děti.

Postupně se zlepšuje její vztah s matkou. Během dalších sezení odsouzená vypráví, že otec měl milenkou. Matka si přes známosti zařídila, aby ji dostala do péče. Zjistila si o ní, že její biologičtí rodiče jsou poměrně normální. Přes ni se pak snažila upoutat si svého muže k sobě. Odsouzená prožívá těžké chvíle, když vzpomíná na citově chudé dětství, když si uvědomuje svou citovou deprivaci. Během sezení se smiřuje s minulostí a snaží se odpouštět těm, kteří se takto na ní podepsali.

Postupem času si uvědomuje, že páchání trestné činnosti bylo neadekvátní reakcí na situaci. Je jí líto toho, že získávala peníze podvodem na to, aby si vykupovala klid v domácnosti a na to, aby si mohli užívat. Sděluje, že jí připadá, že se ve vězení „probudila z nějakého špatného snu“. Sama teď nechápe, jak mohla provádět takové věci.

Čím dál více ji trápí, že se jí neharmonické manželství stalo normou. Manžel již během chození byl agresivní. Když se s ním chtěla rozejít s tím argumentem, aby zůstal u své rodiny, že jejich vztah nemá smysl, manžel ji tehdy brutálně zbil (zlomil jí u toho i nos) s tím, že jejich rozchod nepřichází do úvahy. Později mu ustupovala více a více. Manžel měl rád ženy a ona připustila jeho sexuální hrátky – a to i ve třech s objednanou milenkou. Čím více mu tolerovala, tím více si dovoľoval. Ona sama si ale přivýkala těmto způsobům chování a časem připouští, že se sama chovala velice nepřiléhavě, arogantně. Začíná si uvědomovat, že se nechala vmanipulovat do role té, která vše zařídí, a tím na sebe převzala všechnu odpovědnost za domácnost. Připouští, že ona manžela vmanipulovala naopak do role toho, o koho se může starat, komu se může obětovat. Snažila se mu ve všem podřizovat. Jeho bití, ani ostatní neadekvátní reakce pro ni nebyly dostačující k tomu, aby od něj dokázala odejít včas.

Nyní, když je ona ve vězení, si manžel domů přivedl milenkou s jejími dvěma dětmi. Milenka přišla do jiného stavu. Manžel podal žádost o rozvod, což však odsouzené do poslední chvíle nepřiznal, naopak jí stále vyčítal její milence. Nadále jí odmítal zprostředkovat kontakt s dětmi. Doma se před dětmi o jejich matce zmiňoval nevybíravým způsobem. Nepředával jim poštu, kterou jim odsouzená pravidelně posílala. Nepřipustil telefonický kontakt. Odsouzená prožívala postupně za sebou depresivní období podle toho, jak se situace doma vyvíjela. Hrozí se toho, že manžel ví, že jejím nejcitlivějším místem jsou děti. Slíbil jí, že se jí pomstí, a nyní to soustavně a systematicky vykonává.

Proběhl rozvod a exmanžel byl na jaře 2008 odsouzen k 5,5 letům výkonu trestu odnětí svobody. V tu dobu již děti odmítaly kontakt se svou matkou. Litovaly svého otce, který kvůli matce musí také do vězení. Zvykly si na „tetu“, která s nimi žije a čeká miminko. Jejich život narušuje opět jen matka, která je tak mstivá, že otce dostala také do vězení. Před nástupem trestu exmanžela (srpen 2008) dostala od svých dvou mladších dětí takovéto dopisy vlastní rukou psané. Děti v těchto dopisech psaly, že nemají zájem o další kontakt s ní.

Tyto dopisy jsou v naprostém rozporu s dopisy, které od nich dostávala ve vazbě (tehdy manžel ještě kontakt umožnil). V tehdejších dopisech jí děti psaly, jak moc se jim stýská a jak jim doma chybí, jak se s ní chtějí setkat...

Odsouzená opakovaně trvá na tom, že o děti se starala dobře a věnovala se jim. O to hůře nesla, když jí tchýně, které zkoušela volat, vyčítala, že se o děti nestarala ani dříve, tak ať se nestará ani teď.

Děti byly na základě soudního řízení svěřeny do péče rodičům exmanžela. Pravidelný kontakt má odsouzená jen se starším synem, který je již dospělý, soběstačný. Na nejstaršího syna je velice pyšná. Exmanžel na něj také podal trestní oznámení, chtěl i jej dostat do vězení, ale synovi nebyla vina prokázána.

Odsouzená prací na sobě dosáhla poměrně reálného pohledu na svět kolem sebe i na sebe. Dokázala se vyrovnat se svou minulostí. Nadále má sklony k manipulacím a občas se zajímá o záležitosti, které jí nepřísluší.

Její problémem zůstává odloučení od dětí. Její poslední psychické zhroucení se vázalo k tomu, že zkoušela volat k rodičům exmanžela. Jeho otec nepochopil, kdo volá a zavolal k telefonu vnučku. Odsouzená téměř po dvou letech mluvila se svou dcerou. V klidu jí povídala o tom, že s tátou dělali věci, které se nesmí, a proto jsou oba ve vězení. Pověděla jí o tom, jak moc je miluje a je jí líto, že s tátou tyto věci páchali. Následně se dcery ptala na školu a jiné běžné záležitosti. Po tomto telefonátu měla střevní potíže, problémy s tlakem a jiné somatické potíže spojené se stresem. Vyhledala opět psychologa. Po rozhovoru s dcerou se opět daleko více trápí vinou, že kvůli peněz opustila své děti, kterým již dětství nikdy nenahradí. V současné době se domnívá, že si tuto vinu ponese celý život.

Na konci roku 2008 měly ve vězení přednášku ženy z organizace „Podané ruce“. Odsouzená se na ně obrátila se žádostí, aby jí pomohly v kontaktu s dětmi. Situace se vyvíjí pro odsouzenou zdárně. Prarodiče nezvládají péči o jejího syna, chtějí mít u sebe jen svou vnučku. Syn chce být v domácnosti s macechou, u které cítí zázemí. Na povrch vyplývá zjištění, že děti o kontakt s matkou zájem měly a jejich otec vztah narušil.

Jako psychoterapeutické východisko pro tuto odsouzenou se nabízí práce na sobě, korekce sociálních dovedností, práce s odpovědností, sebepřijetím. Cílem by měla být její „osobnostní zralost“. Jedině tak může zvládnout po ukončení trestu velký nápor stresu, který ji čeká. Aby moudře dokázala oživit vztah dětí k sobě, aby se dokázala beztrestně „postavit na vlastní nohy“. Na to se může připravovat právě nyní ve výkonu trestu. Samotná její vina pak může být odčiněna tím, že se jí podaří to, na co se bude ve výkonu trestu připravovat.

Jako další možnost po propuštění se nabízí její účast ve skupinových aktivitách určených pro podnikatele, a to právě proto, že sama absolvovala obor psychologie a podnikala. Sama při podnikání nedomýšlela svá rozhodnutí, nepřipouštěla si možnost rychlé ztráty všeho, co je jí nejdražší. Pokud by se jí dostala od nějaké osoby z takovéto skupiny zpětná vazba o tom, že mu pomohla uvědomit si včas nutnost „zastavit se a porozmýšlet“, může se tím pro ni i pro společnost její výkon trestu jako takový stát velkou hodnotou, kterou ve svém životě uskutečnila.

Jméno:

P - I - L

Instrukce: U každé z následujících položek zakroužkujte číslo, které je ve Vašem případě nejbližší pravdě. Čísla jsou od jednoho extrému k druhému, uprostřed je označení neutrální pro případ, že se nelze vyjádřit ani v jednom, ani v druhém smyslu. Snažte se však používat tohoto označení co nejméně a pokud bude možno, v každém případě rozhodněte, ve kterém směru leží Vaše vlastnosti a postoje.

I. JSEM OBYČEJNĚ

úplně znuděný 1 2 3 4 5 6 7 nadšený

II. ŽIVOT SE MI ZDÁ

vždy zajímavý 7 6 5 4 3 2 1 celkem banální, běžný

III. V ŽIVOTĚ

nemám žádné cíle 1 2 3 4 5 6 7 mám jasné cíle a plány

IV. MOJE OSOBNÍ EXISTENCE JE

jednoduše neúčelná 1 2 3 4 5 6 7 velmi účelná a významná

V. KAŽDÝ DEN JE

stále jiný, nový 7 6 5 4 3 2 1 stále stejný

VI. KDYBYCH SI MOHL VYBRAT

raději bych se vůbec nenarodil 1 2 3 4 5 6 7 přál bych si takový život, jaký mám nyní

VII. AŽ BUDU V DŮCHODU, CHTĚL BYCH

dělat zajímavé věci, na které nyní nemám čas 7 6 5 4 3 2 1 zbytek života odpočívat a nic nedělat

VIII. V CESTĚ ZA ŽIVOTNÍMI CÍLI

jsem nedosáhl žádný úspěch 1 2 3 4 5 6 7 dosáhl jsem úplné splnění svých přání

IX. MŮJ ŽIVOT JE

prázdný, naplněný jen zoufalstvím 1 2 3 4 5 6 7 plný zajímavých věcí

X. KDYBYCH MĚL DNES ZEMŘÍT, MĚL BYCH POCIT, ŽE MŮJ ŽIVOT

měl velkou cenu 7 6 5 4 3 2 1 byl úplně bezcenný

XI. PŘI PŘEMÝŠLENÍ O SVÉM ŽIVOTĚ

se často divím, proč vůbec žiji 1 2 3 4 5 6 7 vždy vidím důvod pro svoji existenci

XII. KDYŽ POZORUJI SVĚT VE VZTAHU K SVÉMU ŽIVOTU, SVĚT

na mne působí velmi rušivě 1 2 3 4 5 6 7 má pro můj život velký, kladný význam

XIII. JSEM

velmi nezodpovědná osoba 1 2 3 4 5 6 7 velmi zodpovědná osoba

XIV. POKUD JDE O SVOBODU LIDSKÉ VŮLE, JSEM PŘESVĚDČENÝ, ŽE ČLOVĚK

má absolutní svobodu vůle 7 6 5 4 3 2 1 je úplně omezený dědičností a prostředím

XV. POKUD JDE O SMRT, JSEM

připravený a nebojím se jí 7 6 5 4 3 2 1 nepřipravený a bojím se jí

XVI. POKUD JDE O SEBEVRAŽDU

vážně jsem o ní uvažoval jako o východisku 1 2 3 4 5 6 7 nevěnoval jsem jí nikdy ani myšlenku

XVII. V DOSAHOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH ÚSPĚCHŮ JE PRO MNE MAJETEK

zanedbatelnou věcí 7 6 5 4 3 2 1 velmi důležitou věcí

XVIII. MOJE SCHOPNOST NAJÍT VÝZNAM PRO SMYSL POSLÁNÍ V ŽIVOTĚ JE

velká 7 6 5 4 3 2 1 prakticky žádná

XIX. V MÉM ŽIVOTĚ

neznamená nic

je zdrojem hlubokého uspokojení

a/ příroda

1 2 3 4 5 6 7

b/ krása

1 2 3 4 5 6 7

c/ hudba

1 2 3 4 5 6 7

d/ výtvarné umění

1 2 3 4 5 6 7

e/ literatura

1 2 3 4 5 6 7

XX. MŮJ ŽIVOT

je úplně v mých rukou a ovládám ho

7 6 5 4 3 2 1

nezáleží na mé vůli, je řízený vyššími faktory

XXI. MOJE DENNÍ ÚLOHY JSOU PRO MNE

zdrojem radosti a uspokojení

7 6 5 4 3 2 1

trapnou a nudnou záležitostí

XXII. V ŽIVOTĚ JSEM

ne našel žádné poslání nebo smysl

1 2 3 4 5 6 7

našel jasné cíle a uspokojující lidský smysl

Záznamový arch č. 1 - Sebepoznání a sebeocenení

Jak byste charakterizoval svou povahu na bipolární škále?

Odpovídající hodnotu zakřížkujte. Na každém řádku může být označena maximálně jedna hodnota.

	hodně	středně	trochu	ani-ani	trochu	středně	hodně	
1. dobrý	3	2	1	0	1	2	3	špatný
2. užitečný	3	2	1	0	1	2	3	neužitečný
3. upřímný	3	2	1	0	1	2	3	neupřímný
4. snášenlivý	3	2	1	0	1	2	3	nesnášenlivý
5. ohleduplný	3	2	1	0	1	2	3	neohleduplný
6. obětavý	3	2	1	0	1	2	3	sobecký
7. vycitavý	3	2	1	0	1	2	3	nevychovaný
8. neškodící	3	2	1	0	1	2	3	škodící
9. odpovědný	3	2	1	0	1	2	3	neodpovědný
10. poctivý	3	2	1	0	1	2	3	poctivý
11. pracovitý	3	2	1	0	1	2	3	líný
12. silný	3	2	1	0	1	2	3	slabý
13. spravedlivý	3	2	1	0	1	2	3	nespravedlivý
14. aktivní	3	2	1	0	1	2	3	pasivní
15. šťastný	3	2	1	0	1	2	3	nešťastný
16. srdečný	3	2	1	0	1	2	3	chladný
17. uvážlivý	3	2	1	0	1	2	3	jednající bez rozmyslu
18. příjemný	3	2	1	0	1	2	3	nepříjemný
19. jemný	3	2	1	0	1	2	3	hrubý
20. přátelský	3	2	1	0	1	2	3	přátelský
21. mírný	3	2	1	0	1	2	3	agresivní
22. klidný	3	2	1	0	1	2	3	popudlivý
23. spolehlivý	3	2	1	0	1	2	3	nespolehlivý
24. bez nenávisti	3	2	1	0	1	2	3	nenávistný
25. bezpečný	3	2	1	0	1	2	3	nebezpečný
26. ochotný	3	2	1	0	1	2	3	neochotný
27. napravitelný	3	2	1	0	1	2	3	nenapravitelný
28. přímý, rovný	3	2	1	0	1	2	3	pokrytecký

Záznamový arch č. 3 - Hodnotový systém

Následující dotazník obsahuje 30 různých pojmů. Ke každému z nich přiřaďte číslo od 0 do 3, a to podle stupně jejího osobního hodnocení. Pojmu, který je pro Vás nejcennější hodnotou, přiřaďte číslo 3, pojmu, který je pro Vás nejméně významný, přiřaďte číslo 0.

1.	pravda	0	1	2	3
2.	spravedlnost	0	1	2	3
3.	svoboda	0	1	2	3
4.	vlast	0	1	2	3
5.	čisté svědomí	0	1	2	3
6.	užitečnost společnosti	0	1	2	3
7.	přátelství	0	1	2	3
8.	sexuální život	0	1	2	3
9.	láska k rodičům	0	1	2	3
10.	láska k ženě příp. muži	0	1	2	3
11.	děti	0	1	2	3
12.	zdraví	0	1	2	3
13.	život plný vzrušení	0	1	2	3
14.	klid a spokojenost	0	1	2	3
15.	příroda	0	1	2	3
16.	dobré mezilidské vztahy	0	1	2	3
17.	pocit jistoty a bezpečí	0	1	2	3
18.	umění	0	1	2	3
19.	vlastní práce	0	1	2	3
20.	záliby	0	1	2	3
21.	sebezdokonalování	0	1	2	3
22.	sebeúcta	0	1	2	3
23.	společenské uznání	0	1	2	3
24.	fyzická síla	0	1	2	3
25.	peníze	0	1	2	3
26.	alkohol	0	1	2	3
27.	radost	0	1	2	3
28.	drogy	0	1	2	3
29.	společenská zábava	0	1	2	3

Příloha č. 6

DOTAZNÍK

Cítím se vinna za trestný čin, za který jsem byla odsouzena?

Ano - ne

Pociťuji ve VT vinu za něco jiného než uváděný trestný čin? O co se jedná?

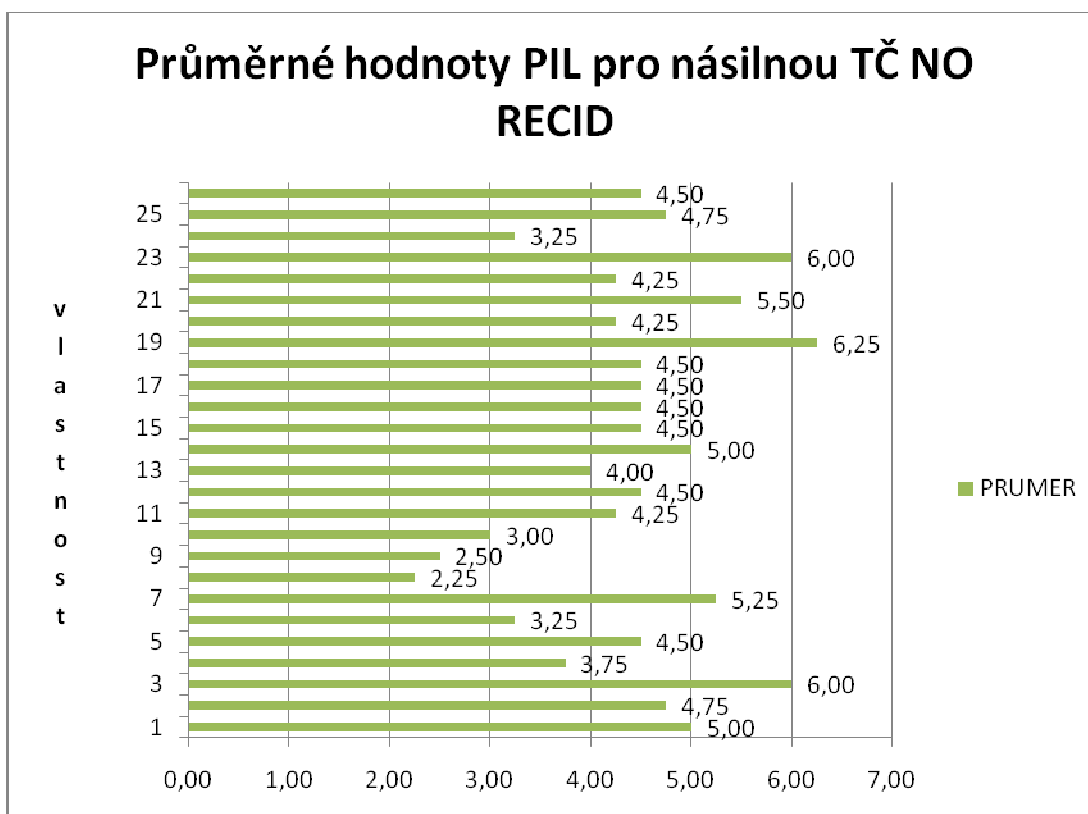
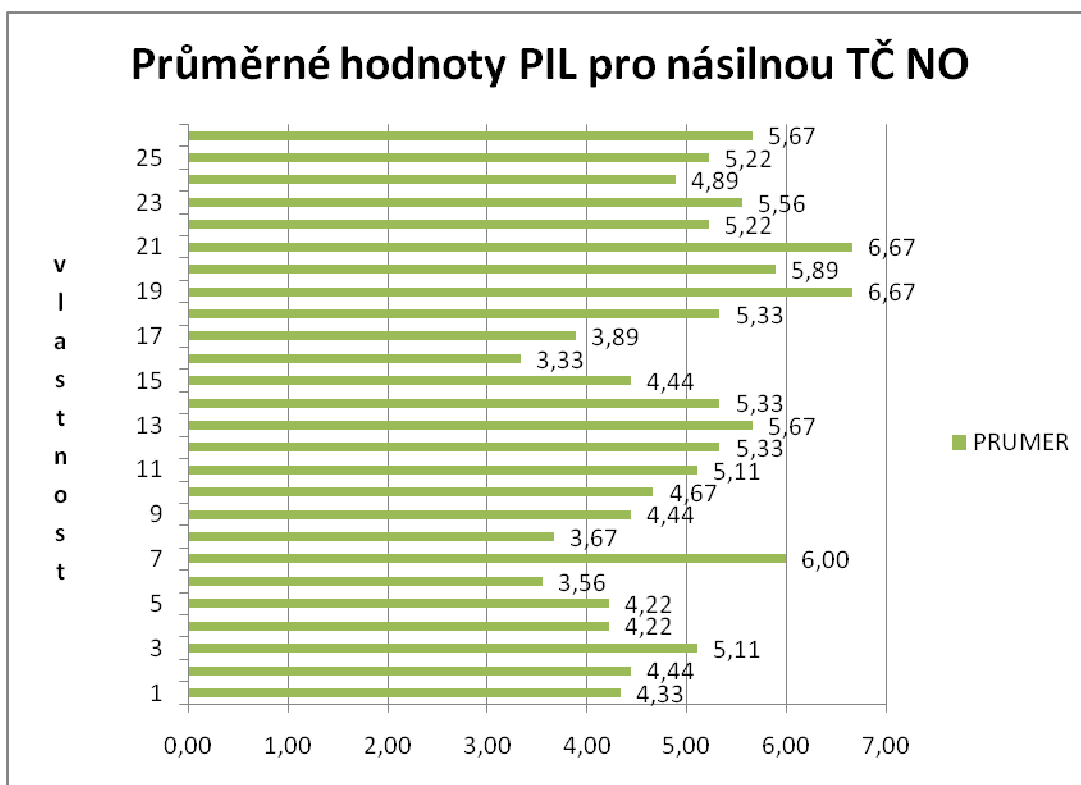
Do jaké míry pociťuji provinění za spáchání trestného činu?

Vůbec ne -3 -2 -1 0 1 2 3 naprosto ano

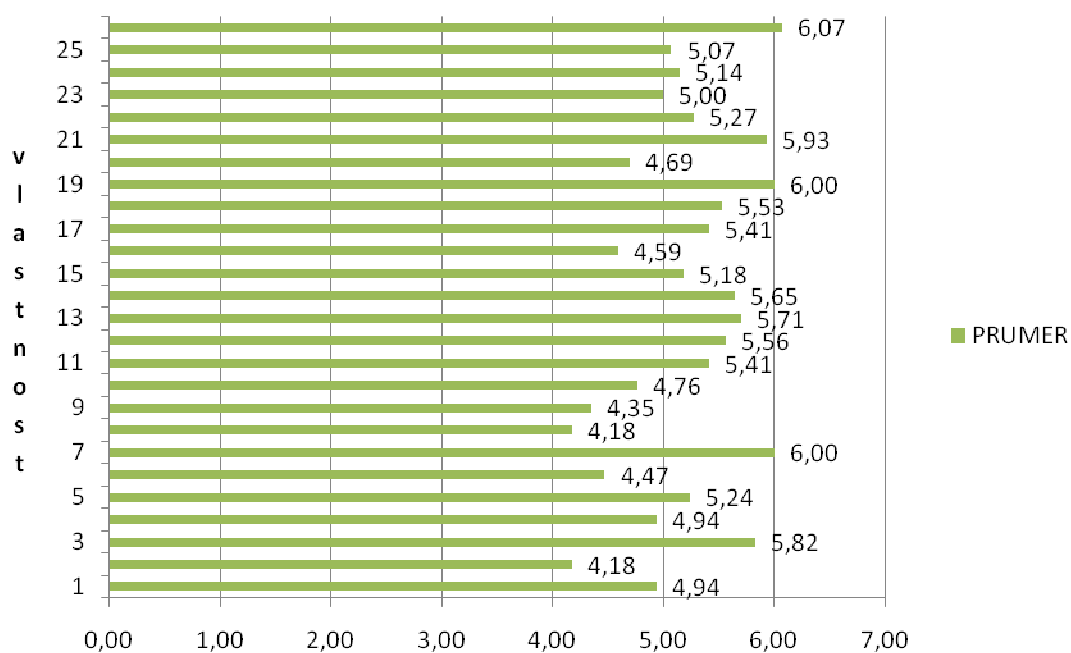
Do jaké míry jsem si odpustila, co se stalo?

Vůbec ne -3 -2 -1 0 1 2 3 naprosto ano

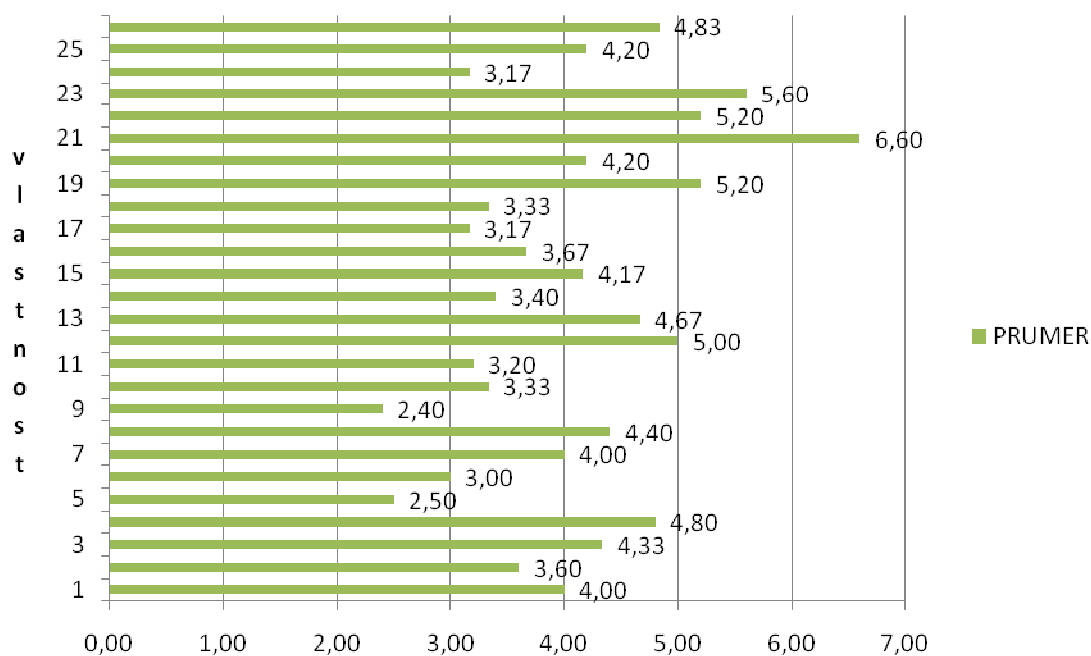
Co je nyní mým smyslem života?

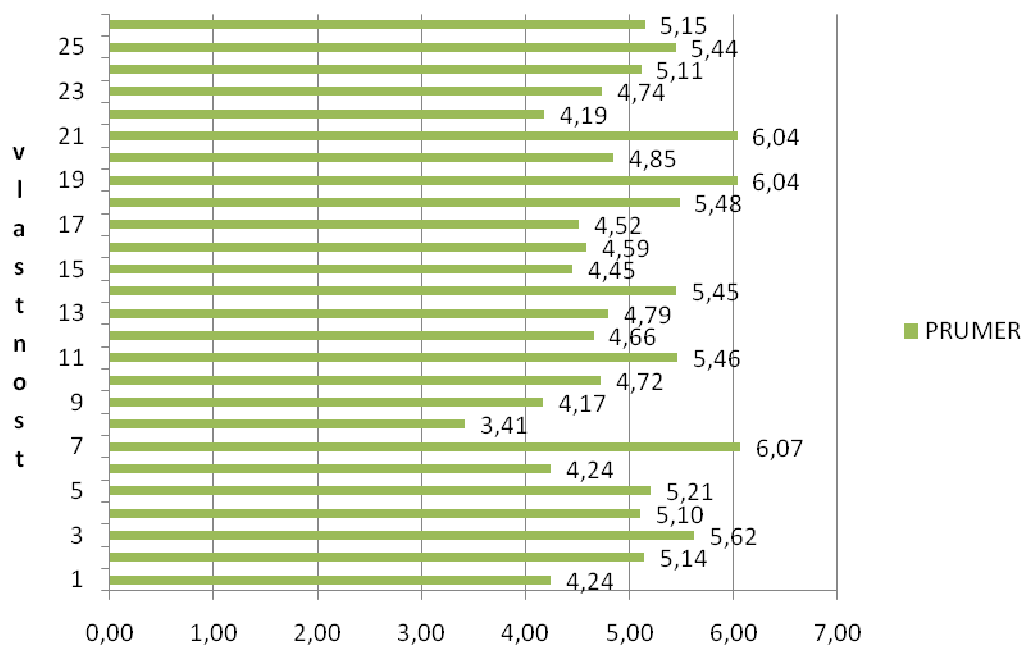
Průměrné hodnoty PIL pro násilnou TČ VT

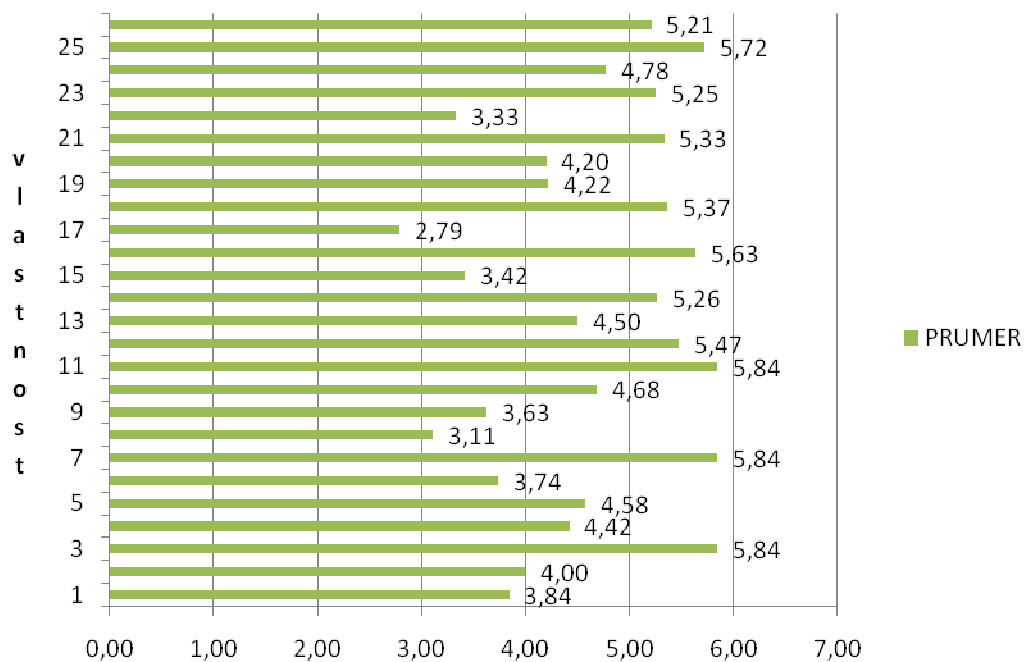
Průměrné hodnoty PIL pro násilnou TČ VT RECID

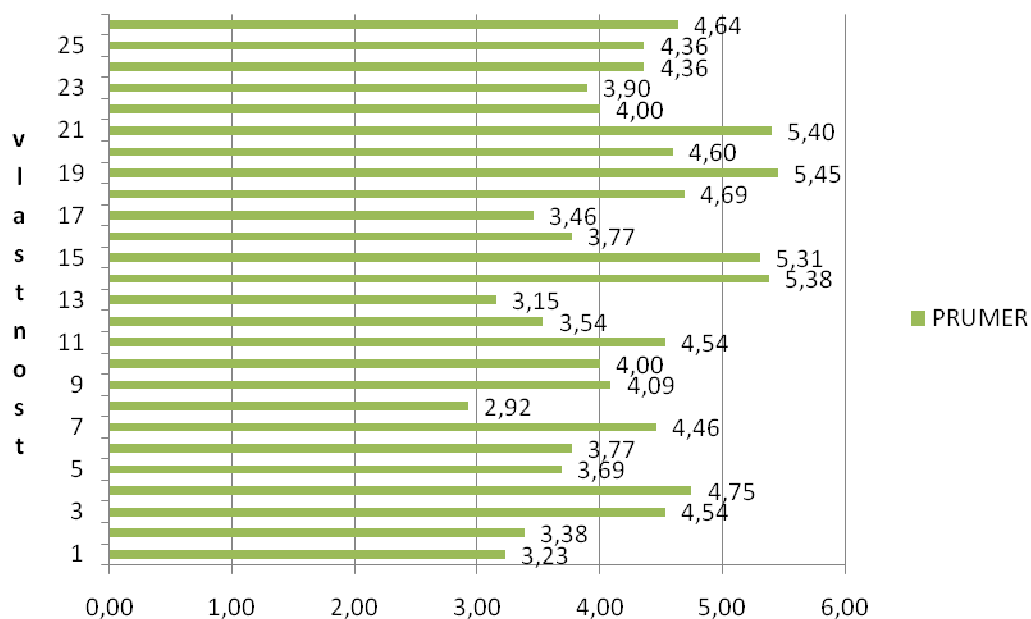
Průměrné hodnoty PIL pro majetkovou TČ NO

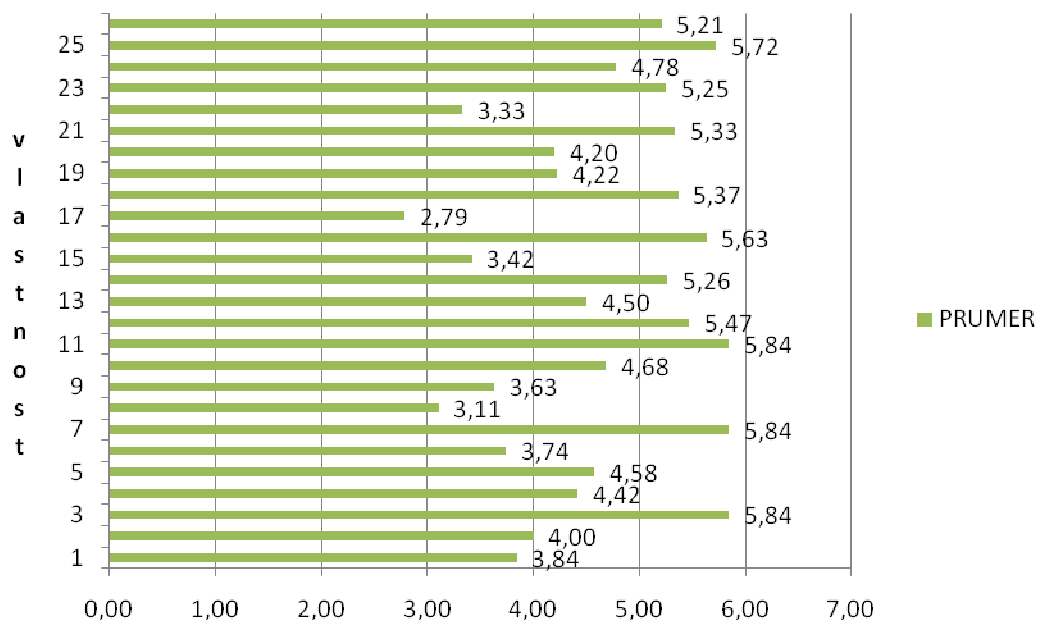
Průměrné hodnoty PIL pro majetkovou TČ NO RECID

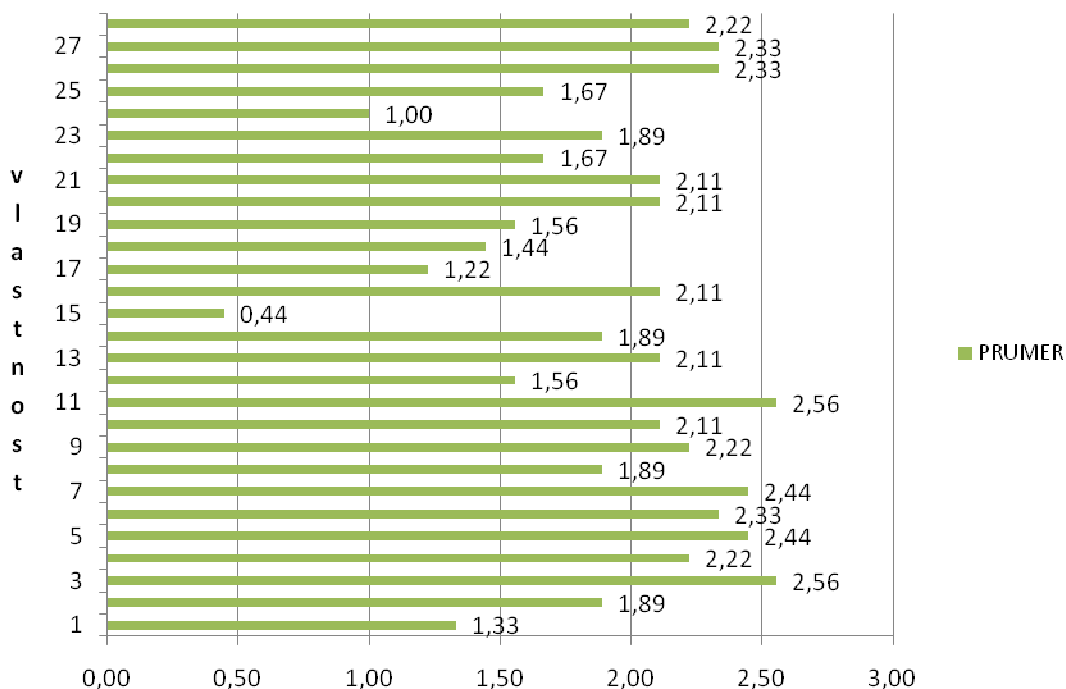
Průměrné hodnoty PIL pro majetkovou TČ VT RECID

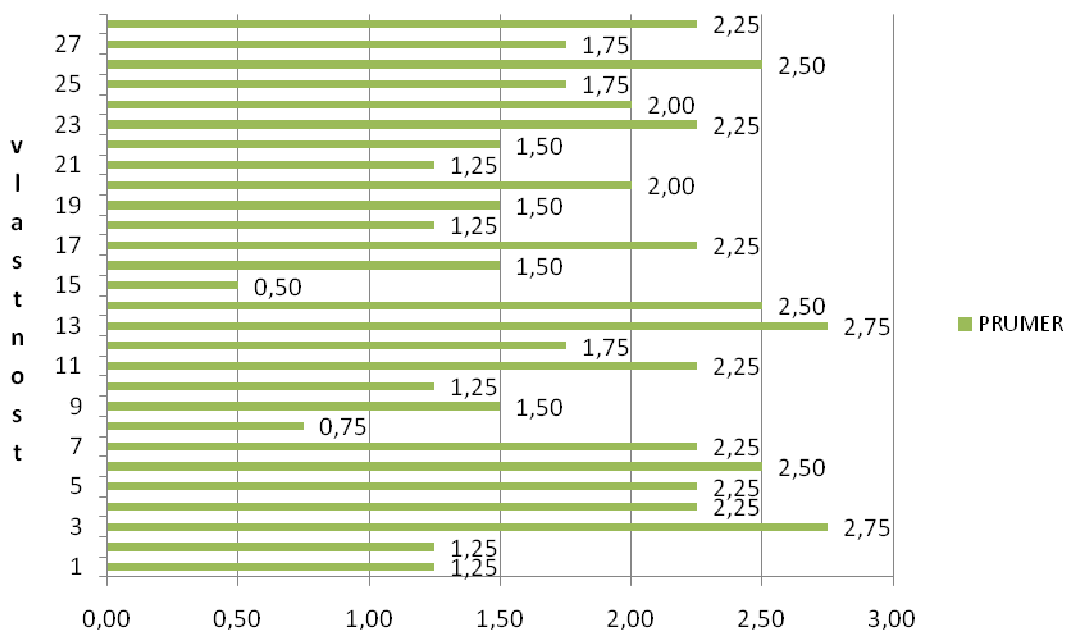
Průměrné hodnoty PIL pro majetkovou TČ NO RECID

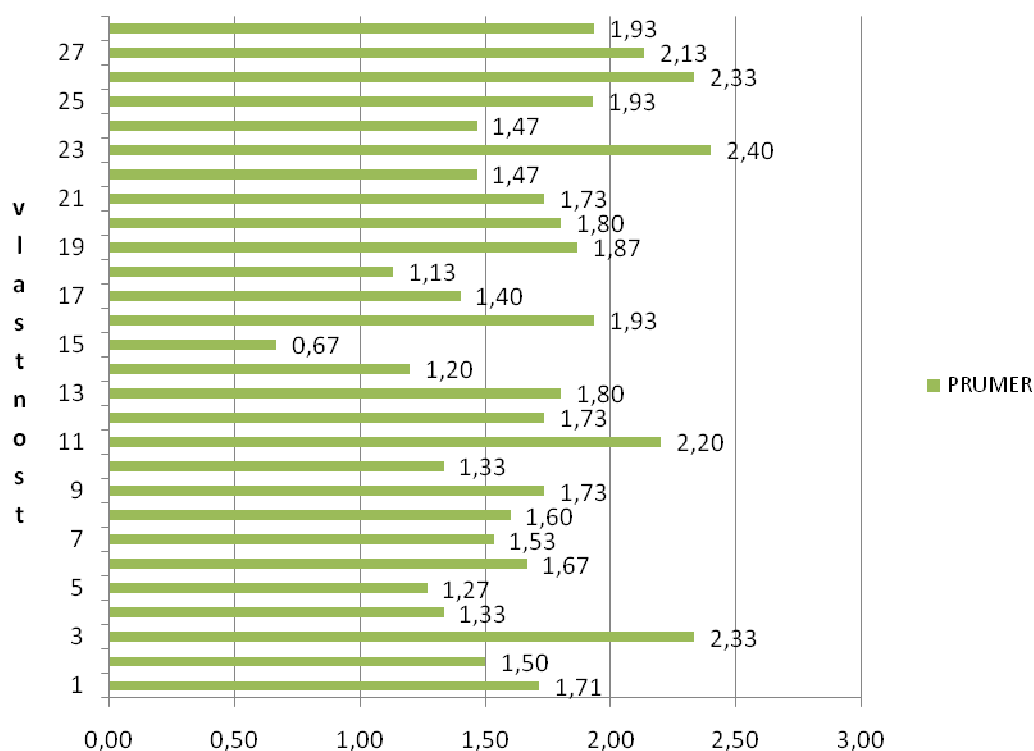
Průměrné hodnoty pro ZA1 pro násilnou TČ NO

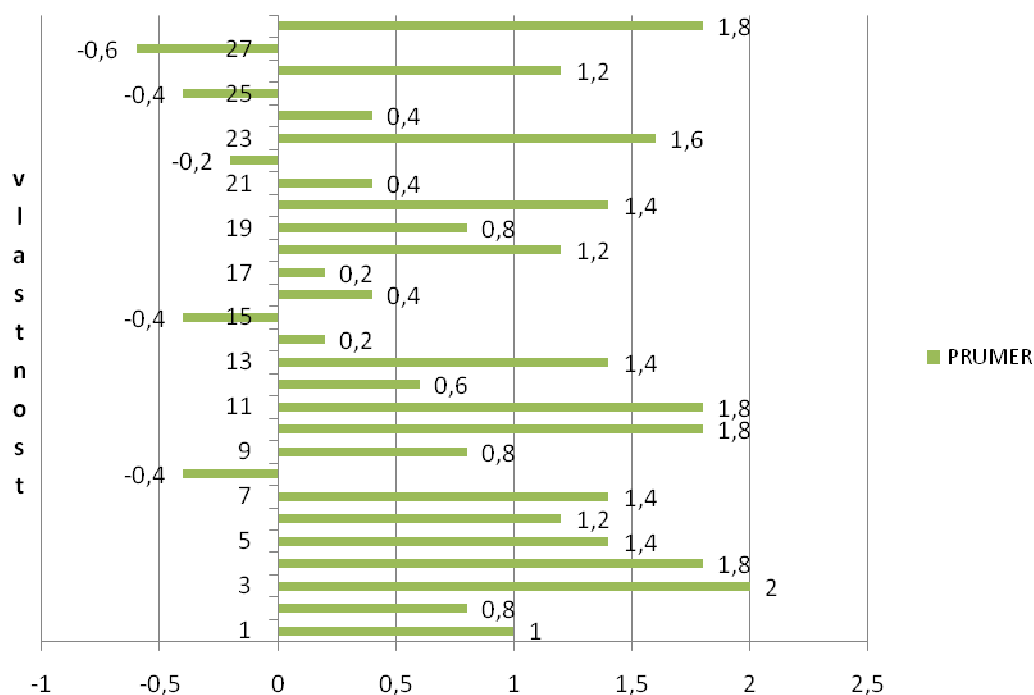
Průměrné hodnoty ZA1 pro násilnou TČ NO RECID

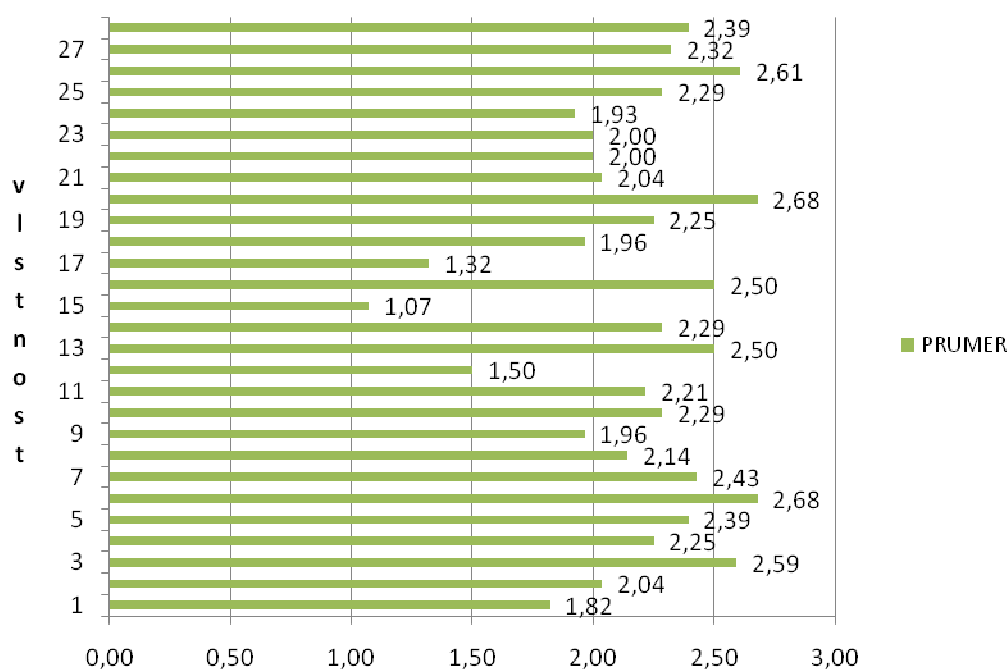
Průměrné hodnoty ZA1 pro násilnou TČ VT

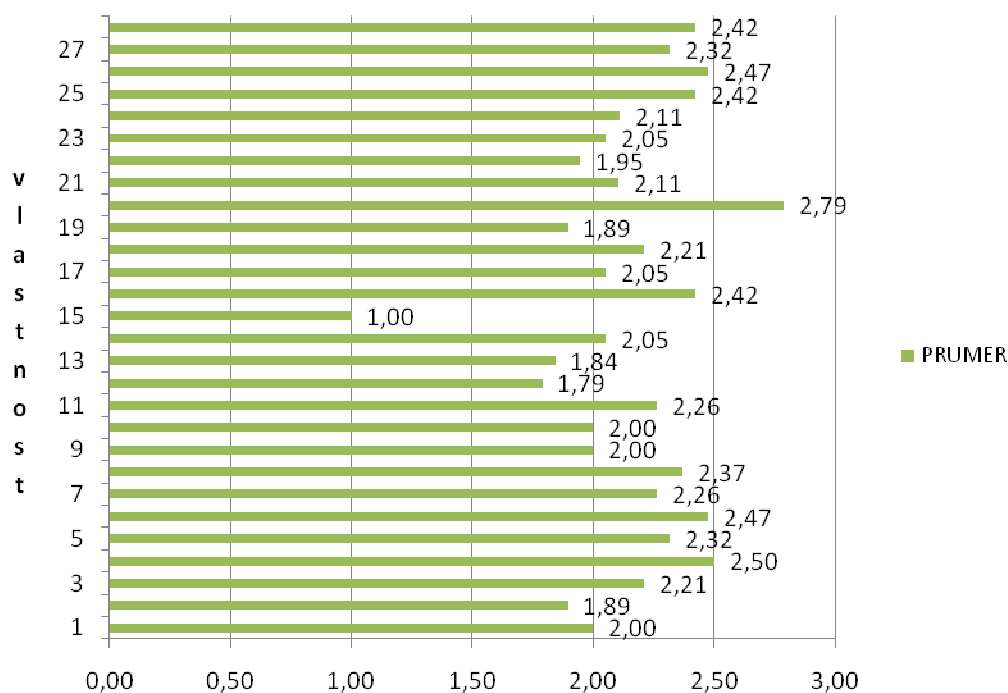
Průměrné hodnoty ZA1 pro násilnou TČ VT RECID

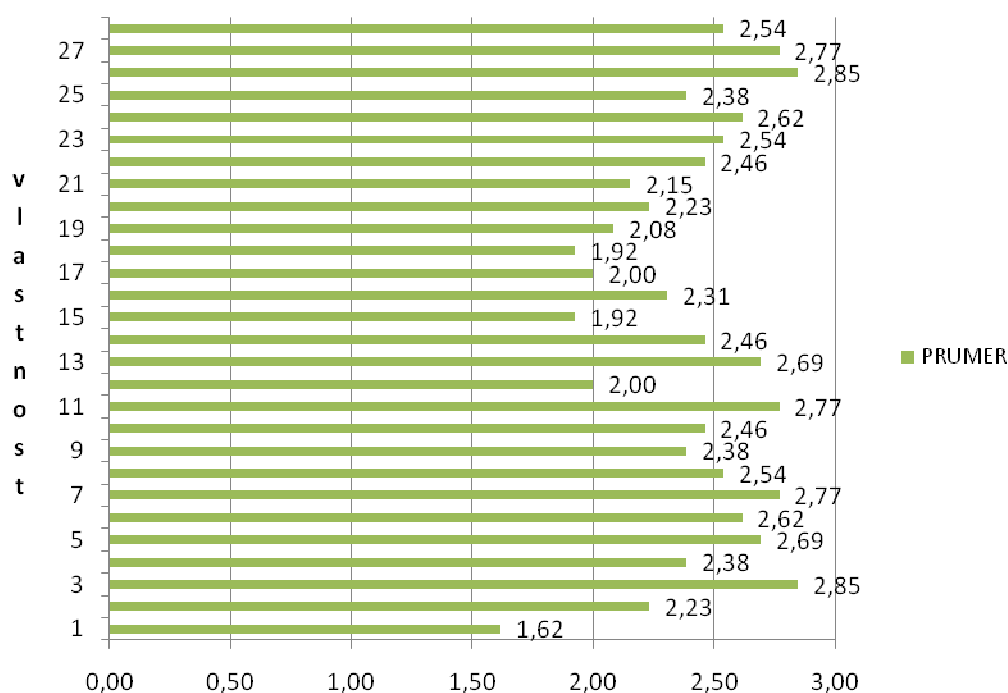
Průměrné hodnoty ZA1 pro majetkovou TČ NO

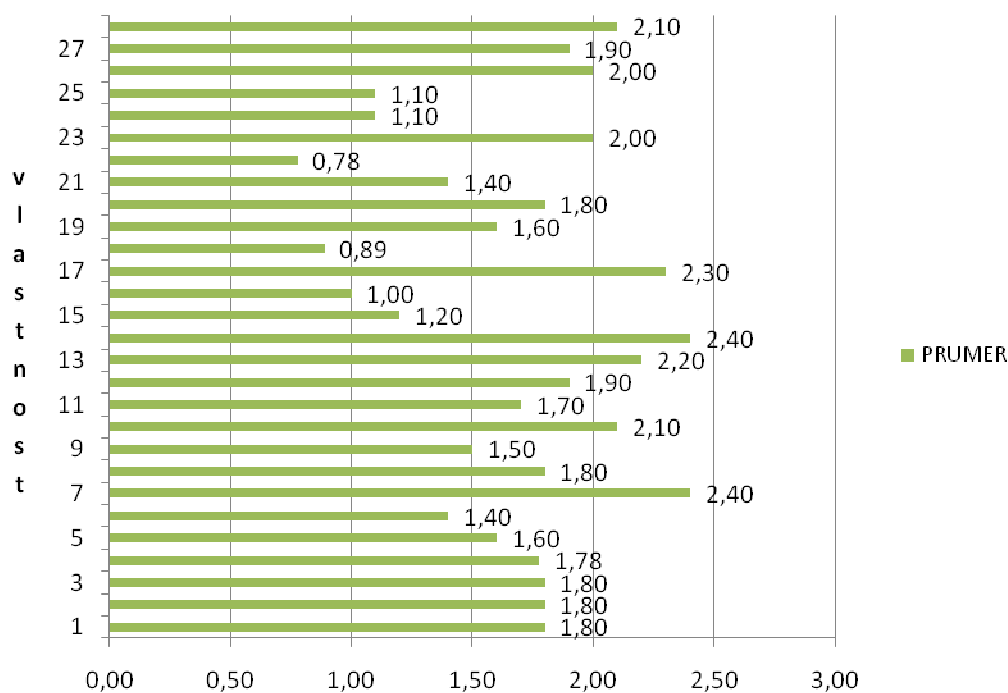
Průměrné hodnoty ZA1 pro majetkovou TČ NO RECID

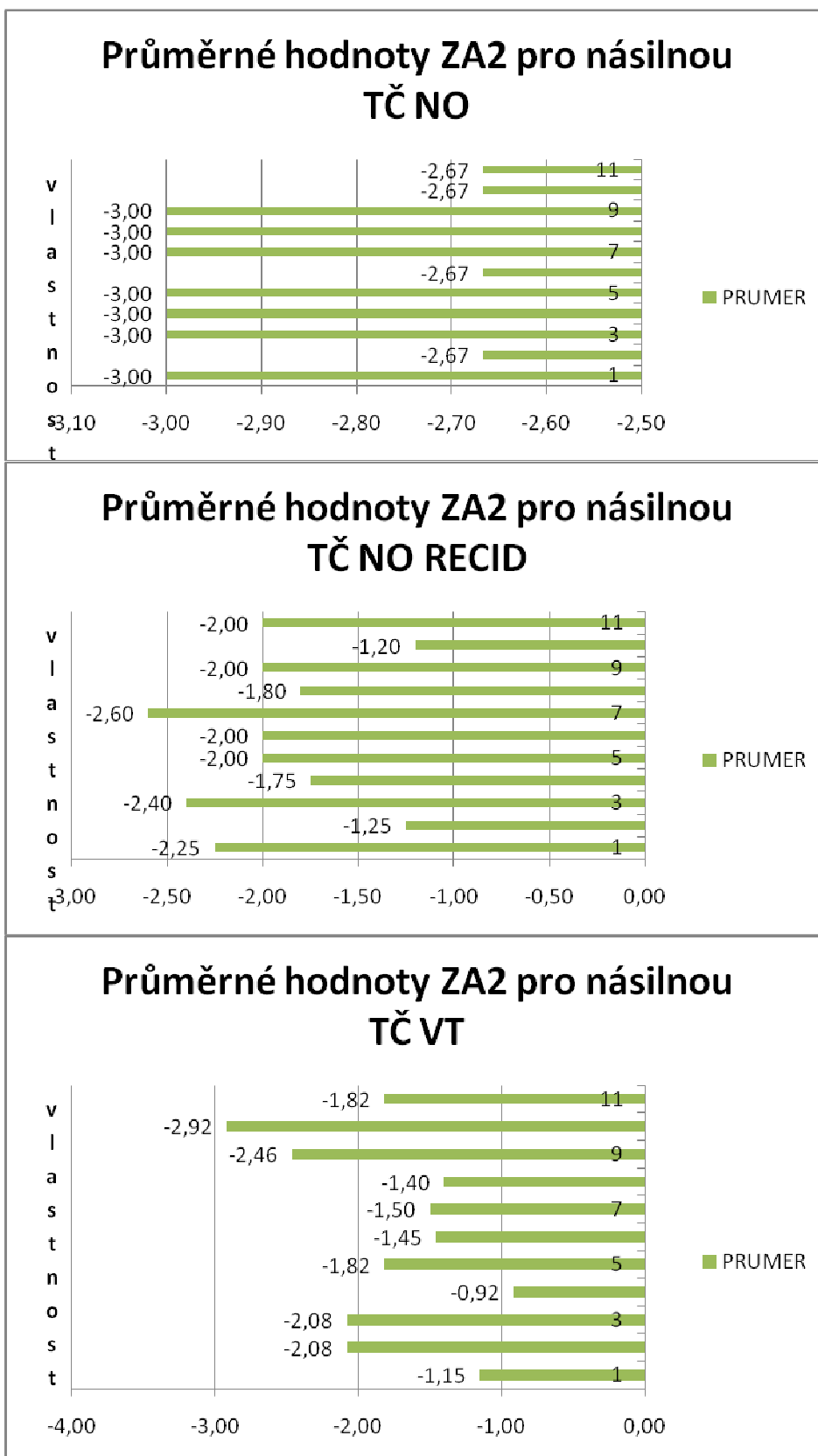

Průměrné hodnoty ZA1 pro majetkovou TČ VT

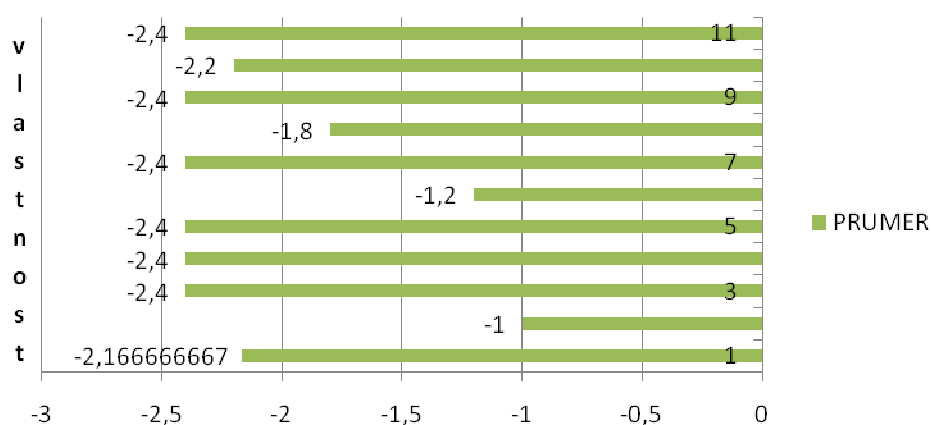

Průměrné hodnoty ZA1 pro majetkovou TČ VT RECID

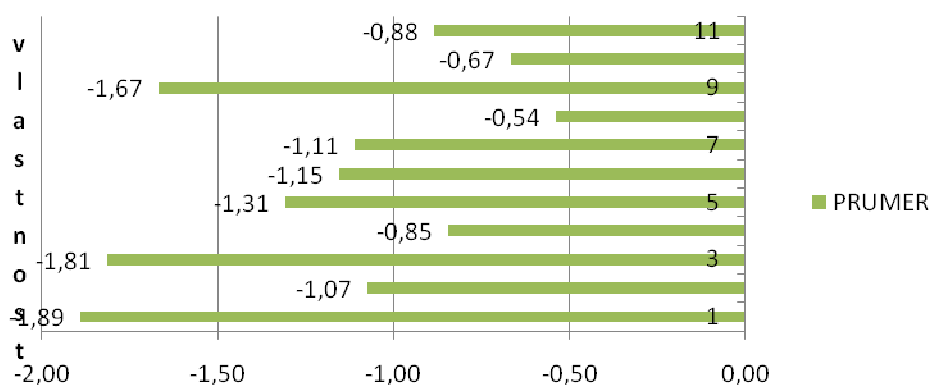

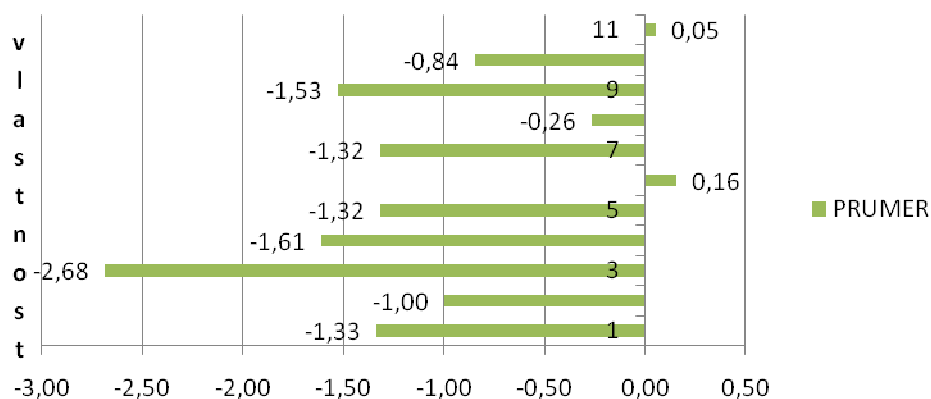
Průměrné hodnoty ZA2 pro násilnou TČ VT RECID

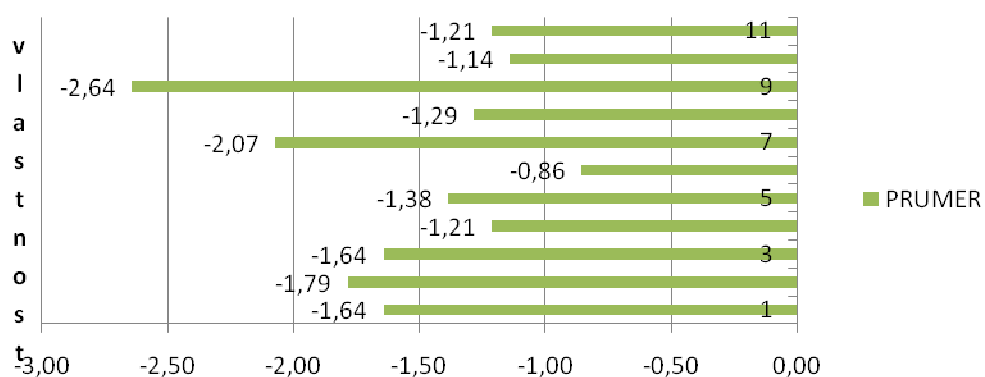
Průměrné hodnoty ZA2 pro majetkovou TČ NO

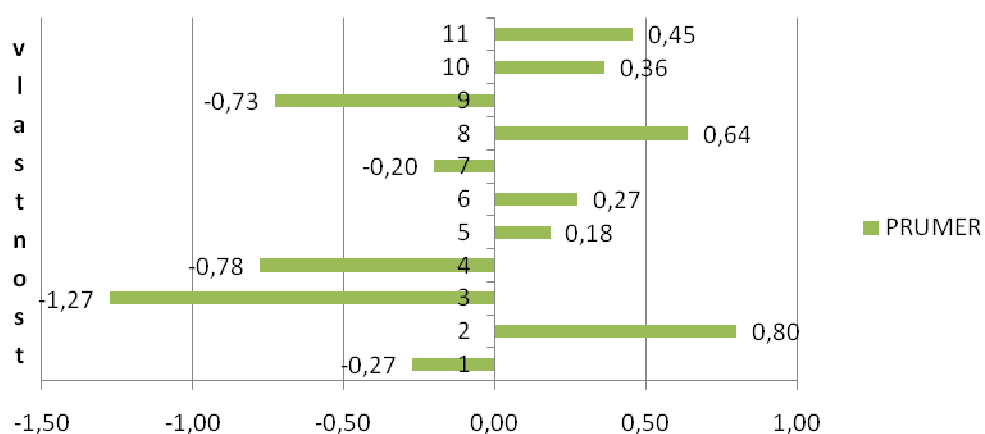
Průměrné hodnoty ZA2 pro majetkovou TČ NO RECID

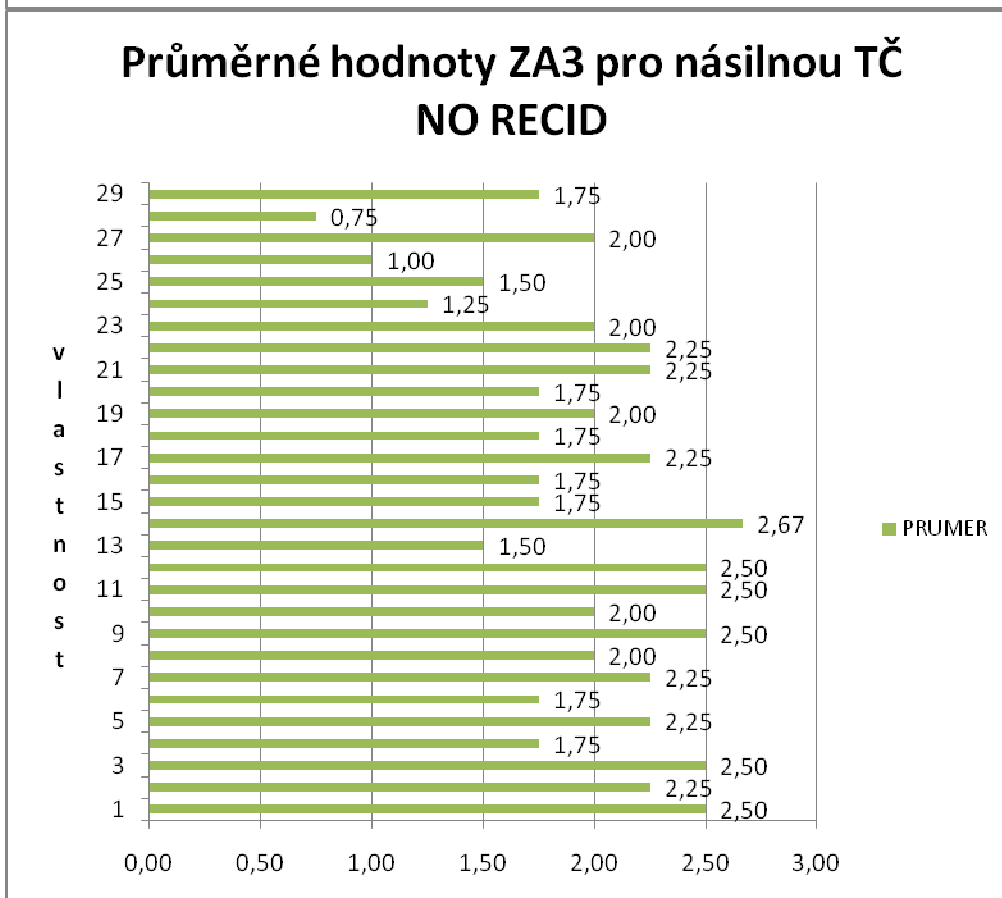
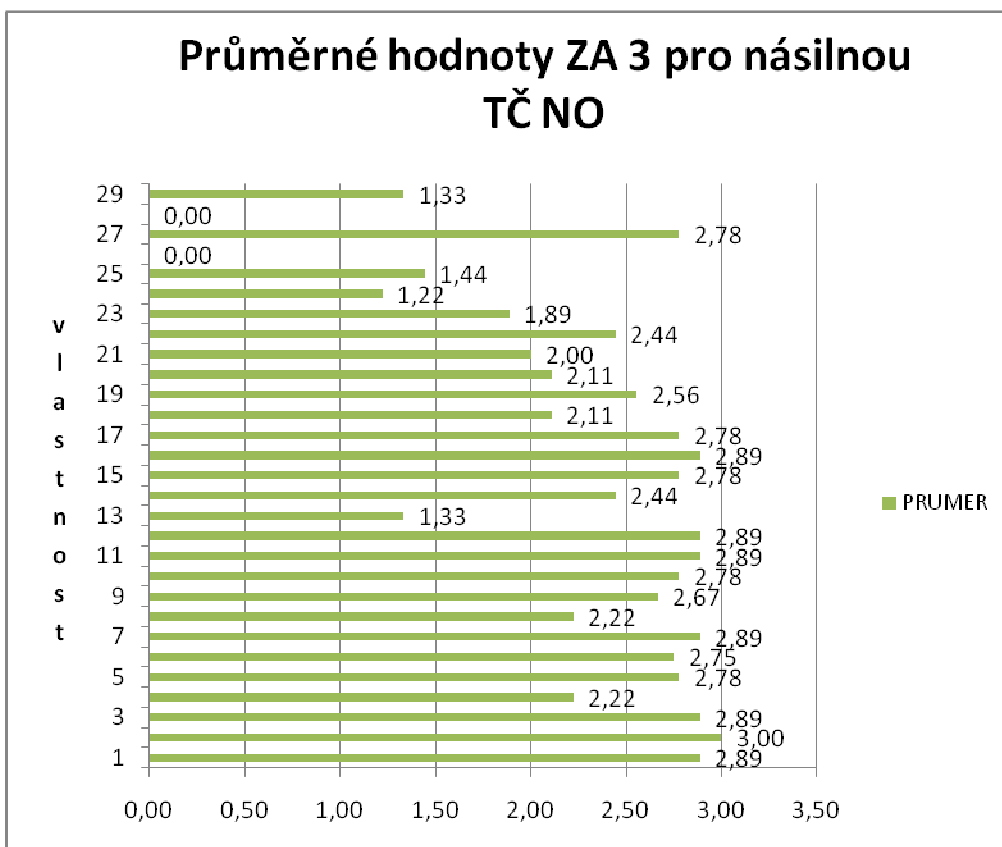

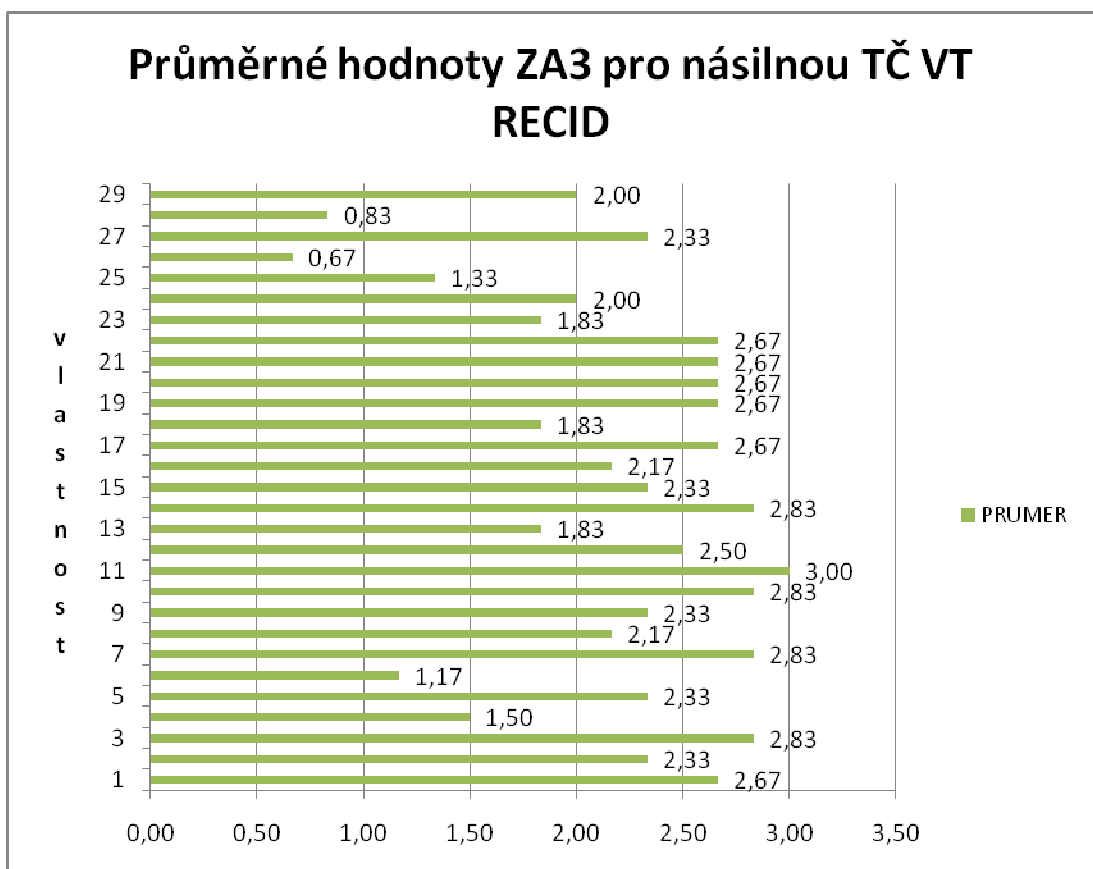
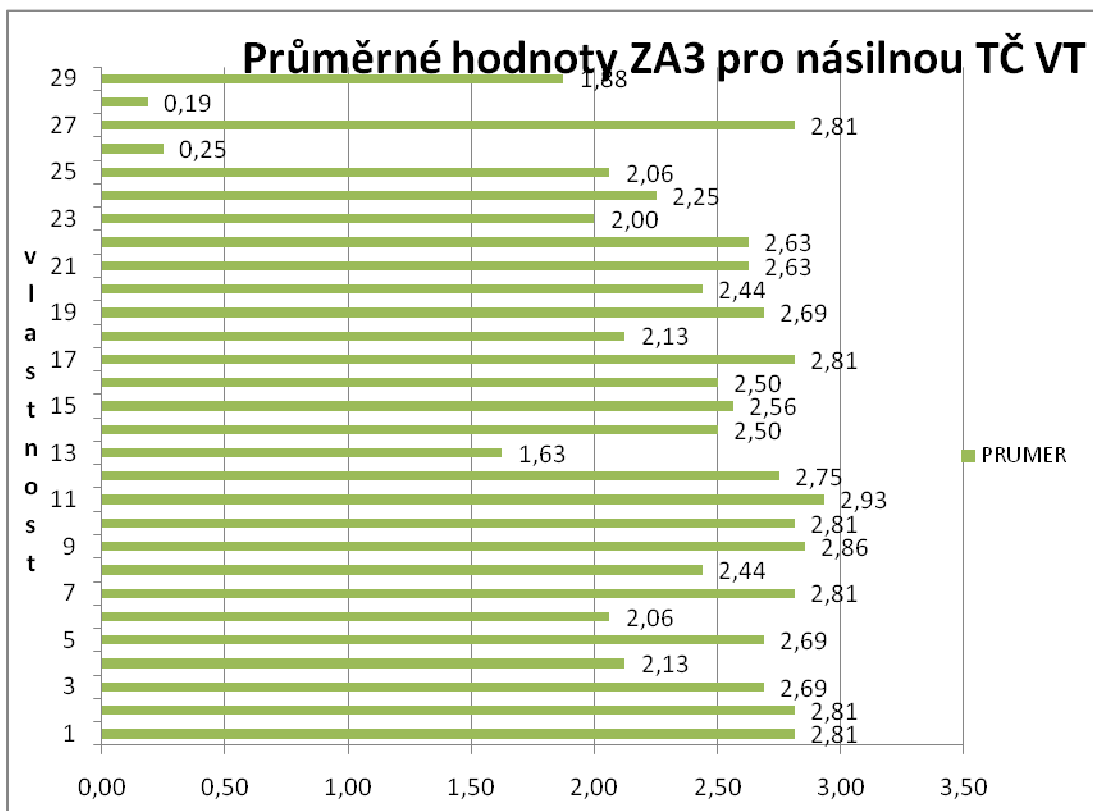
Průměrné hodnoty ZA2 pro majetkovou TČ VT

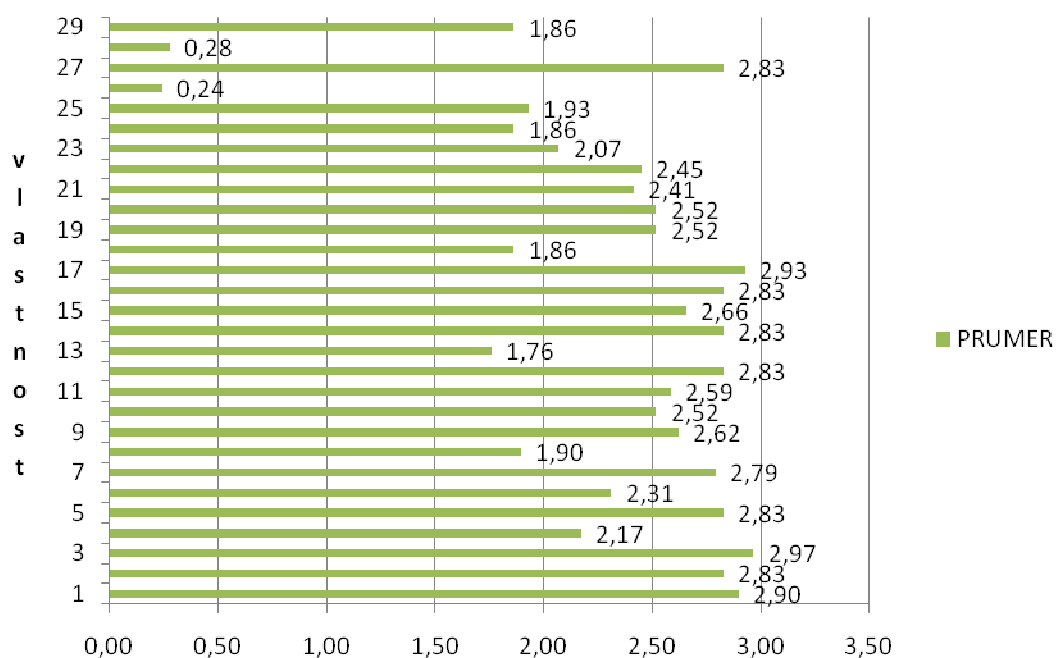
Průměrné hodnoty ZA2 pro majetkovou TČ VT RECID

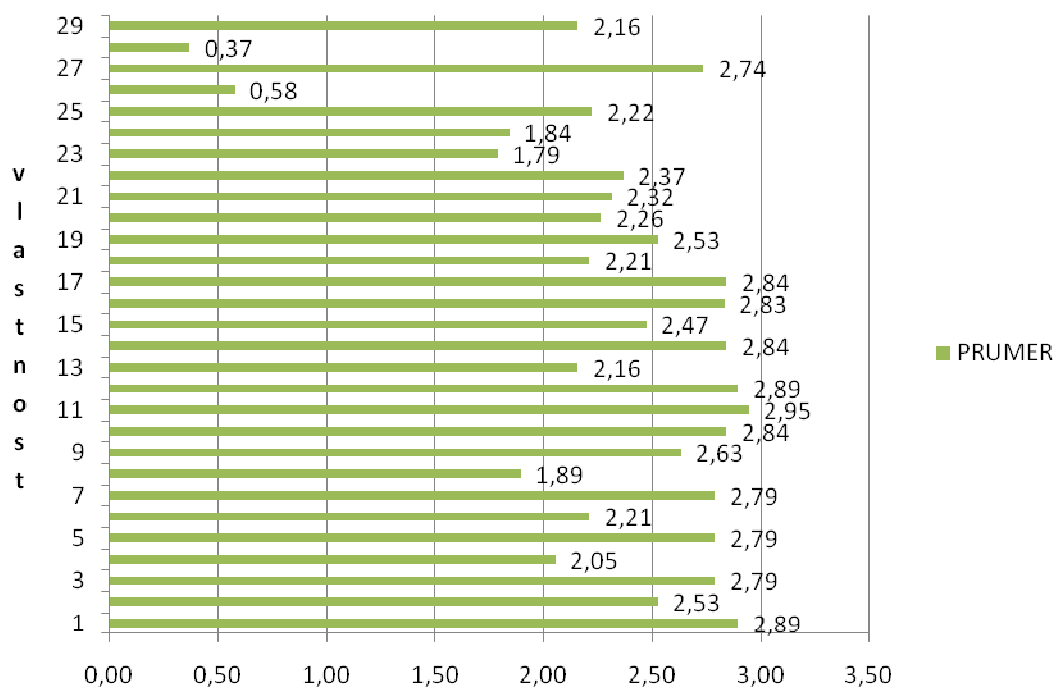

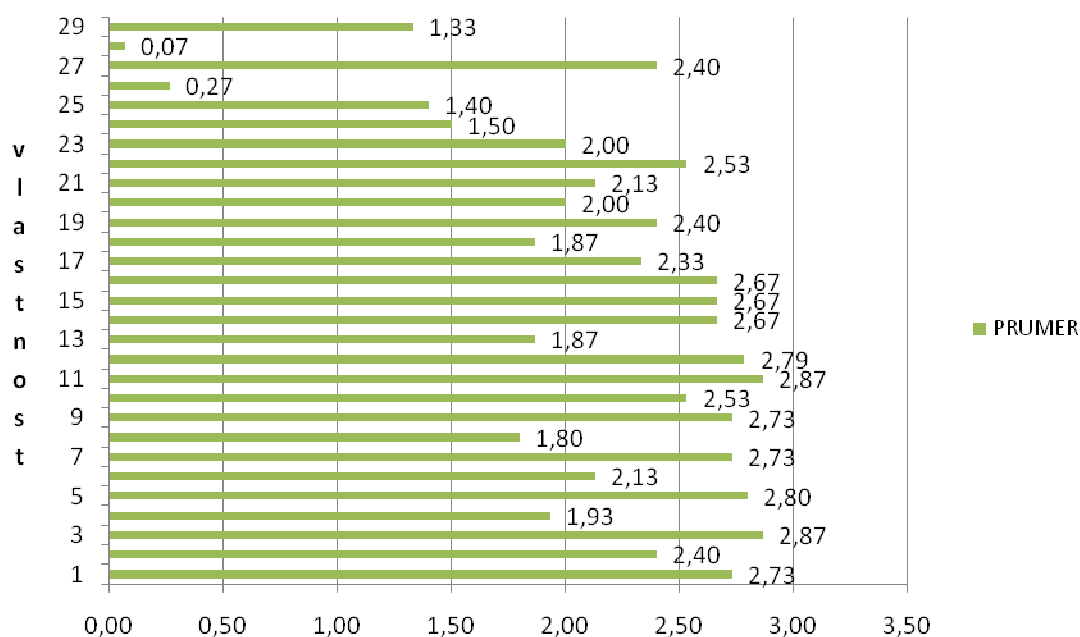
Průměrné hodnoty ZA3 pro majetkovou TČ NO

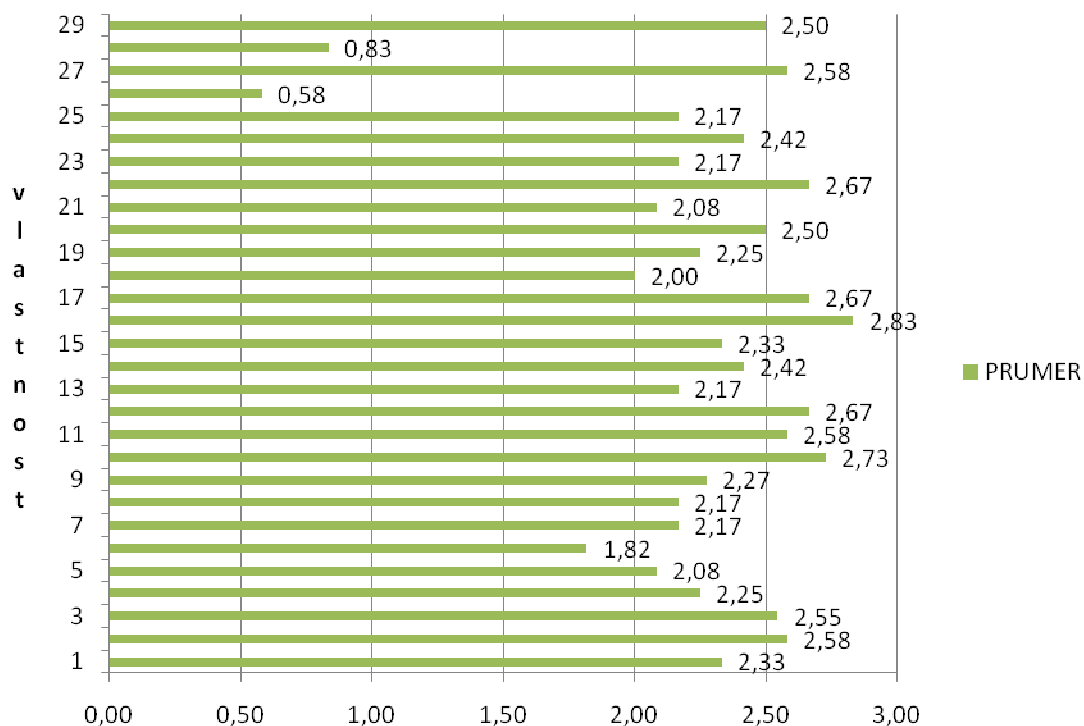
Průměrné hodnoty ZA3 pro majetkovou TČ NO RECID

Průměrné hodnoty ZA3 pro majetkovou TČ VT

Průměrné hodnoty ZA pro majetkovou TČ VT RECID

Základní ustanovení uvedená ve Vnitřním řádu Věznice Opava

- (1) Program zacházení je výchovný prostředek, jehož základem je vedení odsouzených k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu.
- (2) Programy jsou sestavovány z jednotlivých aktivit vycházejících z možností věznice. Garantem programů zacházení je příslušný speciální pedagog, který tyto programy sestavuje a aktualizuje ve spolupráci s ostatními zaměstnanci věznice. Nabídka aktivit programu zacházení je uvedena v příloze vnitřního řádu.
- (3) Cílem průběžného hodnocení programu zacházení je zhodnocení všech oblastí stanoveného programu, včetně plnění jeho cíle. Realizuje se v příslušných intervalech pro daný typ věznice a kategorii odsouzených. Hodnocení provádí vychovatel u každého odsouzeného vždy po uplynutí intervalu od data schválení programu ředitelem věznice nebo při aktualizaci od data schválení speciálním pedagogem a dále podle navazujících intervalů vždy do 5. až 10. dne od jeho uplynutí. Při průběžném hodnocení programu zacházení vychovatel spolupracuje především se speciálním pedagogem a dalšími zaměstnanci věznice.
- (4) V rámci programu zacházení se pro odsouzené s trestem odnětí svobody delším než jeden rok nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jejich samostatný způsob života po propuštění a za tím účelem se aktualizuje program zacházení.

Minimální program zacházení

- (1) Minimální program zacházení je zpravidla uplatňován pouze u odsouzených zařazených ve III. PSVD (prostupná skupina vnitřní diferenciaci – viz dále). Cílem tohoto programu je vést odsouzené k bezproblémovému výkonu trestu v souladu se ZVTOS bez potřeby přijímání mimořádných opatření.
- (2) Minimální program zacházení tvoří především pracovní činnost, povinnost dodržovat běžné společenské normy, pořádek, kázeň a povinnosti stanovené ZVTOS (Zákon o výkonu trestu odnětí svobody), ŘVTOS (Řád výkonu trestu odnětí svobody) a vnitřním řádem věznice, jakož i provádění úklidových a dalších prací k zajištění každodenního provozu věznice.
- (3) V rámci minimálního programu zacházení mohou odsouzení provádět individuální zájmovou činnost zejména v době svého osobního volna.

Pracovní aktivity

- (1) Odsouzení jsou ve věznici zařazováni do práce s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu, vzdělání a získané praxi v daném oboru, výši jejich pohledávek, délce trestu a sociální situaci. Dále se přihlíží k osobnosti odsouzených, k jejich skutečnému zájmu pracovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám pracovního zařazení, k plnění jejich povinností v dosavadním průběhu výkonu trestu, popřípadě k dalším specifickým podmínkám daných pracovišť.

- (2) Úklidová činnost a práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice se týká provádění běžných denních úklidů v objektech a venkovních prostorech věznice a v rámci organizovaných úprav ve věznici nebo mimo ni.

Vzdělávací aktivity

Vzdělávání realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení je zaměřeno např. na jazykovou průpravu, základy společenských věd, kurz základů obsluhy PC atd.

Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami se rozumí individuální a skupinové činnosti s terapeutickými prvky, např. sociálně právní, pedagogické a psychologické poradenství, které jsou vedeny odbornými zaměstnanci věznice nebo jinými odbornými subjekty.

Zájmové aktivity

Zájmové aktivity jsou realizovány v rámci jednotlivých oddílů nebo oddělení podle aktuálních možností a nabídky věznice. Rozumí se jimi aktivity např. sportovní, rukodělné, naučné a poznávací, orientované na kulturní a aktuálně společenské dění. Tyto aktivity jsou vedeny zejména vychovateli, pedagogy volného času nebo dalšími pověřenými zaměstnanci věznice.

Oblast utváření vnějších vztahů

V oblasti utváření vnějších vztahů se realizují aktivity, které v kladném směru přispějí k soběstačnému životu odsouzených v souladu se ZVTOS po jejich propuštění z výkonu trestu. V této oblasti je odsouzeným nápomocen zejména sociální pracovník. Jedná se o udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými příbuznými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů nezbytných pro další jednání na úřadech práce, navazování kontaktů se zaměstnavateli, charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu a spolupráce s Probační a mediační službou.

Vnitřní diferenciac

- (1) Vnitřní diferenciac vyjadřuje zařazení odsouzených do tří PSVD podle jejich přístupu k naplňování stanoveného cíle programu zacházení, chování, jednání, postoje ke spáchanému trestnému činu a přístupu k plnění povinností v průběhu výkonu trestu
- (2) Cílem vnitřní diferenciac je motivovat odsouzené k aktivnímu a zodpovědnému přístupu k plnění svých povinností a naplňování programu zacházení prostřednictvím diferencovaného zacházení.
- (3) Vnitřní diferenciac se zpravidla neuplatňuje v přijímacím oddělení, a to včetně dočasně eskortovaných odsouzených, a dále v oddělení nástupním, výstupním a

krizovém. Ve specializovaném oddělení a oddělení bezdrogové zóny se uplatňuje, pokud kapacita oddělení přesáhne 30 odsouzených.

- (4) Uplatnění zásad realizace vnitřní diferenciaci a využívání motivačních činitelů se liší v závislosti na typu věznice. V případě, že vnitřní diferenciaci není realizována, jsou zpravidla využívány zásady I. a II. PSVD. Ředitel věznice může v odůvodněných případech rozhodnout o využití zásady III. PSVD.
- (5) V souladu s ustanovením § 39 odst. 10 ŘVTOS předkládá návrh na zařazení odsouzeného odborné komisi k projednání zpravidla vychovatel. Přearažení odsouzeného v rámci PSVD se provádí zpravidla při hodnocení programu zacházení, pokud se nejedná o přearažení v souvislosti s uložením kázeňského trestu dle zásad realizace vnitřní diferenciaci.
- (6) Motivační činitele tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených v rámci progresivity výkonu trestu. Podporují pozitivní postoje a dovednosti odsouzených, které ve svém důsledku vedou ke snižování rizik a k úspěšné resocializaci.
- (7) Návrhy na přearažení odsouzených v rámci PSVD jsou podávány až po uplynutí lhůt stanovených pro jednotlivé PSVD na základě individuálního posouzení odsouzených.
- (8) Odsouzení, kterým byl stanoven minimální program zacházení, jsou zařazeni do III. PSVD. Minimální program zacházení tvoří kromě základních povinností a případného zařazení do práce především pracovní činnost k zajištění každodenního provozu věznice.
- (9) Odsouzení zařazení do III. PSVD jsou podle možností věznice ubytováni odděleně od ostatních odsouzených zařazených do I. a II. PSVD nebo jsou alespoň umístěni společně po jednotlivých ložnicích nebo celách.
- (10) Sledování televize odsouzenými je stanoveno v člancích upravujících motivační činitele pro jednotlivé typy věznic. Překročení stanovené doby u významných politických, kulturních a nebo sportovních programů může povolit vedoucí oddělení výkonu trestu.
- (11) Ředitel věznice může ve výjimečných případech rozhodnout o uplatnění pozitivního motivačního činitele z jiné PSVD.
- (12) U kategorie mladistvých odsouzených se realizace vnitřní diferenciaci provádí podle §§ 83, 84 a 85 ŘVTOS.

Zásady realizace vnitřní diferenciaci

- (1) Odsouzení se po ukončení pobytu v nástupním oddělení zařadí na návrh odborné komise rozhodnutím ředitele věznice do II. PSVD, ve zvlášť odůvodněných případech lze odsouzené zařadit do I. nebo III. PSVD, např. při přemístění z jiné věznice stejného typu s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení odsouzených.
- (2) Do I. PSVD se zařazují odsouzení, kteří splňují kritéria uvedená v § 39 odst. 6 ŘVTOS a kteří se aktivně ve spolupráci se zaměstnanci podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici nebo mimo ni.
- (3) Do II. PSVD se zařazují odsouzení, kteří splňují kritéria uvedená v § 39 odst. 7 ŘVTOS a kteří se občasně ve spolupráci se zaměstnanci podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici i mimo ni.
- (4) Do III. PSVD se zařazují odsouzení, kteří splňují kritéria uvedená v § 39 odst. 8 ŘVTOS.
- (5) Do I. nebo II. PSVD se přearadí odsouzení vždy o jeden stupeň, přičemž:
 - a) lhůta pro přearažení z III. do II. PSVD je po uplynutí dvou hodnotících období, pokud odsouzení vzorně plnili všechny stanovené povinnosti, nespáchali žádný další kázeňský přestupek nebo jim byly dříve uloženy kázeňské tresty

zahlazeny a vyhovují stanoveným kritériím, a nejedná se o odsouzení k výjimečnému trestu odnětí svobody. U odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody je to po uplynutí čtyř hodnotících období, pokud jsou zařazeni do věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,

b) lhůta pro přeřazení ze II. do I. PSVD je zpravidla nejdříve po dvou hodnotících obdobích, pokud vzorně plní všechny stanovené povinnosti, nespáchali žádný kázeňský přestupek nebo jim byly dříve uloženy kázeňské tresty zahlazeny a vyhovují kritériím, a nejedná se o odsouzení k výjimečnému trestu odnětí svobody.

U odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody je to po uplynutí čtyř hodnotících období, pokud jsou zařazeni do věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,

(6) Do II. nebo III. PSVD se přeřadí odsouzení:

a)

I. do II. PSVD při uložení kázeňského trestu a dále odsouzení, kteří nevyhovují kritériím pro zařazení do I. PSVD,

b)

I. do III. PSVD při uložení kázeňského trestu umístění do celodenního uzavřeného oddělení nebo samovazby anebo při důvodném podezření ze spáchání trestného činu,

c)

II. do III. PSVD, kteří po uplynutí zpravidla jednoho hodnotícího období neplní program zacházení nebo jej odmítají, soustavně neplní své základní povinnosti, chovají se a jednají v rozporu se ZVTOS, ŘVTOS a vnitřním řádem nebo byli za závažný přestupek kázeňsky trestáni celodenním umístěním do uzavřeného oddělení nebo umístěním samovazby.

Motivační činitelé ve věznici s dohledem

(1) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:

a) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,

b) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,

c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,

d) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS,

e) udělení volného pohybu k návštěvě akcí realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení anebo k docházce do školy, při plnění pracovních úkolů, a to podle příslušných ustanovení ŘVTOS,

f) realizace vycházek podle možností věznice v maximální možné míře,

g) povolení návštěv až 6 osob,

h) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,

i) přednostního zařazení do práce,

j) realizace nákupu potravin a věcí osobní potřeby minimálně dvakrát týdně,

k) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,

l) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici bez omezení,

m) využívání místnosti pro kondiční cvičení,

n) sledování televizních programů bez omezení,

o) uplatnění estetických prvků v ubytovacím prostoru v maximálním rozsahu,

p) používání dalších věcí v maximálním rozsahu.

- (2) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 24 hodin,
 - c) uplatnění estetických prvků 1 kusu od každého druhu v ubytovacím prostoru (např. květina, polička, obrázek).
- (3) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují s tím, že
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin.

Motivační činitelé ve věznici s dozorem

- (1) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:
- a) podání návrhu ředitele věznice na přefazení odsouzených do věznice s mírnějším režimem,
 - b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
 - c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,
 - d) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,
 - e) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS,
 - f) udělení volného pohybu k návštěvě akcí realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení anebo k docházce do školy, při plnění pracovních úkolů, a to podle příslušných ustanovení ŘVTOS,
 - g) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 2 hodin,
 - h) povolení návštěv až 5 osob,
 - i) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
 - j) přednostního zařazení do práce,
 - k) realizace nákupu potravin a věcí osobní potřeby minimálně dvakrát týdně,
 - l) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
 - m) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici bez omezení,
 - n) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
 - o) sledování televizních programů do 24 hodin,
 - p) uplatnění estetických prvků v ubytovacím prostoru v maximálním rozsahu,
 - q) používání dalších věcí v maximálním rozsahu.
- (2) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 23 hodin,
 - c) uplatnění estetických prvků 1 kusu od každého druhu v ubytovacím prostoru (např. květina, polička, obrázek).

(3) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují

s tím, že

- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin.

Motivační činitelé ve věznici s ostrahou

(1) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přearažení odsouzených do věznice s mírnějším režimem,
- b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
- c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,
- d) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,
- e) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS pro odsouzené podle § 53 odst. 7 ŘVTOS,
- f) účast na akcích realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení, a to pro odsouzené podle § 53 odst. 6 ŘVTOS,
- g) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 1,5 hodiny,
- h) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
- i) přednostního zařazení do práce,
- j) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
- k) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
- l) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
- m) sledování televizních programů do 24 hodin,
- n) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.

(2) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že

- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,
- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 23 hodin.

(3) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují s tím, že

- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin.

Motivační činitelé ve věznici se zvýšenou ostrahou

(1) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:

- a) podání návrhu ředitele věznice na přearažení odsouzených do věznice s mírnějším režimem,
- b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
- c) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 1,5 hodiny ,

- d) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
 - e) přednostního zařazení do práce,
 - f) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
 - g) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
 - h) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
 - i) sledování televizních programů do 24 hodin,
 - j) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.
- (2) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že:
jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,
rozsah sledování televizních programů je omezen do 23 hodin.
- (3) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují s tím, že:
- a) ednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
 - b) ozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin.

Kázeňské odměny

- (1) Udělení odměny podle § 45 ZVTOS je plně v kompetenci zmocněných zaměstnanců věznice; o udělení odměny odsouzení nežádají.
- (2) Vychovatel má právo udělovat tyto odměny:
 - a) pochvalu,
 - b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
 - c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
 - d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu na dobu jednoho měsíce,
 - e) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce.
- (3) Speciální pedagog má právo udělovat vedle odměn uvedených v odstavci 2 tyto odměny:
 - a) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu na dobu dvou měsíců,
 - b) věcnou nebo peněžitou odměnu až do výše 300,- Kč.
- (4) Vedoucí oddělení výkonu trestu má právo udělovat odměny uvedené v odstavcích 2 a 3, přičemž kapesné může zvýšit nejvýše o jednu třetinu na dobu tří kalendářních měsíců a věcnou nebo peněžitou odměnu může udělit až do výše 600,- Kč.
- (5) Ředitel věznice má právo udělovat odměny podle ZVTOS v plném rozsahu.
- (6) Má-li zaměstnanec za to, že by odsouzeným měla být udělena vyšší odměna, než jakou má právo udělit, postoupí věc tomu zaměstnanci, který je oprávněn takovou odměnu udělit.

Kázeňské tresty

Ukládání kázeňských trestů je plně v kompetenci zmocněných zaměstnanců věznice.

- (1) Vychovatel má právo ukládat tyto kázeňské tresty:
 - a) důtku,
 - b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu jednoho kalendářního měsíce,
 - c) propadnutí věci,
 - d) umístění do uzavřeného oddělení až na 7 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
 - e) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.
- (2) Speciální pedagog má právo ukládat vedle kázeňských trestů uvedených v odstavci 2 tyto kázeňské tresty:
 - a) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu dvou kalendářních měsíců,
 - b) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
 - c) pokutu až do výše 300,- Kč,
 - d) umístění do uzavřeného oddělení až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
 - e) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 7 dnů,
 - f) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.
- (3) Vedoucí oddělení má právo ukládat vedle kázeňských trestů uvedených v odstavci 2 a 3 tyto kázeňské tresty:
 - b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu tří kalendářních měsíců,
 - c) pokutu až do výše 600,- Kč,
 - d) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
 - e) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
 - f) umístění do samovazby až na 7 dnů,
 - g) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.
- (4) Ředitel věznice má právo ukládat kázeňské tresty podle ZVTOS v plném rozsahu.
- (5) Má-li zaměstnanec za to, že odsouzeným by měl být uložen přísnější kázeňský trest, než jaký má právo udělit, postoupí věc tomu zaměstnanci, který je oprávněn takový trest uložit.

ZPŮSOB NAPLŇOVÁNÍ NĚKTERÝCH PRÁV ODSOUZENÝCH

Čl. 1

Vystrojování

- (1) Převzetí poskytnutého oděvu a výstrojních součástí se eviduje. V případě jejich ztráty nebo poškození je odsouzeným chybějící oděv nebo součástka opětovně vydána nebo vyměněna a předepsána k úhradě.
- (2) Odsouzený nosí výstrojní oděv a součástky podle pokynů občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky (dále jen „zaměstnanec věznice“) a řádně se o ně starají. Jakákoliv úprava výstrojního oděvu a součástky je nepřípustná s výjimkou provádění drobných oprav (např. přišítky knoflíku).
- (3) Odsouzeným zařazeným do práce poskytuje věznice nebo zaměstnavatelský subjekt pracovní oděv popř. obuv podle druhu a rozsahu vykonávané práce. V případě vyřazení z pracoviště odsouzený pracovní oděv nebo obuv ihned vracejí.

- (4) Pracovní oděv mohou odsouzení používat také při pracovní terapii, pracích k zajištění každodenního provozu věznice nebo při odchodu na pracoviště a zpět, pokud není stanoveno jinak.
- (5) Vlastní (sportovní) oděv a obuv v povoleném množství odsouzení nosí pouze při sportovní činnosti nebo sportovní zájmové aktivitě programu zacházení, pokud není zaměstnancem věznice povoleno jinak.
- (6) Nošení jakékoliv kombinace vězeňského a vlastního (sportovního) oděvu a obuvi je zakázáno.
- (7) Ošetřující lékař může ze zdravotních důvodů povolit na nezbytně nutnou dobu úlevu od nošení výstrojního oděvu a součástí. K tomuto účelu jsou vydávána ošetřujícím lékařem zvláštní povolení o trvalé úlevě, kterými se odsouzení prokazují. Po uplynutí vyznačené doby je povolení neplatné. Povolení o trvalé úlevě vydané v jiné věznici zůstává v platnosti, pokud není aktualizováno.
- (8) Povolený vlastní sportovní oděv a spodní prádlo si mohou odsouzení prát a sušit na vlastní náklady podle potřeby v prostorech k tomu určených.
- (9) Provádění jakékoliv výměny, směny, prodeje, koupě, darování a půjčování vězeňského materiálu, jakož i osobních nebo jiných věcí, není bez souhlasu pověřeného zaměstnance věznice povoleno.
- (10) Úlevy od ústrojové kázně může ve výjimečných případech povolit ředitel věznice na základě doporučení lékaře nebo podle svého uvážení při mimořádných klimatických podmínkách (např. při venkovních teplotách nad 25 °C).

Čl. 2

Výměna prádla a oděvu

- (1) Výměna vězeňského oděvu a výměna výstrojního ložního prádla se provádí v termínech a místech uvedených v ČRD.
- (2) Výměna vlastního oděvu, prádla nebo obuvi se uskutečňuje zasíláním poštou nebo při návštěvách na základě předchozího povolení. V případě, že odsouzení žádají o odeslání balíčku s vlastním oděvem, prádlem nebo obuví, je balíček za dohledu zaměstnance věznice zabalen a odeslán na náklady odsouzených. V případě výměny při návštěvě zpracují odsouzení předem seznam věcí, které budou po předchozí kontrole v den návštěvy předány.

Čl. 3

Ubytování

- (1) Odsouzení jsou ubytováni v jednotlivých oddílech ubytoven nebo odděleních. Oddílem nebo oddělením se zpravidla rozumí uzavřená část chodby s ložnicemi nebo celami, kulturní nebo společenskou místností a hygienickým zařízením, prostory pro realizaci sebeobslužných aktivit nebo aktivit programu zacházení popř. dalšími vyčleněnými prostory. O zařazení do jednotlivých oddělení a oddílů rozhoduje komise odborných zaměstnanců věznice (dále jen „odborná komise“), o ubytování odsouzených do jednotlivých ložnic a cel rozhoduje pověřený zaměstnanec věznice.
- (2) Lůžka mohou být v ložnicích nebo celách umístěna nad sebou jako dvoupatrová. Ložnice se v závislosti na počtu ubytovaných vybavuje s přihlédnutím k prostorovým možnostem stoly, židlemi, věšáky, botníky popř. jiným vhodným nábytkem.

- (3) Každé obsazené lůžko a skříňka je označena jmenovkou s uvedením jména, příjmení a identifikačního kódu. Vzor úpravy lůžka a označení lůžek a skříněk odsouzených jmenovkami jsou stanoveny v příloze vnitřního řádu.
- (4) Odsouzení si mohou ponechat povolené věci osobní potřeby v takovém množství, které lze uložit do poskytnuté skřínky.
- (5) O další úpravě ubytovacích prostor a prostor pro zacházení rozhoduje pověřený zaměstnanec.
- (6) Ve všech oddílech a odděleních jsou zřízeny kulturní nebo společenské místnosti, které jsou vybaveny přiměřeným počtem stolů a židlí event. vyzdobeny.
- (7) V době od budíčku do večerky mají odsouzení ustlaná lůžka podle stanoveného vzoru. Odsouzeným je povoleno ležet na ustlaném lůžku pouze v době osobního volna vymezeném v ČRD. Mimo tuto dobu mohou odsouzení ležet na lůžku pouze na základě písemného povolení ošetřujícího lékaře nebo povolení pověřeného zaměstnance věznice. Po vyhlášení večerky odsouzení dodržují noční klid; poslech vlastních radiopřijímačů a další povolené elektroniky omezují tak, aby nebyli rušeni ostatní odsouzení.
- (8) Při vstupu zaměstnance věznice do ložnice nebo cely přítomní odsouzení v době od budíčku do večerky povstanou, nebrání-li tomu jejich zdravotní stav.
- (9) Zámek k uzamčení poskytnuté skřínky si mohou odsouzení zakoupit ve vězeňské prodejně nebo jej mohou přijmout v balíčku nebo při návštěvě. Na vyzvání zaměstnance věznice odsouzení skříňku odemknou a umožní její prohlídku. V případě odmítnutí může být požadované otevření skřínky provedeno zaměstnancem věznice bez náhrady poškozeného zámku.
- (10) Odsouzení si mohou uzamykat ložnice, v nichž jsou ubytováni, pouze po dobu jejich nepřítomnosti v ložnici. Náhradní klíče jsou uloženy zpravidla u vychovatele.
- (11) Ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou cely uzamýkány trvale mimo dobu vymezenou v ČRD podle přístupných skupin vnitřní diferenciací (dále jen „PSVD“).
- (12) Odsouzení nenavazují nedovolené kontakty s osobami uvnitř nebo mimo věznici např. křikem, předáváním nebo vyhazováním věcí.
- (13) Odsouzení nepoškozuji zařízení využívaných prostor a neprovádí v nich jakékoliv úpravy bez souhlasu pověřeného zaměstnance, nenavštěvují odsouzené ubytované v jiných oddílech nebo odděleních bez vědomí zaměstnance věznice.

Čl. 4 Stravování

- (1) Odsouzeným je v souladu s ČRD vydávána strava do stanoveného jídelního nádobí podle platné stravní normy v rámci stanoveného peněžního limitu na osobu a den. Jídelníček je k nahlédnutí v prostoru určeném ke stravování.
- (2) Při odběru stravy odsouzení bez vyzvání předkládají průkaz ke stravování popř. se prokáží jiným průkazem pro bezstravenkový systém. Totožnost majitele může být na vyzvání zaměstnance věznice ověřena předložením průkazu totožnosti odsouzeného.
- (3) Strava je odsouzenými osobně odebírána v jídelně. Výjimky z takto stanoveného odběru stravy může povolit ze zdravotních důvodů ošetřující lékař. Odnášení stravy nebo jejich zbytků, vynášení a používání nádobí a podnosů mimo určené prostory není povoleno. Výjimku tvoří pouze přídavky pro pracující, přídavky nápojů, celodenní stravní dávka pro eskortované odsouzené, studená strava popř. pečivo.

- (4) Připomínky k množství a kvalitě stravy mohou odsouzení uplatňovat u zaměstnanců kuchyně nebo prostřednictvím dozorce bezprostředně při převzetí stravy. Další podněty a připomínky ke stravování mohou odsouzení podávat písemně prostřednictvím příslušného vychovatele, na jednání stravovací komise nebo při setkáních zástupců odsouzených s funkcionáři věznice.
- (5) Odsouzení si mohou ve vyhrazených prostorech s využitím povolených elektrospotřebičů ohřívat vodu k přípravě nápojů nebo instantních potravin, které nepotřebují další tepelnou úpravu.

Čl. 5

Zdravotní péče

- (1) Ordinační hodiny praktického lékaře pro odsouzené, dobu a způsob výdeje léků jsou stanoveny v ČRD. K lékaři se odsouzení hlásí v pracovních dnech formou zápisu do stanovené knihy, která je k dispozici v každém oddíle nebo oddělení, popř. formou osobního nahlášení pověřenému zaměstnanci věznice.
- (2) Pracující odsouzení a odsouzení zařazení do některého z programů zacházení, navštěvují ordinaci lékaře zpravidla mimo svou pracovní dobu a realizaci programů zacházení. Výjimka platí pro akutní a bolestivé případy, včetně objednané návštěvy u odborného lékaře.
- (3) V době, kdy ve věznici není přítomen lékař, se odsouzení v akutních případech nahlásí k ošetření u přítomného zaměstnance věznice.
- (4) Odsouzení užívají pouze léky předepsané lékařem a ve stanoveném množství, není jim dovoleno opatřovat sobě nebo jinému jakékoliv léky, které nebyly lékařem předepsány.
- (5) Léky a vitamínové preparáty nebo podpůrné látky obsažené v zásilce se odsouzeným nevydají.

Čl. 6

Vycházky

Pravidla ústrojové kázně stanovuje pro odsouzené jednotně vedoucí oddělení výkonu trestu, vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu popř. vedoucí oddělení výkonu trestu a vazby (dále jen „vedoucí oddělení výkonu trestu“) nebo jím pověřený zaměstnanec věznice provádějící dozor u vycházky nebo probíhající sportovní akce.

Čl. 7

Korespondence

- (1) Ředitelem věznice pověření zaměstnanci věznice, kteří mohou bez souhlasu odsouzených zkontrolovat obsah korespondence v souladu s § 24 odst. 1 ŘVTOS jsou uvedeni v příloze vnitřního řádu.
- (2) O zadržení korespondence a jejím postoupení dle § 17 odst. 2 ZVTOS se odsouzení vyrozumí a nezávadné důležité osobní zprávy se jim sdělí.
- (3) Před otevřením korespondence může být bez souhlasu odsouzených prováděna její kontrola s využitím rentgenu a prostředků služební kynologie.
- (4) Nepovolený obsah korespondence se odsouzeným nepředá a odešle se zpět odesílateli na náklady odsouzených nebo ji lze uložit do úschovy. Nemají-li

odsouzení dostatek finančních prostředků k odeslání, bude vynaložená částka vedena jako pohledávka věznice. V případě, že korespondence bude obsahovat nepovolené věci zcela nepatrné hodnoty, lze ji s prokazatelným souhlasem odsouzených za jejich přítomnosti zničit.

- (5) Zasílání peněz formou korespondence není povoleno. Je-li odsouzeným přesto do věznice zaslána finanční hotovost v korespondenci, tato se odsouzeným nevydává. O této skutečnosti jsou odsouzení informováni a finanční hotovost je předána k zaúčtování. Pokud o to odsouzení požádají, může být zadržaná finanční hotovost na jejich náklady zaslána zpět odesílateli.
- (6) V případě, že korespondence obsahuje věci, které odsouzení mohou mít u sebe a odsouzení v rozhodném období nevyčerpali možnost přijetí balíčku v souladu s § 24 ZVTOS, mohou jim být tyto věci s jejich souhlasem předány a zaevidovány jako nárokový balíček ve smyslu § 24 ZVTOS.
- (7) Odesílání a přijímání korespondence se provádí zásadně prostřednictvím příslušného vychovatele nebo pověřeného zaměstnance věznice. Odesílání a přijímání korespondence nebo zpráv a sdělení jinou cestou nebo jiným způsobem není povoleno.
- (8) Označené uzamykatelné schránky vybírají vychovatelé popř. pověření zaměstnanci věznice. Jsou-li odsouzení přemístěni do jiné věznice, korespondence se za nimi do této věznice neprodleně dosílá. Pokud však byli odsouzení přemístěni dočasně a je předpoklad, že se do jednoho týdne vrátí, korespondence se ponechá v úschově u pověřeného zaměstnance a odsouzeným se tato předá po jejich návratu.
- (9) U odesílané doporučené korespondence se na přední stranu obálky do levého horního rohu uvádí adresa odesílatele, jméno a příjmení odsouzených s adresou věznice. Bez tohoto údaje nebude korespondence jako doporučená poštou přijata. S touto korespondencí odsouzení předkládají řádně vyplněný podací lístek. Podací lístek je odsouzeným vrácen následující pracovní den po jeho potvrzení na poštovním úřadu.
- (10) U odesílané úřední korespondence jsou odsouzení povinni ve vlastním zájmu, na zadní stranu obálky uvádět čitelně (hůlkovým písmem) své jméno a příjmení z důvodu možného vrácení při nepřevzetí poštovním úřadem či adresátem.
- (11) Odesílaná úřední korespondence je na zadní straně obálky označována příslušným vychovatelem popř. pověřeným zaměstnancem a datumovkou s vyznačeným dnem převzetí korespondence od odsouzených, který je rozhodný zejména pro účely podávání opravných prostředků ve smyslu právních předpisů.
- (12) Seznam státních orgánů České republiky a mezinárodních orgánů a organizací ve smyslu § 17 odst. 3 ZVTOS je uveden v příloze vnitřního řádu.

Čl. 8 Užívání telefonu

- (1) K realizaci telefonních hovorů odsouzených je určen telefonní automat na telefonní karty vybavený digitálním záznamovým zařízením. Na telefonních automatech jsou provedena bezpečnostní opatření k zamezení všech příchozích hovorů, volání na tzv. zelené linky a použití předplacených karet a odesílání SMS zpráv.
- (2) K telefonnímu hovoru z věznice jsou využívány telefonní karty. V případě povoleného hovoru umožní vychovatel popř. pověřený zaměstnanec věznice odsouzeným zakoupení telefonní karty ve vězeňské prodejně, přijetí v balíčku nebo při návštěvě.

- (3) Telefonní hovor lze realizovat zásadně v pracovní době pověřeného zaměstnance, který může být hovoru přítomen.
- (4) Jako závažný důvod k povolení použití telefonu podle § 18 odst. 2 ZVTOS se považuje žádost odsouzeného o telefonní kontakt se svým advokátem, který byl odsouzeným prokazatelným způsobem zmocněn za účelem poskytnutí právní služby podle příslušných právních předpisů, aniž by bylo proti odsouzenému vedeno další trestní stíhání.
- (5) Použití telefonu odsouzeného ke kontaktu se svým advokátem se dále povolí v případě, kdy je odsouzený stíhán jako obviněný pro další trestnou činnost, přičemž nejsou dány vazební důvody podle ustanovení § 67 trestního řádu a odsouzeným zmocněný advokát je v této trestní věci zároveň i jeho obhájcem. Dále v případě, kdy u odsouzeného budou uplatňována omezení podle § 27 odst. 4 ZVTOS, zejména pak vazební důvody podle ustanovení § 67 písm. a) nebo c) trestního řádu a odsouzený požádá o telefonní kontakt se svým advokátem, který je v této trestní věci odsouzeným zmocněn nebo ustanoven jako obhájce.
- (6) U odsouzených, u nichž byla přijata omezení podle § 27 odst. 4 ZVTOS, vyplývající zejména z ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu, se použití telefonu ke kontaktu s advokátem, který je v trestní věci zastupuje jako obhájce, povolí pouze za předpokladu schválení této žádosti příslušným orgánem činným v trestním řízení.
- (7) O povolení k použití telefonu odsouzenými ke kontaktu s obhájcem nebo advokátem podle předchozích ustanovení rozhodne na základě žádosti odsouzených ředitel věznice po předchozím prověření všech rozhodných skutečností. Postup stanovený v § 25 ŘVTOS není tímto ustanovením dotčen.

Čl. 9 Návštěvy

- (1) Odsouzení mají právo přijímat návštěvy blízkých osob. Osoby blízké jsou osoby, jejichž vymezení a důsledky s tím spojené upravuje občanský zákoník.
- (2) Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, tj. potomek (syn, vnuk, pravnuke) nebo předek (otec, děd, praděd), sourozenci, bez ohledu na to, zda mají společné oba rodiče a manžel po dobu trvání manželství; vztahy založené osvojením jsou postaveny na roveň příbuzenským vztahům; jiné osoby v poměru rodinném (teta, strýc, neteř, synovec, bratranec, sestřenice) nebo obdobném (druh, družka, osoby sešvagřené, vztah jednoho manžela k příbuzným druhého manžela, atd.), se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, neboť mezi těmito osobami existují tak intenzivní vztahy, že by újmu, která utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.
- (3) Osobou jinou než blízkou se rozumí každá osoba, kterou nelze zahrnout mezi příbuzné v řadě přímé nebo pobočné ani mezi osoby, které jsou navzájem v poměru rodinném nebo obdobném.
- (4) Odsouzeným jsou umožňovány návštěvy jiných než blízkých osob za důvodného předpokladu jejich sociální vazby. Za přijatelné ověření existující sociální vazby lze považovat dlouhodobý písemný nebo telefonický styk, zaslání balíčku s potravinami a věcmi osobní potřeby či předchozí umožnění návštěvy.
- (5) Odsouzení se mohou přivítat a rozloučit s návštěvou běžným společenským způsobem, což je podání ruky apod. U osob blízkých lze povolit i jiný kontakt (obejmutí, polibek).

- (6) Pověřený zaměstnanec věznice může povolit kontakt odsouzených s nezletilým dítětem během návštěvy (pochování, apod.).
- (7) V případě, že vznikne důvodné podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí, pověřený zaměstnanec věznice kontakt přeruší.
- (8) Odsouzení, kteří mají povolenou návštěvu (platnou povolenku k návštěvě) a v době určené k vykonání návštěvy jsou přemístěni na přechodnou dobu (trvající déle než 14 dní) do jiné věznice, mají nárok na uskutečnění návštěvy v rozsahu práva uvedeného ZVTOS.
- (9) Přijetí i odmítnutí návštěvy odsouzenými anebo osobou, které byla návštěva povolena se zaznamenává do evidenční karty návštěv odsouzeného.
- (10) Návštěv bez zrakové a sluchové kontroly je využíváno jako významného motivačního prostředku pro odsouzené. Tento způsob návštěvy není jiným než blízkým osobám umožněn.
- (11) Řád pro návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly obsahuje zejména organizační ustanovení (délka návštěvy, prostory pro provádění návštěv, atd.), bezpečnostní zásady (respektování zásad běžné hygieny, neumožnění návštěvy osob nemocných nakažlivými či infekčními chorobami, způsob přivolání pomoci a komunikace se zaměstnancem věznice v závažných případech zhoršení zdravotního stavu či úrazu, atd.) a hygienické zásady (způsob případného použití lůžkovin a dalšího vybavení, způsob přípravy jednoduchého občerstvení, způsob úklidu návštěvní místnosti, atd.).
- (12) Seznámení s postupem při návštěvách bez zrakové a sluchové kontroly návštěvník zpravidla potvrdí svým podpisem do Knihy návštěv či jiné evidence.
- (13) Termíny veškerých návštěv stanoví ředitel věznice, bližší časové určení plánované návštěvy na konkrétní den stanoví zpravidla příslušný vychovatel. Vyšší počet osob, které mohou odsouzené navštívit, je uveden v ustanovení o vnitřní diferenciaci vnitřního řádu.
- (14) V písemné žádosti o návštěvu uvedou odsouzení datum plánované návštěvy, jména, příjmení a adresy osob, včetně nezletilých dětí. Žádost spolu s korespondencí nebo nadepsanou obálkou předají odsouzení v dostatečném předstihu zpravidla vychovateli. V individuálních případech může být odsouzeným z výchovných nebo závažných důvodů, s přihlédnutím ke kapacitním možnostem návštěvní místnosti, povolen jiný termín konání návštěvy.
- (15) Osoby uvedené na povolenke k návštěvě, které se dostavily do věznice (dále jen „návštěvníci“), jsou povinni se podrobit příslušným opatřením při vstupu do věznice. Nepovolené věci odevzdají po dobu návštěvy do úschovy věznice. Návštěvníci v podnapilém stavu nebo pod vlivem návykových látek nebudou do věznice vpuštěni. V průběhu návštěv jsou návštěvníci povinni uposlechnout a řídit se pokyny a nařízeními zaměstnanců věznice, vydanými v souvislosti s probíhajícími návštěvami.
- (16) Návštěva bez přímého kontaktu za dělicí přepážkou se provede u odsouzených, kteří při předchozích návštěvách narušovali stanovený pořádek a kázeň, a dále u odsouzených, u nichž došlo ke zneužití drogy nebo jiné nepovolené věci v průběhu výkonu trestu. Obdobně se může postupovat i v případě porušení těchto zásad ze strany návštěvníků. O takové návštěvě rozhodne ředitel věznice na základě doporučení vedoucího oddělení výkonu trestu.
- (17) V návštěvní místnosti pro návštěvníky je zpravidla zřízen dětský koutek.

Čl. 10

Uspokojování kulturních potřeb

- (1) Sledování televizních pořadů popř. centrálního videa se umožňuje odsouzeným v době jejich osobního volna podle ČRD s omezením stanoveným pro jednotlivé oddíly nebo oddělení podle jejich typu a v souladu s pravidly vnitřní diferenciací. Výběr dokumentů a filmů stanovuje pověřený zaměstnanec věznice.
- (2) Odsouzení se mohou podílet na vydávání vězeňského časopisu, příspěvky mohou předávat pověřenému zaměstnanci věznice, který zabezpečuje obsahovou a technickou stránku. Obsah jednotlivého vydání časopisu schvaluje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec věznice.

Čl. 11

Duchovní a sociální služby

- (1) Účast církví a náboženských společností je ve věznici realizována v souladu s právními předpisy a Dohodou o duchovní službě.
- (2) Duchovní službu ve věznici koordinuje kaplan vězeňské služby, případně jiný ředitelem věznice k tomu pověřený zaměstnanec věznice.
- (3) Církev a náboženské společnosti, které mohou participovat na duchovní službě, jsou uvedeny v příloze vnitřního řádu, a jejich přehled vyplývá ze zákona o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností oprávněných k výkonu zvláštního práva výkonu duchovní služby ve věznicích.

Čl. 12

Nákup potravin a věcí osobní potřeby

- (1) Odsouzení mohou provádět nákup dvakrát týdně v době stanovené ČRD. Výše finanční částky, za kterou mohou odsouzení nákup provést, je stanovena pravidly vnitřní diferenciací ve věznici.
- (2) Nákup je realizován zpravidla za dohledu pověřeného zaměstnance věznice.
- (3) Minimální sortiment zboží zajišťovaného vězeňskou prodejnou je uveden v příloze vnitřního řádu.

Čl. 13

Přijetí balíčku

- (1) Balíčkem se rozumí zásilka s potravinami a věcmi osobní potřeby.
- (2) Právo na přijetí balíčku vzniká odsouzeným počátkem nástupu výkonu trestu do věznice nebo převedením z výkonu vazby.
- (3) Za balíček se považuje též písemné sdělení do hmotnosti 2 kg, pokud jsou k němu přiloženy potraviny nebo věci osobní potřeby.
- (4) Balíčky s potravinami a věcmi osobní potřeby jsou do věznice zasílány zpravidla poštou, na základě vystaveného „Potvrzení o právu na přijetí balíčku“, jehož převzetí odsouzení podepisují.
- (5) Balíčky obsahující oděv a prádlo, věci k realizaci programu zacházení musí být předem povoleny se stanovením rozsahu a druhu zasílaných věcí.
- (6) Balíček se z pošty nepřevzme v případě, že odsouzení byli propuštěni, vyhoštěni, vydáni nebo předáni do ciziny a nebo zemřeli, u balíčku zaslaného z ciziny pokud

nesplňuje příslušné celní předpisy, odsouzení nesplní požadavky celního úřadu při celním řízení, nezaplatí clo vyměřené celním úřadem, odmítnou doplatit částku vyměřenou poštovním úřadem za doručení nebo nemají příslušnou finanční částku na zaplacení, balíček je poškozený nebo je zřejmé, že během přepravy došlo k úbytku na váze a odsouzení nesouhlasí s jeho převzetím.

- (7) Jsou-li odsouzení umístěni ve zdravotnickém zařízení, rozhodne o vydání či vrácení balíčku nebo jeho části pověřený zaměstnanec věznice na základě pokynů ošetřujícího lékaře. Odsouzeným, kteří vykonávají kázeňský trest umístění do samovazby nebo celodenní umístění do uzavřeného oddělení, se balíček vydá po skončení tohoto kázeňského trestu.
- (8) Odsouzeným přemístěným na dobu přechodnou do jiné věznice, se balíček vydá zpravidla po jejich návratu. Balíčky s potravinami a věcmi osobní potřeby se povolují do hmotnosti 5 kg a mohou obsahovat potraviny nepodléhající rychlé zkáze, zakoupené v obchodní síti, které není nutno tepelně upravovat, z masných výrobků pouze trvanlivé salámy, tabákové výrobky, dopisní papíry, obálky, základní psací potřeby s výjimkou lihových, poštovní známky, spodní prádlo, povolené hygienické potřeby, elektrický holící strojek, náramkové nebo kapesní hodinky. V případě zaslání povoleného balíčku ze zahraničí, podléhá obsah balíčku celní kontrole.
- (9) Účelem kontroly je zamezit pronikání věcí nebezpečných, nepovolených nebo těch, které jsou v rozporu s účelem výkonu trestu odnětí svobody. Balíček je rozbalován zásadně za přítomnosti odsouzených a za přítomnosti zpravidla vychovatele v místnosti pro tyto účely určené a vybavené. Před kontrolou a vydáním balíčku je ověřena totožnost odsouzených.
- (10) V případě, že balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby přesahuje povolenou hmotnost, předají se odsouzeným věci pouze do hmotnosti 5 kg. Nepředaná část balíčku se vrátí na náklady odsouzených odesílateli jako nová zásilka nebo se vrátí při návštěvě. Nemají-li odsouzení dostatek finančních prostředků k úhradě nákladů na vrácení balíčku nebo nepředaných věcí, bude vynaložená částka vedena jako pohledávka věznice vůči odsouzeným.
- (11) V případě, že balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby obsahuje nepovolené věci, které odsouzení nemohou mít u sebe, odsouzení je ihned odešlou zpět odesílateli na své náklady. Pokud odsouzení nesouhlasí s odesláním věcí zpět odesílateli, protože nemají finanční prostředky a jedná se o potraviny podléhající rychlé zkáze nebo věci zcela nepatrné hodnoty, mohou být zničeny. Jestliže se jedná o věci, které zničit nelze, jsou tyto neprodleně odeslány zpět odesílateli, přičemž vynaložená částka bude vedena jako pohledávka věznice vůči odsouzeným nebo se jim věci uloží do úschovy s tím, že jim budou vydány až při propuštění.
- (12) V případě, že balíček obsahuje věci, které odsouzení mohou mít u sebe, na které však nebylo vystaveno povolení, odsouzení je odešlou zpět odesílateli na své náklady, pokud k jejich předání nedojde při návštěvě. Pokud odsouzení nesouhlasí s odesláním a chtějí si zaslané věci ponechat a nemají vyčerpán limit přijatých balíčků, lze s jejich souhlasem zásilku zaevidovat jako balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby. Pokud odsouzení nesouhlasí s odesláním věcí zpět odesílateli, protože nemají finanční prostředky a mají již vyčerpán limit přijatých balíčků, úhrada za odeslání se vede jako pohledávka věznice vůči odsouzeným.

Čl. 14

Příjem peněz a nakládání s nimi

- (1) Ve věznici je zaveden bezhotovostní styk, kterým se provádějí veškeré platby odsouzených. Držení finanční hotovosti není odsouzeným ve věznici povoleno a může být posuzováno jako závažné porušení ZVTOS a vnitřního řádu.
- (2) Peníze odsouzených vede věznice na oddělených účtech rezervovaných peněz, exekuce, účtu peněz v úschově, cestovného, kapesného a úložného.
- (3) Peníze lze odsouzeným zaslat do věznice běžně používaným způsobem poštovní poukázkou s uvedením adresy věznice, jména, příjmení a data narození odsouzených. Peníze je možné přijmout rovněž bankovním převodem, kdy číslo účtu a variabilní symbol sdělí pracovnice oddělení ekonomického odsouzeným nebo odesílateli peněz. Pokud nesouhlasí s jejich přijetím, jsou peníze vráceny zpět na adresu odesílatele; pokud však vyjádří prokazatelný souhlas s jejich přijetím, peníze se rozdělí z jedné poloviny na rezervované peníze, z druhé poloviny na peníze v úschově.
- (4) Na základě písemné žádosti bude odsouzeným poskytnuta informace o aktuálním stavu na jejich účtech.
- (5) Způsob rozúčtování pracovní odměny odsouzených, vedení účtů a jejich čerpání je uvedeno v příloze vnitřního řádu.

Čl. 15

Podíl odsouzených na organizaci života ve věznici

- (1) Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici též prostřednictvím účasti na společných setkáních odsouzených se zaměstnanci věznice nebo prostřednictvím zástupců z řad odsouzených.
- (2) V rámci realizace programu zacházení nebo zajištění denního chodu oddílu nebo oddělení mohou být odsouzení pověřováni činnostmi souvisejícími s organizací života ve věznici, ze kterých však nevyplývají žádné nařizovací pravomoci vůči ostatním odsouzeným. Vykonávané činnosti a charakteristika úkolů jsou uvedeny v příloze vnitřního řádu a jsou zahrnuty do programu zacházení odsouzených.
- (3) V rámci pracovišť mohou být z řad odsouzených určováni vedoucí pracovních skupin, kteří jsou pověřeni vedením a organizováním práce svěřené pracovní skupiny odsouzených nebo pracovního úseku, na němž jsou odsouzení pracovně zařazeni.

Hlava I

PRAVIDLA CHOVÁNÍ ODSOUZENÝCH

Čl. 16

Zásady hygieny, bezpečnosti, ochrany zdraví a požární ochrany

- (1) Pracujícím odsouzeným může být s přihlédnutím k druhu vykonávané práce umožněno častější koupání. Koupání nebo řádné umytí se odsouzeným zabezpečí i po sportovní nebo pracovní aktivitě.
- (2) Odsouzení jsou ve věznici podle potřeby bezplatně stříhán vězeňským holičem v době uvedené v ČRD. Vlasy a vousy udržují odsouzení čisté a upravené v souladu s hygienickými a bezpečnostními předpisy. Vzhled odsouzených po ostříhání musí odpovídat snímku na průkazu totožnosti odsouzených, toto se týká i úpravy vousů.

Odsouzení mohou změnit vzhled např. nechat si narůst vousy nebo je oholit po povolení změny pověřeným zaměstnancem věznice.

- (3) Skříňku a lůžko udržují odsouzení v náležité čistotě při dodržování základních hygienických pravidel. Klepání dek se provádí v době stanovené v ČRD 1x za měsíc, klepání matrací se provádí minimálně 2x ročně, pokud není provedeno jejich čištění častěji. Běžné čisticí a desinfekční prostředky se vydávají k udržování čistoty a pořádku v oddílu nebo oddělení.
- (4) Odsouzení dodržují zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a všechna protipožární opatření tak, aby nemohlo dojít ke vzniku úrazu nebo požáru. Úklidovými pracemi, udržováním pořádku apod., zabraňují možnosti vzniku nebezpečných kluzkých míst na chodbách, ložnicích nebo v jiných prostorech věznice (koupelny, jídelny, pracoviště atp.). Tříděním komunálního odpadu předchází vzniku ekologických škod.
- (5) Odsouzeným je zakázáno jakýmkoli způsobem zasahovat do elektroinstalace, anténních rozvodů, televizních přijímačů, rozvodů vody a tepla a vyrábět, používat a přechovávat vlastní antény k radiopřijímačům a televizím, případné závady a poruchy hlásí neprodleně zaměstnanci věznice. Desinfekční prostředky (žiraviny) mohou používat na základě provedeného poučení a podle návodu na používání.
- (6) Každý úraz nahlásí neprodleně zaměstnanci věznice, na pracovištích vedoucímu pracoviště. Nepoužívají zdraví škodlivých látek a hořlavin k úklidu, poškozené nebo vadné elektrospotřebiče, včetně přírodních šňůr, poruchy ihned nahlásí k opravě. Elektrická zařízení, zejména tepelná, nenechávají bez dozoru, vařiče musí mít nehořlavou tepelně izolační podložku a nelze je přemísťovat bez povolení zaměstnance věznice. Chrání elektrické spotřebiče před mokrem, stykem s vodou a ukládáním do vlhka. Ve vlhkém prostředí smějí být používány elektrospotřebiče s bezpečným napětím, tj. nejvýše do 24 voltů.
- (7) V prostorech, kde není povoleno kouření, nesmí odsouzení používat otevřený oheň. Používat mohou pouze popelníky z nehořlavých materiálů, tyto nesmí vysypávat do hořlavých nádob, dbají na to, aby se do odpadu nedostaly doutnající nebo žhavé materiály (nedopalky cigaret). Odpadové hořlavé materiály ukládají jen do míst k tomu určených.
- (8) V případě vzniku požáru je podle zákona o požární ochraně každý povinen podle svých možností požár uhasit. V případě, že není schopen sám tento požár uhasit, nahlásí tuto skutečnost zaměstnanci věznice. Všichni odsouzení uposlechnou příkazu zaměstnanců věznice k zajištění evakuace v případě ohrožení osob. Vodou a vodními ručními hasicími přístroji nelze hasit elektrická zařízení pod napětím, odsouzení nezneužívají a nepoškozuji protipožární techniku.
- (9) Používání náhradních zdrojů a přídatných baterií umístěných vně přístroje povolené elektroniky není dovoleno. Provoz těchto přístrojů se umožní pouze s vloženými typizovanými bateriemi. Použité baterie všeho druhu jsou ukládány výhradně do plastických schránek pro tyto účely instalovaných v dostupných místech.
- (10) Nádoby znečištěné barvami, ředidly, ropnými látkami (používané odsouzenými zaměstnanými v pracovišti vnitřního provozu věznice a odsouzenými při programech zacházení) a vyřazené zářivkové trubice se ukládají ve vyhrazených prostorech věznice odděleně od ostatního odpadu.
- (11) Z hygienických důvodů odsouzení nechovají nebo nepřechovávají zvířata, není-li ředitelem věznice stanoveno jinak.

Čl. 17
Zneužívání omamných látek

- (1) Odsouzeným je ve výkonu trestu zakázáno zneužívat omamných látek včetně užívání léků nepředepsaných ošetřujícím lékařem nebo v jiném, než v předepsaném množství.
- (2) Na požádání zaměstnance věznice se odsouzení podrobí dechové zkoušce pomocí detekčního přístroje, nebo odevzdají vzorek moči k laboratornímu vyšetření. V případě důvodného podezření ze zneužití omamných látek odsouzení umožní oprávněnému zaměstnanci zdravotnického střediska odebrat vzorek své krve k laboratornímu vyšetření. Pokud se odsouzení odmítnou na požádání zaměstnance věznice podrobit výše uvedeným zdravotnickým a jiným úkonům, může být odmítnutí posuzováno jako kázeňský přestupek.
- (3) Přechovávání omamných prostředků, injekčních stříkaček, jehel a nepovolených léků je odsouzeným zakázáno.

Čl. 18
Kouření

- (1) Odsouzení mohou ve věznici kouřit jen ve vyhrazených a označených místech „KOUŘENÍ POVOLENO“. V ostatních prostorech a objektech je kouření zakázáno.
- (2) Odsouzeným je dále zakázáno kouřit zejména při všech organizovaných nástupech a při chůzi odsouzených ve tvaru.

Čl. 19
Organizovaná činnost odsouzených

- (1) Činnost odsouzených od budíčku do večerky je ve věznici organizována a řídí se ČRD, rozvrhem aktivit programů zacházení, nařízeními a pokyny zaměstnanců věznice. Hromadně organizované akce, včetně přípravy a provádění všech nástupů, jsou vyhlášovány pověřeným zaměstnancem věznice.
- (2) Prověрка početního stavu probíhá zpravidla dvakrát denně v době stanovené ČRD. Po vyhlášení přípravy nastoupí odsouzení na určeném místě. Pokud není stanoveno jinak, nastupují odsouzení do dvouřadu, oblečení ve stanovené ústroji. Po nástupu vyčkají příchodu pověřeného zaměstnance věznice. V nástupu odsouzení zůstanou až do ukončení prověrky.
- (3) Úklid společných a dalších prostor provádějí odsouzení na základě rozpisu schváleného pověřeným zaměstnancem věznice v době stanovené ČRD. Pořádek v ložnicích odsouzení zajišťují v průběhu celého dne.

Čl. 20
Přemísťování a přerazování

- (1) Žádost odsouzených nebo jejich blízkých osob o přemístění do jiné věznice (dále jen „žádost o přemístění“) musí být podána písemně řediteli věznice, ve které vykonávají trest. K žádosti o přemístění připojí nadepsanou obálku s adresou věznice, do které chtějí být přemístěni a opatří poštovní známkou v požadované hodnotě. Odsouzení

se písemně vyjádří k žádosti blízkých osob, s uvedením, zda s přemístěním souhlasí či nikoliv.

- (2) Z obsahu žádosti o přemístění musí být zřejmé důvody, které vedly žadatele k sepsání žádosti. Pokud v žádosti o přemístění nejsou důvody k přemístění nebo jiné důležité údaje uvedeny, vrátí se žádost s vysvětlením zpět žadateli.
- (3) Žádost o přemístění odsouzených do jiné věznice je s připojením stanoviska ředitele věznice odesílána do jedné věznice, přičemž se vyčká na stanovisko této věznice. S rozhodnutím o vyřízení žádosti jsou odsouzení vždy prokazatelně seznámeni.